

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Eva Tammekivi

**PUITALUSEL PLAFOONMAALINGUD AJALOOOLISES INTERJÖÖRIS.
MAALITUD LAUDISLAE KONSERVEERIMINE-RESTAUREERIMINE
TALLINNA VANALINNAS RAHUKOHTU 5**

MAGISTRITÖÖ

Juhendaja: Hilkka Hiiop, Phd

Tallinn 2014

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
I PLAFOONMAALINGUD	7
1. PLAFOONMAALINGUD EUROOPAS	7
1.1. Meistrid	7
1.2. Laekonstruksioonid	8
1.3. Eeskujud ja ornamentika	10
1.4. Euroopa puitlaed	11
1.5. Lagede viimistlemine, maalingute teostamine	14
2. PLAFOONMAALINGUD EESTIS	18
2.1. Laekonstruksioonid ja puitlagede asukohad	18
2.1.1. Plafoonid	18
2.1.2. Talalaed	19
2.2. Meistrid	20
2.3. Eeskujud ja ornamentika	23
2.4. Puitplafoonid Tallinna vanalinnas	25
2.5. Lagede viimistlemine, maalingute teostamine	39
2.6. Tala- ja plafoonmaalingute konserveerimine-restaureerimine läbi aegade	42
2.6.1. Nõukogude aeg	42
2.6.2. 1990. aastad – tänapäev	45
2.6.3. Maalitud puitplafoonide konserveerimisest-restaureerimisest Tallinna vanalinnas	49
II RAHUKOHTU 5	56
1. LÜHIÜLEVAADE RAHUKOHTU 5 HOONE AJALOOST	56
2. RAHUKOHTU 5 PLAFOON	61
2.1. Maalingu kirjeldus, sarnased laed või maalingudetailid	61
2.2. Maalingu stratigraafia ja pigmendianalüüsid	72
2.2.1. Maalingu stratigraafia	72
2.2.2. Pigmendianalüüsid	75
2.3. Laemaali seisund enne konserveerimist	83
2.3.1. Lubikrohviäägid/mustusekiht	84
2.3.2. Maalikihikaod	84
2.3.3. Laudise veekahjustused	85
2.3.4. Putukakahjustused	85
2.3.5. Mikroorganismide kahjustused	86
2.3.6. Laudisedeformatsioonid	87

2.3.7.	Puidukaod.....	87
2.3.8.	Sekundaarsete naelte laudisest eemaldamisel tekkinud kahjustused.....	88
2.4.	Konserveerimis-restaureerimiskontseptsioon ning - kava.....	89
2.5.	Teostatud konserveerimis-restaureerimistööd.....	91
2.5.1.	Laudismaalingu kandekonstruksiooni kinnitamine betoonist vahelae külge.....	91
2.5.2.	Laudisevahede puhastus.....	92
2.5.3.	Maalingupinna puhastus.....	92
2.5.4.	Maalingu kinnitamine.....	93
2.5.5.	Laudisevahede takuga täitmine.....	94
2.5.6.	Puiduparanduste ja -plommide teostamine ning nende maalingupinda integreerimine.....	96
2.5.7.	Suuremate laudisedeformatsioonide integreerimine ümbritseva laudise suhtes.....	97
2.5.8.	Mikroorganismide poolt kahjustatud alade puhastamine ja töötlemine.....	98
2.5.9.	Maalingu toneerimismetoodika.....	98
2.6.	Laemaalinguga ruumide siseviimistlusuuringud.....	103
KOKKUVÕTE.....		114
WOODEN PLAFOND PAINTINGS IN THE HISTORIC INTERIOR. THE CONSERVATION-RESTORATION OF THE PAINTED BOARDING CEILING AT RAHUKOHTU 5.....		116
KASUTATUD ALLIKAD.....		118
ILLUSTRATSIOONIDE NIMEKIRI.....		125
LISAD.....		132
Lisa 1	Rahukohtu tn 5.....	133
Lisa 2	Maalitud laudislae kahjustuste kaardistus.....	135
Lisa 3	Tallinna vanalinna puitplafoonide konserveerimine-restaureerimine (tabel).....	136
Lisa 4	Sondaažikaardid.....	137
Lisa 5	Fotodokumentatsioon.....	150
Lisa 6	Lisa 6 Laemaalingu konserveerimis-restaureerimistööde kaart.....	155
Lisa 7	Rahukohtu 5 II korruse laemaalinguga ruumi tapeedi konserveerimistööde kaart..	161
Lisa 8	DVD-l olev magistritöö, film Rahukohtu 5 laudislae konserveerimisest- restaureerimisest, aruanne: Maalitud laudislae konserveerimine-restaureerimine Tallinna vanalinnas Rahukohtu 5. Tallinn: 2013. Koost H. Hiiop, E. Tammekivi. TKVA s N. 9. 8393	

SISSEJUHATUS

Antud magistritöö põhineb maalitud puitplafoonide uurimisele ajaloolises interjööris. Uuritakse lagede kaunistamise traditsioone nii Euroopas kui Eestis ning kuna puitlagede viimistlemine on aegade jooksul olnud erinevate laetüüpide puhul sarnane, siis ei vaadelda ainult puitalusel plafoone, vaid uurimisvaldkond laieneb kõigile puitlaekonstruktsioonidele. Laemaalingute ornamentikat ja meistreid ei saa grupeerida erinevate laekonstruktsioonide põhjal – erinevaid lagesid maalivad meistrid tegutsesid samal ajastul ja kujutasid parasjagu moes olevaid ornamente ja maalinguid. Seetõttu pole võimalik antud perioodil piirduda ainult tasapinnaliste plafonmaalingutega, vaid tuleb puudutada ka teist tüüpi lagesid. Magistritöö on jaotatud kaheks suuremaks osaks, esimese osa moodustavad plafonmaalingute taustauuringud ning teises osas keskendutakse peamiselt Rahukohtu laudislaele konserveerimisele-restaureerimisele ning uurimisele erinevatest aspektidest.

Magistritöö praktiliseks objektiks ja näiteks on Tallinna vanalinnas Rahukohtu tn 5 asuv maalitud laudislagi, mille 1997. aasta väliuurimised päevavalgele tõid. Konserveerimist-restaureerimist vajanud kaunis barokne laemaaling on Tallinnas üks suuremaid ja uhkemaid, kuid samas üks vähestest laudislagedest. Tala- ja laudismaalingute uurimisega olen juba eelnevalt kokku puutunud, mistõttu tekkis süvendatum huvi. 2011. aastal koostas Eesti Kunstiakadeemia muinsuskaitse ja restaureerimise osakonnas kursusetöö „Sauna tn 4 maalitud laudade konserveerimismetoodika, laudislae digitaalne rekonstruktsioon”. Antud projekti raames koostas koostöös Martin Siplasega Sauna tn 4 pööningul seisnud maalitud laelaudadest digitaalse rekonstruktsiooni ja selgus, et vanalinnas on veel üks kaunis laudislagi, mis ootab eksponeerimisvõimalust.

Kuigi talamaalingute kohta on Kais Matteus ja Reesi Soodla koostanud kataloogi „Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine ja katalogiseerimine”¹ ning antud teemaga on väga põhjalikult tegelenud professor Krista Kodres ja mitmed teised uurijad, siis kitsamalt ning süvitsi pole plafonmaalinguid vaadeldud. Magistritöö põhieesmärgiks oli restaureerida Rahukohtu 5 plafonmaal ning viia läbi maalikihi stratigraafilised uuringud, kirjeldada läbiviidud konserveerimis-restaureerimisprotsessi ning põhjendada valitud konserveerimismetoodikat. Eesmärgiks on ka hoone ja laemaali ajaloolise tausta uurimine,

---

¹ K. Matteus, R. Soodla, Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine ja katalogiseerimine. Bakalaureusetöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia (edaspidi EKA) muinsuskaitse ja restaureerimise osakond, 2006. Kättesaadav EKA muinsuskaitse ja restaureerimise osakonna raamatukogus.

pöörates tähelepanu vanalinnas sarnases stiilis teostatud maalingutele ning uurida oletatavat stilistilist seotust Sauna tn 4 maalitud laelaudadega ja anda ülevaade Rahukohtu maalinguga ruumide ajaloolistest interjöörikihistustest.

Üheks eesmärgiks seati laemaalinguga ruumide siseviimistlusuuringud, mille raames otsustati konserveerida-restaureerida üks laemaalinguga ruumist pärit Eestis haruldane tapeedifragment, mis eemaldati ruumi seinalt 2013. aasta aprillis. Kuna tegemist on ajamahuka tööga, valiti konserveerimisobjektiks seinalt krohviga eemaldatud viimistluskihtidega tükist selline fragment, millest seinaviimistluskihtide dokumenteerimisel kõige enam abi oleks. Tapeedi konserveerimist juhendas tapeedi konservaator Kadri Kallaste (töö auor pole tegelenud paberi konserveerimisega).

Täiendavaks eesmärgiks on ka Euroopa maalitud puitplafoonide uurimine – püütakse saada üldine ülevaade Euroopa tala- ja plafoonlagedest, seejuures tähelepanelikumalt keskendudes plafoonlagedele ning Rahukohtu 5 laeplafooni sarnastele maalingumotiividele. Peamise ja üksikasjalikuma vaatluse alla võetakse Tallinna vanalinna puitalusel plafoonmaalid ning tala- ja plafoonlagede konserveerimine-restaureerimine Eestis läbi aegade. Kuna peamiseks uurimisobjektiks on puitplafoonid, siis kajastatakse plafoonlagede konserveerimis-restaureerimismetoodikat, kuid täieliku ülevaate saamiseks peaks vaatlema ka talalagesid, mis liigse töömahukuse poolest polnud võimalik. Ülevaate Tallinna vanalinna tala- ja plafoonlagede restaureerimistöödest on võimalik saada Kais Matteuse ja Reesi Soodla bakalaureusetööna koostatud „Tallinna vanalinna talalagede kataloogist”² ning Eve Altoa diplomitööst „Polükroomsete talalagede restaureerimine 1960–1988”.³

Lõputöö koostamisel oli väga palju abi Krista Kodrese dissertatsioonist „Tallinlane ja tema maja. Jõuka Tallinna kodaniku elamu ca 1600-1770. Maja, planeering, kaunistused ja sisustus”⁴, tema koostatud arhiivisäilikutest talalagede inventeerimistest (Tallinn 1999) ning Matteuse ja Soodla bakalaureusetööst „Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine ja katalogiseerimine” (Tallinn 2006). Euroopa lagede uurimisel oli väga suureks abiks Riia kunstiteadlane Vija Strupule ning tema koostatud artiklid ning Tartu Kõrgema Kunstikooli maalingute osakonna juhataja Heli Tuksam. Rahukohtu 5 hoone kohta

---

² Samas.

³ Tartu 1990.

⁴ K. Kodres, Tallinlane ja tema maja. Jõuka Tallinna kodaniku elamu ca 1600–1770. Maja, planeering, kaunistused ja sisustus. Monograafia käsikiri, esitatud filosoofiadoktori kraadi taotlemisks. Kõide IA. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia (edaspidi EKA) kunstiteaduse instituut, 1999. Kättesaadav EKA raamatukogus.

sain vajalikku lisainformatsiooni objekti muinsuskaitse järelevalvet teostanud arhitektuuriajaloolaselt Aleksandr Pantelejevilt. Lisaks nimetatud allikatele kasutasin erinevaid publitseeritud teoseid ja artikleid ning Muinsuskaitseameti, Tallinna Kultuuriväärtuste ameti ning Eesti Ajalooarhiivi säilikuid. Rahukohtu 5 laemaalingust on ilmunud artiklid ajakirjas „*Baltic Journal of Art History*”⁵ ja 2014. aasta „Muinsuskaitse Aastaraamatus”. Anu Koppel tegi Eesti Kunstiakadeemia Avatud Akadeemia õppeprogrammi raames Rahukohtu 5 laemaalingu konserveerimisest-restaureerimisest filmi⁶.

Olen väga tänulik oma praktilise töö juhendajatele Hilikka Hiiopile (Phd) ja Merike Kallasele (MA) võimaluse eest laemaalingut konserveerida-restaureerida ning teoreetilise töö juhendajale Hilikka Hiiopile magistr töö juhendamise eest. Suureks abiks olid Rahukohtu laemaalingu konserveerimise-restaureerimise protsessist osa võtnud Eesti Kunstiakadeemia muinsuskaitse ja konserveerimise eriala tudengid. Rahukohtu 5 seinalt eemaldatud tapeedi konserveerimist juhendas Kadri Kallaste (Phd) ning ajalooliste laemaalingute taustinformatsiooni osas olid abiks Riia kunstiteadlane Vija Strupulale ja Heli Tuksam ning Rahukohtu 5 teemadel Aleksandr Pantelejevile. Tunnustan Heige Peetsi laboratoorse töö juhendamise eest ning igakülgse abi eest konserveerimiskeemia teemadel (Ennistuskoda KANUT), tänan Alar Nurkset (KUMU) ja prof Krista Kodrest nõu eest, samuti Tallinna vanalinna elanikke ning avalikke asutusi, kes avasid ukсед ja lubasid lahkelt maalitud puitplafone ning talalagesid vaadelda ning fotografeerida. Olen tänulik erinevate arhiivide töötajatele ning kõigile teistele, kes mind magistr töö juures aitasid.

---

⁵ H. Hiiop, E. Tammekivi, A Newly Conserved Plafond Painting Enriches the Old Town of Tallinn. – *Baltic Journal of Art History* 6. Peatoim Juhan Maiste. Tartu: Tartu Ülikool, 2013, lk 185–192.

⁶ Filmi teostus: Kaspar Joosep Köster, Toivo Köster, Tiina Novikov, Anu Koppel.

I PLAFOONMAALINGUD

1. PLAFOONMAALINGUD EUROOPAS

Euroopa plafoonide⁷ ülevaade lähtub peamiselt Vija Strupule (Riia Arhitektuuri Uuringute Grupi teadur, kes kirjutab doktoritööd „Decorative paintings in the interiors of Riga. 16. cent. –begining of 19th century”) pikaajalise teadustöö tulemustest. Strupule on läbi töötanud hulgaliselt publikatsioone erinevates keeltes ning käesoleva magistritöö raames poleks otstarbekas ning ajaliselt võimalik kõiki neid materjale ise uuesti läbi uurida ning tõlketöö oleks äärmiselt mahukas. Käisin 2013. aasta oktoobrikuus Riias Vija Strupulaga kohtumas, et plafoonmaalingute kohta informatsiooni koguda ning seejuures tekkis võimalus Strupule juhatusel mõningaid plafoonmaalinguid näha.

1.1. Meistrid

Juba 13. sajandi Põhja-Euroopa profaanarhitektuuris eksisteeris interjööri kaunistamise traditsioon. Seda tõestab Saksamaal Erfurtis (Fishmarkt 27) 13. sajandi II kolmandikust pärinev elutuba tala-laudislaega⁸, mis on kaunistatud väikeste roosidega.⁹ Alates varakeskajast kuni 18. sajandi keskpaigani olid tala-laudislaed kõige populaarsemaks laetüübiks Põhja-Euroopa kodanike majades. Traditsiooni töid meistrid Schleswig-Holsteinist, Madal-Saksimaalt ja teistest maadest. Seda, et laemaalingud puidul on olnud üldlevinud, näitavad

---

⁷ Plafoon(maal) – ehk laemaal. Kui tekstis räägitakse plafoonmaalist, siis see võib olla nii puidul kui lõuendil. Kui on täpsemalt ära määratletud maalialus, siis on juttu kas puitplafoonist või lõuendplafoonist.

Puitplafoon – võib olla teostatud (täis)laudis- või täistalalaele (võib-olla ka planklaele), mis moodustab sileda pinna. Puitplafooni võib moodustada mistahes sileda pinna moodustav puidust laekonstruktsioon.

Talalagi – käesolevas töös kasutatakse talalae mõistet lae puhul, mis koosneb kindla sammuvahega eraldatud taladest, mille vahedes on laudis.

Tala-laudislagi – Riia kunstiteadlane Vija Strupule kasutab oma inglisekeelses artiklis terminit *beam-board ceiling*, plafoonidest rääkides kasutab mõistet *plafond paintings*. Seetõttu tähendab *beam-board ceiling* meie mõistes kindla sammuvahega talalage, mille talavahesid täidab laudis ehk teisisõnu on tegemist talalaga.

⁸ Strupule nimetab meie mõistes talalagesid tala-laudislagedeks (*beam-board ceiling* –talavahedes on laudis), seepärast kasutan Strupulet refereerides samuti tala-laudislagede mõistet.

⁹ A. Möhlenkamp, U. Kuder; U. Albrecht, „Denkmalpflege in Lübeck 4. Geschichte in Schichten. Wand-und Dekenmalerei im Städtischen Wohnbau des Mittelalters und der frühen Neuzeit”. Rahvusvaheline sümposium Lübekis, 2000. Lübek: Schmidt-Römhild, 2002 (viidatud – V. Strupule. „Plafond paintings in Riga in context with European traditions. Fourth quarter of the 17th century – first half of the 18th century”. Publitseerimata artikkel, lk 2).

Soome, Rootsi, Taani, Poola, Tšehhi, Ungari, Saksamaa ja Madalmaade arhitektuurialbumid.¹⁰

1.2. Laekonstruksioonid

Tala-laudislagedele polnud võimalik maalida ühtset tervikkompositsiooni, mis oleks ühest vaatepunktist jälgitav. Seepärast jooksis ornament mööda tala ning tala külgesid ja talavahesid võis eri ornamendiga maalida. Tasapinnalised puidust plafoonlaed võimaldasid seevastu maalida suuri barokseid kompositsioone. Maalinguks sobiva tasase aluspinna jaoks olid erinevad võimalused: tasase pinna moodustasid üksteise kõrvale asetatud talad, mis moodustasid täistalalae või teiseks võimaluseks oli lagi teostada laudisest või plankudest¹¹. Teisisõnu, puidust aluspinna ettevalmistus oli Eestis sarnane mujal Põhja-Euroopas tehtuga.¹² Eesti kohta ei leidnud publitseeritud allikatest infot lagede kohta, mille kohta oleks öeldud, et need oleksid planklaed.¹³ Plangu definitsioon on umbmäärane ning valmis lae puhul on raske või võimatu hinnata, kas tegemist võiks olla plank, laudis või talalaeaga, sest puudub võimalus näha lage ristlõikes. Planklae konstruktsioon on näha Jan Tajchman'i joonistel „Holzdecken in Polen. Probleme ihrer Systematik und ihrer denkmalpflegerischen Behandlung” (Oldenburg, 1990, - Nr 27, 29), mille Strupule oma artiklis aluseks võttis.¹⁴ Joonisel nr 27 (ill 1) on c-ga tähistatud lae juures kasutatud tõenäoliselt planke, millest moodustub n-ö täisplanklagi.

---

¹⁰ Tallinna talalagede inventeerimine. Tallinna ruumimaalingute arenguloolisi jooni. Maalingute nimestik ja restaureerimisettepanekud. Kõide I. Koost Krista Kodres, fotod Peeter Kraas. Tallinn: 1986. Muinsuskaitseameti arhiiv (edaspidi MKA) s A-1638, l 7.

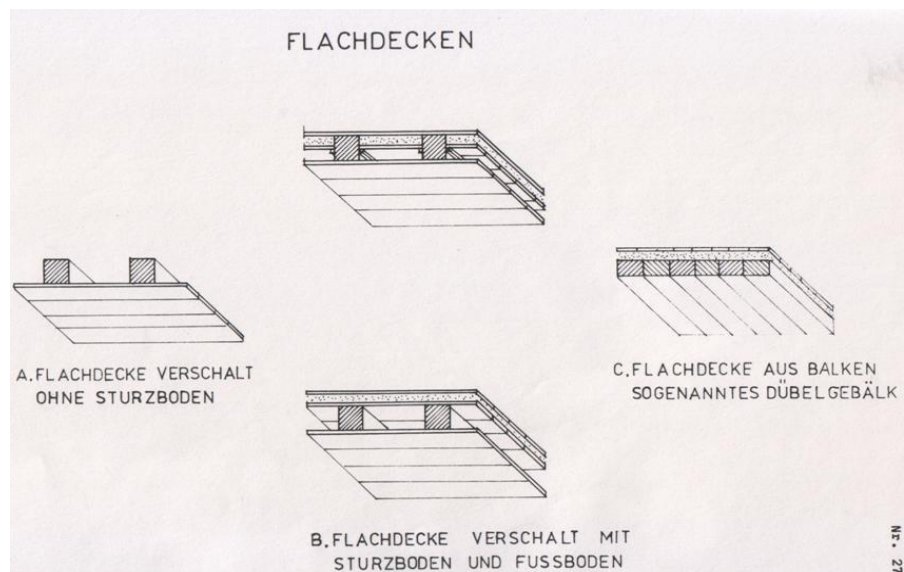
¹¹ V. Strupule kasutab publitseerimata artiklis Plafond paintings in Riga in context with European traditions. Fourth quarter of the 17th century – first half of the 18th century inglisekeelset mõistet *plank*. Tõlkes tähendab see planku ehk paksu lauda (lauast paksemat).

¹² K. Kodres, Tallinlane ja tema maja, lk 193–203.

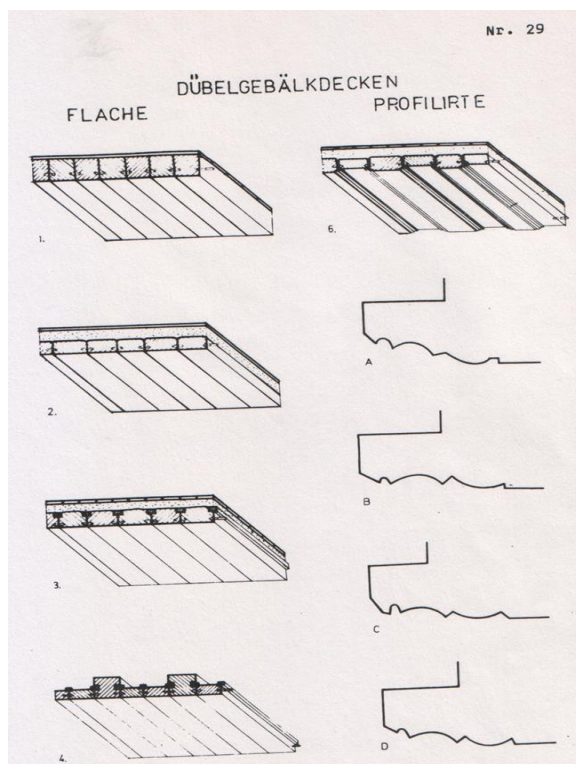
¹³ Krista Kodrest pole lagede tehniline temaatika niivõrd huvitanud ning ta ei osanud seda teemat kommenteerida (elektrooniline kirjavahetus Krista Kodrelega, 5. III 2014. Kirjavahetus töö autori valduses).

¹⁴ V. Strupule, Plafond paintings in Riga in context with European traditions. Fourth quarter of the 17th century – first half of the 18th century. Vilniuse konverentsi ettekanne, 09. IV 2013. Materjalid töö autori valduses.

Ill 1 Jan Tajchman'i joonis nr 27. Tasapinnalised laed. (a- tasapinnaline lagi; b- tasapinnaline lagi (aluspõranda ja põrandaga), c- tüübelkinnitusega tasapinnaline talalagi)

Ill 2 Jan Tajchman'i joonis nr 29. Tüübeltala/palklaed – tasapinnalised ja profileeritud

Illustratsioonil nr 2 on arvatavasti samuti kujutatud plankudest moodustatud lagesid, sest joonisel on näha taladest/tahutud palkidest õhemat puitmaterjali (nr 2, 3, 4 ja 5, sh nr 4 koosneb osaliselt taladest ja osalt plankudest).

Tõenäoliselt olid rasked täistalalaeid tehtud selleks, et oleks võimalik luua moodsaid tasapinnalisi plafoonmaalinguid, mille kaudu majaomanikud oma prestiiži saaksid näidata. Piisavalt tugeva laekonstruktsiooni oleks saanud ehitada ka lihtsamalt, kasutades talalaudislae põhimõtet ning polnuks vajadust olnud massiivse täistalalae järgi.¹⁵

1.3. Eeskujud ja ornamentika

17. sajandil sai põhiliseks kaunistustsooniks lagi ning loodi nii tala- kui laudisega lagesid, aga üha enam levis ka moodne stukk. Laudisega lagedel püüti maalingutega sageli imiteerida stukkagesid, kuid ei kadunud ka talalaeid, mis renessansis olid eriti levinud Madalmaades. Nii kassett- kui talalagesid kattis sageli nikerdatud ornament ja ka maalingud.¹⁶

1640. aastaks ilmusid Pariisis Jean Cotelle vanema laejoonised, mis esimesena tutvustasid barokkplafooni traditsiooni, neid gravüüre kopeeriti ning müüdi ka Hollandis ja Taanis. Põhja-Euroopa barokkplafoonidele (nt Rootsis, Eestis) avaldasid kõige rohkem mõju Jean Le Pautre gravüürid.¹⁷

17. sajandi keskel ja teisel poolel oli eeskuju andvaks kultuuriks muutunud Prantsuse õukonnakultuur, jättes selja taha varemalt tähtsate mõjutustega Itaalia. Pariisi interjööri stiilid jõudsid Põhja-Euroopa maadesse, kus õukonnakultuur oli tugev – Taani, Inglismaale ja Rootsi. Plafoonlagi oli jaotatud sümmetriliselt geomeetristeks aladeks, kuhu olid maalitud jutustused ja stukki imiteerivad plastilised ornamendiribad. Le Pautre laemaalinguid pidid ümbritsema stukkraamid, kuid Põhja-Euroopas oli stukkplastika tihtipeale asendatud nn. *trompe l'oeil* maalinguga *grisaille* tehnikas.¹⁸

17. sajandil ilmub akantusornament, mis ornamentaalse juhtmotiivina võidutseb 17. sajandi viimasel veerandil, umbes 18. sajandi kahekümnendates aastates seguneb paelornamendiga trellis (Gitterverk), s.o kitsastest paeltest moodustatud trell või võrkmotiiv, milles paelte ristumiskohtades asetsevad rosetikesed. 18. sajandi kolmekümnendates aastates ilmub

¹⁵ V. Strupule, Plafond paintings in Riga in context with European traditions, lk 3.

¹⁶ Värv Eesti arhitektuuris. Köide II, 1. Maalingutega talalaeid. Polükroomia keemiline analüüs. Tallinn, 1982. Koost Krista Kodres, Elve Ilves. MKA s A-858, l 8.

¹⁷ V. Strupule, Plafond paintings in Riga in context with European traditions, lk 3–4.

¹⁸ Samas.

ornamenti rokokoo orvand. Dekoratiivvormide arenguetapid Eestis omavad oma tempot, kuid ruumi sisekujunduses ja maalritöodes toimub uute dekoratiivvormide levik suhteliselt kiiresti.¹⁹

Paelornamenti hakkas gravüüridel kujutama Jean Bérain 17. sajandi lõpus. Baltimere-äärsed meistrid otsisid inspiratsiooni Paul Deckeri ja Johann Leonhard Eysleri publitseeritud mustriraamatust „New inventiertes Laub-und Bandlwerk”. Paelornamenti kasutati kuni 18. sajandi keskpaigani ning Tallinnas ja Riias võeti see kasutusele 18. sajandi teisel veerandil. Paul Kempe on välja toonud ka selliseid plafoone, mis on maalitud nagu tahvelmaalid ja ühest vaatepunktist lähtuvalt.²⁰

1.4. Euroopa puitlaed

Poolas tehti täistalalagesid juba 15. sajandil, nt Torun'i majas asub barokkstiilis maalitud illusoorne kassetlagi. La Pautre skeemi on esimest korda eeskujuna kasutatud **Rootsis** asuvas Läckö lossis. Edaspidi tehti mitmeid sarnaseid plafoonlagesid aadlilossidesse (Drotningholm, Tidö, Skokloster jne). 18. sajandi keskpaigani oli ka teistes linnakodanike ning talumajades peaaegu iga lagi dekoreeritud. Tala-laudislagesid kohtab ka **Vilniuse** arhitektuuris.²¹ Siin leidub lisaks ka plafoonmaale, näiteks 18. sajandi keskpaigast pärinev lagi St. Vincent Ferrera kirikus Degučiais,²² ka Norras esineb talalagesid. Norras on pikk puidule maalimise traditsioon.²³

Darren Barkeri²⁴ sõnul on **Inglismaal** väga vähe maalitud puitlagesid, seal on enamik lagesid krohvitud. Dekoreeritud puitlagesid esineb rohkem **Šotimaal**, kus teatakse 75 osaliselt või täielikult säilinud maalitud lage. Kõige tavalisem šoti laetüüp on talalagi, mille vahedes on nähtav ülemise põranda laudis.²⁵ Vija Strupule andmetel prantsuse mõjutustega siledat plafoonlage **Põhja-Saksamaal** praktiliselt ei olnud. Seal domineerisid eelmistel sajanditel kasutatud tehnikad ehk maaliti tala-laudislagedele. Isegi kui oli võimalus maalida siledale

---

¹⁹ Tallinna raeapteek ja selles leiduvad maalitud palklaed. II osa, köide I. Täiendavad uurimused. Koost Helmi Üprus. Tallinn 1953. MKA s P-14, l 10.

²⁰ Strupule, „Plafond paintings in Riga in context with European traditions...”, lk 14.

²¹ R. Tojana, Lithuanian baroque. Vilnius: Baltos lankos, 2005, lk 34–35.

²² Samas, lk 34.

²³ A. Murray, E-conservation journal, 10 (2009). „Scottish Renaissance Timber Painted Ceilings”, lk 11. Autori tõlge; C-H. Thuer, Scottish Renaissance Interiors: Facings and adhesives for size-tempera painted wood. Historic Scotland Technical Paper 11. Historic Scotland, mai 2011, lk 15. Autori tõlge.

²⁴ Vestlus Great Yarmouth Preservation Trust'i (Inglismaal) esimehega, 20., 21. XI 2013. Märkmed töö autori valduses.

²⁵ A. Murray, Scottish Renaissance Timber Painted Ceilings, lk 45–46; Vestlus Darren Barkeriga 20. XI 2013. Märkmed töö autori valduses.

pinnale, jagati see optiliselt sektsioonideks ning kaunistati homogeense mustri- ja Lübecki Püha Jakobi kirikus.²⁶

Teine allikas väidab aga, et saksa kõrgbarokk-dekooris mängisid erilist osa prantsuse õuearhitekt Jean Le Pautre' i arhitektuurse ornamendi raamatud (kujutasid graveeritud näidiseid nii välis- kui siseruumide, nii ornamendi kui maalingute kohta)²⁷ ning u 1700. aastal sai plafoonmaaling Saksamaal ruumi põhiliseks dekooritsooniks. Sel ajal ilmnis ka tendents siiani raske ja lopsaka ornamentika kergemaks muutusele: akantuslehed muutusid õhemaks ja kasutati palju lillevanikuid.²⁸ Paelornament²⁹ (sks „Bandelwerk”) levis Saksamaal 1711. aastal ilmunud P. Deckeri „Architektura civilise” ja J. L. Eysleri „Laub- und Bandelwerki” kaudu laiemalt 1710–1720 aastatel. 1820-ndatel tuli moodi ka nn trellisornament (sks „Gitterwerk”).³⁰ ning Watteau, Boucheri, Blondeli jt. prantslaste tööde kaudu jõudsid 1730. aastatel Saksamaale ka rokokoomotiivid. Rokokoo orvand oli väga levinud 1740–50. aastatel ning kadus moest alles 1770. a.³¹

Riia oli mõjutatud nii Rootsi kui Põhja-Saksamaa traditsioonidest ning mõlemate jooni on näha mitmetes Riia kodanikemajades. Riias on juba sajandeid hoonete laekonstruktsioone valmistatud puidust taladest. Maalitud puitlagedel on väga tähtis roll Riia barokkajastu maalingute kultuuripärandis. Riias on 28 täielikult või osaliselt säilinud barokkstiilis plafoonlage. Säilinud pole aga ühtegi gooti- või renessanss-stiilis lage, samuti teatakse ainult mõningate rokokoo- ja klassitsistlike plafoonmaalingute olemasolu. Riia kiviehitistes on puidust talasid kasutatud juba alates 13.–14. sajandist. Kuigi originaalid pole säilinud, näitavad seda arheoloogilised uuringud. Kõige vanemaks laetüübiks ongi linnas tala-laudlaed, kus talavahed olid kaetud laudisega või plankudega. Talavahesid täitev laudis või plank võis olla paigutatud erinevates tehniliste lahendustega. Poola laenäidete põhjal on tehtud ka

---

²⁶ V. Strupule, Plafond paintings in Riga in context with European traditions, lk 5–6.

²⁷ Värvi Eesti arhitektuuris. Kõide II, 1. Maalingutega talalaed. Polükroomia keemiline analüüs. Koost Krista Kodres, Elve Ilves. Tallinn, 1982. MKA s A-858, l 9.

²⁸ Samas, l 36.

²⁹ Paelornamendi põhikoe moodustavad väänlevad paelasarnased jooned, millest kasvavad välja üksikud akantused ja mis kohati järskude nurkade all üksteisega lõikuvad (Värvi Eesti arhitektuuris. Kõide II, 1. MKA s A-858, l 16).

³⁰ Värvi Eesti arhitektuuris. Kd II, 1. MKA s A-858, l 16.

³¹ Samas, l 17.

illustreerivad joonised, mida võib näha Jan Tajchmani artiklis. Analoogsete struktuuridega lagesid kohtab ka Põhja-Euroopas (allpool illustratsioonid).³²

Ill 3 Rootsi, Froskog'i kirik, 1739

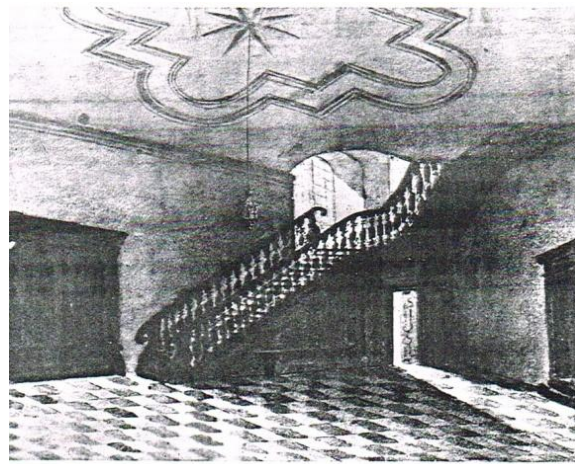

Ill 4 Rootsi, Baggensgat 17 ja maaling Stockholmis

Takmålningar i rum 165 (överst) och rum 166 (nederst)

Ill 5 Rootsi, Läckö loss

Ill 6 Riia, Dannensterni maja

Riia 17. sajandi lõpukümnendite pürjelirmajades olid sagedased tasapinnalised laekonstruktsioonid ehk tapitud talalaed. Üksteise kõrval paiknevatest tahatud taladest, mis olid omavahel seotud tappidega, moodustus plafoon. Riias leidub vähe lõuendile või laudisele maalitud plafoone. Need pole ilmselt säilinud või on siiani avastamata hoonetes, kus pole toimunud arhitektuurseid uuringuid.

³² Samas, lk 2–4.

Ill 7 Forshemi kirik, Rootsi

Ill 8 Mariestad'i muuseum, Rootsi

Ill 9 Vadstena loss, Rootsi

Ill 10 Bredsäter'i kirik, Gotland

1.5. Lagede viimistlemine, maalingute teostamine

Iseloomustava pildi 17. sajandi ruumikujundamisest annab üks säilinud tööleping, mis pärineb aastast 1618 ja on sõlmitud Kieli maalermeister Hans Tycheni ja Schleswigi Toompraosti Ägidiuse vahel. Lepingus on rida huvitavaid andmeid isegi tehnoloogiliste küsimuste kohta, hõlmates näiteks puittala kruntimise küsimust. Sellest on näha, et juba 12. sajandil püstitatud nõuded hoolika ja tugeva krundi teostamiseks olid ka 17. sajandil päevakorral. Lepingu järgi pidi meister Tychen teostama palkide kruntimist „tugevalt” ja hästi, kasutades selleks heledat kuld kollast või oranži nn *Russgelbi*. Nõuetekohaselt krunditud pinnale pidi meister maalima vaid parimate lepingus loetletud värvidega.³³ Üldiselt kasutati maalimisel kas õli- või liimivärvi ning puhta katmata puidu kasutamist esines 17. sajandil väga harva (sedagi seoses

³³ Tallinna raehaigla ja selles leiduvad maalitud palklaed. II osa, köide I. Täiendavad uurimused. Koost Helmi Üprus. Tallinn 1953. MKA s P-14, l 8–9.

lõigetega, intarsiaga või põletiskirjadega). Tähtis polnud mitte materjal, millele maaliti, vaid värv ja ornament.³⁴

18. sajandil ilmusid Saksamaal väga populaarsed käsiraamatud – prantslaste „de la Hire”, „Abhandlung über alle(?) der practishen Mahlerey” (Bayruth, 1796) ja Watin'i „Derstaffirmaler oder die Kunst anzustreichen, zu vergolden und zu lackieren” (Leipzig, 1799). Nendes töödes on kirjas konkreetsed retseptid värvide valmistamiseks.³⁵ Dekoratiivmaalingute teostamisel kõige levinuma liim-maali tehnika sideaineks oli liim, harvem kasutati želatiini ja kaseiini. De la Hire kirjutab: „Liimi tehakse maalingu jaoks kas valgest nahast või pergamentist. Kui krunt on valmis, joonistatakse maalingu kontuurid õrnalt sõega ette. Maalitakse väga terava otsaga pintsliga ja õrnalt kontuurid seinale ja süsi pühitakse ära näiteks leivasisuga. Liimvärvidega saab maalida ka mitmekihiliselt, aga eelnev värv peab alati enne olema kuivanud.”³⁶

Skandinaavias kasutati siseviimistluses traditsioonilisi puhtaid värve. Tõenäoliselt kasutati neid värve ka lagede maalimiseks, seepärast kajastan nende tausta. Kõige laiemalt kasutatud värv majapidamises oli liimvärv (*distemper*)³⁷ (üle 1000 a). See oli odav värv, mille koostisosad olid kergesti kättesaadavad, kuid tulemus oli hea. See andis tugeva, puhta ja mati värvi. Kohalikel olid rikkalikud teadmised õige sideaine valiku vallas – teati, millist liimi erinevatel juhtudel kasutada. Põhiliselt valmistati liimvärv kriidipulbrist, veest, loomsest liimist ning pigmendipulbrist. Kriidipulber pandi veenõusse, kuni kriidikuhi jäi üle veetaseme ja see jäeti ööseks seisma ning ei segatud. Tavaliselt jäeti ka jänesenaha- või kondiliim ööseks vette. Järgneval päeval vee ja liimisegu soojendati, kuni liim oli lahustunud ning seejärel lisati kriit ja vesi ning segu segati. Kui sooviti lisada pigmendipulbrit, tuli see eelnevalt vees lahustada. Liimvärvi miinuseks on see, et pinnalekantud värvid kuivavad heledamaks.³⁸

Liimaineks kasutati erinevaid liime, mis kõik olid orgaanilised. Parim, kuid kõige kallim oli jänesenahaliim. Jänesenahaliim sidus kõige paremini kriidipulbrit ning selle sideainega värvidel oli hea sära. Tavaliselt kanti liimvärv peale küllaltki kiiresti laia pintsliga ning ainult

---

³⁴ Tallinna raeapteek ja selles leiduvad maalitud palklaed. MKA s P-14, l 9–10.

³⁵ Värv Eesti arhitektuuris. Kõide VII. Interjööri maalingu värvid ja tehnikad. Tallinn, 1984. Koost Krista Kodres. MKA s A-1296, l 9.

³⁶ Värv Eesti arhitektuuris. MKA s A-1296, l 34 – 35.

³⁷ Inglise keeles *distemper* – pigment segatakse munakollase emulsiooniga, liimiga või munavalgega; kasutatakse dekoratsioonide ja pannode maalimiseks. <http://www.merriam-webster.com/dictionary/distemper> (vaadatud 25. IV 2014).

³⁸ J. Innes, *Scandinavian painted decor*. London: Cassell, 1997, lk 21, 25, 27, 32.

ühesuunalise pintsli tõmbega, kuid võidi ka kasutada nn tupsutustehnikat, täpitamist vmt. Üheks levinud värviks, mida kasutati, oli kaseiinvärv³⁹ ning seda loetakse samuti liimvärvide hulka.

Kasutati ka munatemperat (*egg tempera*), mis oli vastupidavam, kuid kuivas aeglasemalt ning oli kallim. Munatemperat valmistati munakollasest, linaõlist, veest ja pigmendipulbrist. Kuni Kasutuses olid ka õlivärvid, millega oli väga mugav töötada ning need olid soositud, sest suutsid anda väga sügavad värvitoonid. Kuna aga õlivärv oli liiga kallis, siis maaliti sellega enamasti mööblit.⁴⁰

Nicholson märkis, et kalaliim oli liiga kallis, et seda liimvärvis (*distemper*) kasutada. Dossie mainis selle kasutamist heatasemeliste tööde peenemate osade juures.⁴¹ Liimvärvi valmistamist kirjeldasid Watin, Tingry, Pincot ja Vanherman, kelle retseptid on väga sarnased. Inglise autorid soovitasid liimvärvil enne kasutamist lasta jahtuda ning tarretuda. Mandri-Euroopa kirjutajad määratlesid selle pealekandmise soojalt, v.a viimane kiht. Värvil lisamiseks lahustati pigment esmalt vees.⁴² Nicholson soovitas liimvärvis kasutada pärgamendiliimi, kuna kalaliim oli liiga kallis. Pole kahtlustki, et enamikel juhtudel kasutati sideainena n-ö tavalist liimi. Watin soovitas enne puidule liimvärviga maalimist kõik oksakohad küüslauguga kokku hõõruda, kuid kui tavapärane see protseduur oli, pole teada. Kahtlemata mõningane eeltöötlus oli hädavajalik kindlustamiseks, et pinnad oleksid mustusevabad, seda rõhutasid näiteks Watin ja Tingry, kes soovitasid eelnevalt puidule külma liimi pealekandmist.⁴³ Pincot juhendas, et liimvärvi tuleks laele kanda nii kiiresti kui võimalik, ühes suunas ning alustada tuleks valgema ruumi osast, seega alati aknapoolsest osast.⁴⁴ Ka kaasaegsed liimvärvimise põhieeglid õpetavad, et lagesid tuleks värvida liimvärviga valguse ruumi langemise sihis.⁴⁵ Inglise autorid soovitasid üldiselt liimvärvi peale kanda külmalt, kontrastina Mandri-Euroopa kirjutajatele – Watin'le ja Tingry'le.⁴⁶

---

³⁹ Kaseiinvärv – (ld. *Caseus* juust.) Juba Vana-Egiptuses tuntud liimaine, mida valmistati piima kalgendumisel eralduvast piimavalgust. K-i kasutatakse sideainena värvide (nt kaseiintempera) ja kruntide koostises. (Kunsti leksikon. Toim Sirje Laidre, Sirje Ootsing, Inge Rajasaar. Tallinn: Eesti klassikakirjastus, 2001, lk 190.)

⁴⁰ J. Innes, *Scandinavian painted decor*, lk 21, 25, 27, 32.

⁴¹ I. C. Bristow, *Interior house-painting colours and technology 1615–1840*. New Haven [etc.] : Yale University Press, 1996, lk 84.

⁴² Samas, lk 113.

⁴³ Samas, lk 114.

⁴⁴ Samas, lk 116.

⁴⁵ Muinsuskaitseameti infovoldik nr 17 „Liimvärvid I. Liimvärv ehk kriitvärv”.

⁴⁶ I. C. Bristow, *Interior house-painting colours and technology 1615–1840*, lk 116.

Watinil olid ka keerulisemad viimistluskihi retseptid, ühte kutsus *blanc de Roi*'ks. Seda oli laialt kasutatud Kuninga ruumides ning see polnud sobilik ruumide jaoks, mida palju kasutati. Oli sobilik seal, kus pidi järgnema kuldamine. Viimistluse juhend nägi ette järgmiseid etappe: 1. töötlus küüslauku sisaldava liimiga, 2. liimi ja kriidi seguga kiht, 3. veel mitu liimi ja kriidi seguga kihti, 4. pinna lihvimine, 5. nurgad teravdati, 6. lõppviimistluseks: 2 kihti pliivalget ja *ceruset*⁴⁷ koos vähese indigo kogusega pärgamendiliimis. Ühtegi teist viidet taolisele keerulisele süsteemile pole kohatud ja seetõttu pole lõplikult selge, kas midagi nii komplitseeritud kunagi Inglismaal praktiseeriti, kuigi on olemas mõned võimalikud lähedased näited. Teine keeruline Watini retsept oli lakitud liimvärv – kutsuti *le chipolin*. Kahtlemata oli lakitud liimvärv (*varnished distemper*) 17. sajandi Inglismaal kasutusel.⁴⁸

---

⁴⁷ Inglise keeles *cerussite* – pliivalge.

⁴⁸ I. C. Bristow, *Interior house-painting colours and technology 1615–1840*, lk 116.

2. PLAFOONMAALINGUD EESTIS

Käesolev peatükk annab ülevaate plafoonmaalingute kujunemisloost Eestis. Nõukogude perioodi restaureerimistöedest on põhjalikult kirjutanud Eve Altoa oma diplomitöös⁴⁹ ning Helve Ilves ja Rita Arman artiklis „The conservation of polychrome beamed ceilings”⁵⁰ ning nende autorite põhjal on bakalaureusetöös teinud kokkuvõtte Kais Matteus. Polükroomsete puitobjektide konserveerimisel kasutatavaid materjale on põhjalikult uurinud Kriste Sibul. Käesolev peatükk annab lühikese ülevaate eelnimetatud allikate põhjal ning keskendub konserveerimisel-restaureerimise tulemuste analüüsimisel eelkõige puitplafoonmaalingute uurimisel läbitöötatud erinevatele materjalidele (peamiselt arhiivisäilikutele) ning empiirilisele kogemusele (vaatlus objektil). Põhjalikumalt süvenetakse plafoonmaalingute konserveerimis-restaureerimismetoodikasse ning et see paremini hõlmatav oleks, on koostatud tabel, kuhu on koondatud Tallinna vanalinna konserveeritud-restaureeritud puitplafoonlagede restaureerimisetappide ning konserveerimisel-restaureerimisel kasutatud vahendite kohta.

2.1. Laekonstruksioonid ja puitlagede asukohad

2.1.1. Plafoonid

Tallinna varaseim kaunistatud lagi asub Raekoja 12 dornses. Nikerdatud talalagi valmis ilmselt 16. sajandi esimesel poolel.⁵¹ 17. sajandi lõpul ilmusid Tallinnas tuntud talalagede kõrvale tasapinnalised (siledad) maalitud laed – nn plafoonid.⁵² Kodrese sõnul mainitakse esmakordselt lõuendile maalitud plafooni 1661. aastal, mil meister Andreas Kirp sai makstud härra Kohsseni majas tehtud töö eest.⁵³ Nii esimese korruse suurde tuppa kui ka teisele korrusele „kolinud” esindusruumidesse hakati tellima ka lõuendile teostatud ja seejärel laudislaele kinnitatud plafoonmaale. Lõuendplafoonide kõrval maaliti pilte või dekoori ka

---

⁴⁹ E. Palginõmm (Altoa), Tallinna polükroomsete talalagede restaureerimine 1960–1988. Diplomitöö. Tartu 1990. Kätesaadav Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna ajaloo ja arheoloogia instituudi raamatukogus.

⁵⁰ E. Ilves, R. Arman, The conservation of polychrome beamed ceilings – Architectural monuments in Estonia and Scandinavia. Konverentsi materjalid. Toim Anne Lass, Juhan Maiste. Tallinn: [Eesti Ehitusmälestised], 1993 (Tallinna Raamatutrükikoda), lk 142–157.

⁵¹ K. Kodres, Esitledes Iseend. Tallinlane ja tema elamu varauusajal. Tallinn: TLÜ Kirjastus, 2014, lk 186.

⁵² V. Strupule, Plafond paintings in Riga in context with European traditions, lk 2; K. Matteus; R. Soodla, Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine ja katalogiseerimine, lk 16.

⁵³ K. Kodres, Esitledes Iseend, lk 186.

otse puust laudisele ning nagu Tallinna vanalinna plafoonide restaureerimisaruannetes ning muudes publitseeritud allikates kirjas, maaliti ka täistalalagesid.⁵⁴ Maalingu aluspinnana võidi kasutada nii täistalalagesid kui ka laudislagesid ning lõuendit. Tallinnas on plafoonid jaotatud ikkagi üldlevinult kaheks: täistalalaged ja laudislaed. Vähe leidub ehtsaid lõuendile maalitud plafoone.⁵⁵ Põhjus võis olla selles, et lõuend ning õlivärvid olid väga kallid ning odavam oli puidule maalida või ajendiks oli tugev puulae traditsioon.⁵⁶ Plafoonmaalingud nõudsid teostajalt osavamat nn meistrikäät ja paremaid kompositsioonioskusi, kui oli vaja talamustri teostamise puhul.⁵⁷ Küllaltki harv on nn täistalalagi, kus tahatud palgid on paigaldatud üksteise kõrvale, sh talade kandid võivad olla profileeritud.

2.1.2. Talalaged

Tüüpilisema lahendusena paiknevad talad 20–80 cm sammuga ja talade vahe on kaetud laudisega (ill 11). Laudis võib asetseda paralleelselt taladega, kuid suurema vahekauguse puhul on see risti (ill 12), keerulisemal juhul esines ka nn kalasabamustrit, kus laudis oli paigaldatud diagonaalis, nt Raekoja plats 12 dornses ja Loodi mõisas. Raekoja plats 12 on erandina tala keskosa ja otsad nikerdatud. Lauad on tavaliselt servatud või vahel profileeringuga ning võivad olla paigaldatud ülekattega (nn poola laudis- ill 13) või serv servaga. Serv servaga paigaldamisel võivad lauad olla kas punnitud või ilma.⁵⁸

Tallinna vanalinna maalitud puitlaed asuvad reeglina diele-dornse tüüpi hoones, milles diele (eeskoda) asub suurema ruumina tänavate ääres ning selle taga on väiksema ruumina köetav

Ill 11 Vene 16. Talavahede laudis on paralleelselt taladega

Ill 12 Vene 12. Laudis paikneb taladega

elutuba – dornse.

⁵⁴ K. Kodres, Esitledes Iseend, lk 186; töö autori tähelepanekud.

⁵⁵ K. Kodres, Tallinlane ja tema maja, lk 193.

⁵⁶ K. Kodres, Tallinlane ja tema maja, lk 193–194.

⁵⁷ K. Kodres, Tallinlane ja tema maja, lk 194.

⁵⁸ E. Palginõmm, Tallinna polükroomsete talalagede restaureerimine 1960–1988, lk 12.

Ill 13 Toom-Rüütli 10 talalgi, mille talavahesid täidab nn poola laudis

Lisaks kahe ruumilisele põhitüübile on mitmeid variantlahendusi, milles ruumide järjekorda või asetust tänava suhtes oli muudetud.⁵⁹ Mõnikord asetes diele kõrval kamber ning 17. sajandi lõpust 18. sajandini hakati eluruumina kasutama ka kõrgemate korruste ruume, mis varem olid laoruumid. Näiteks Lai tn 29 hoones paiknes teisel korrusel kõige pidulikum ruum - saal, mille laes on tänaseni nähtav lõuendplafoon „Europe röövimine”. 18. sajandil tuli kasutusele mõiste „saalkammer” ehk saaliga külgnev kamber, mida Tallinna jõukamad kodanikud endale ehitada lasid. Maalingud tehti peamiselt diele ja dornse lagedele, kuid nendega kaunistati ka teisi eluruumi, nt diele ja dornse pealseid ruume.⁶⁰ Maalitud puitlagede traditsioon lakkab 18. sajandi viimasel veerandil, kui see tõrjuti välja krohvitud lagede poolt ning pidulikult särav valge stukk asendas linnakodaniku elamus palktaladega lae.⁶¹ Talalagesid on olnud ka ühiskondlikes profaanehitistes – näiteks Narva Raekojas⁶². Eesti mõisate puitalusel laemaalingutest asuvad tuntumad Loodi, Esna ja Albu mõisas.

2.2. Meistrid

Siinsed ruumimaalijad pärinesid Saksa, Preisi ja Skandinaavia aladelt ning ainuke oletatavasti Eesti päritolu maalija oli Andreas Kirp.⁶³ Kodanikeraamatutes esineb aastatel 1624–1780 maalrite seas Andreas Kirbu nimeline maalrisell Tallinnast, kes suri 1680. aastal juba

⁵⁹ S. Mäeväli, Ehitus- ja kunstimälestisi Tallinnas. Tallinn: Periodika, 1986, lk 92.

⁶⁰ Värv Eesti arhitektuuris. Elamuinterjäär ja selle sisustus Tallinnas barokiperioodil. Koost Krista Kodres. Tallinn 1989. MKA s A- 2283, l 15–20; Tallinna talalagede inventeerimine. Tallinna ruumimaalingute arenguloolisi jooni. MKA s A- 1638, l 21.

⁶¹ Tallinna raeapteek ja selles leiduvad maalitud palklaed. MKA s P-14, l 8; E. Palginõmm, Tallinna polükroomsete talalagede restaureerimine 1960–1988, lk 12.

⁶² E. Palginõmm, Tallinna polükroomsete talalagede restaureerimine 1960–1988, lk 10.

⁶³ K. Kodres, Tallinlane ja tema maja, lk 185.

maalermeistrina.⁶⁴ 17. sajandil siin töötanud maalrid tulid Lignitzist, Breslaust, Nürnbergist, Hamburgist ja Stettinist; 18. sajandil Lüneburgist, Neumünsterist, Neuenschantsist, Tilsitist, Danzigist, Kopenhagenist ja Stockholmist. Saabunud meistrid omasid juba mestripabereid ehk nende ametioskused ja maitse pärinesid nende õpi- ja töötamislinnast.⁶⁵

Järgnevalt annan ülevaate mõistest „maaler” (sks *Maler*), et paremini aru saada selle termini ajaloolisest tähendusest. Ajalooliselt on terminiga tähistatud kõiki nii maalri-, maalija kui ka maalikunstniku tööga tegelenud isikuid.⁶⁶ Umbes 17. sajandil toimus jagunemine maalriteks ja konterfeieriteks⁶⁷ (ametinimetus on seotud portreemaali arenemisega)⁶⁸ ning 19. sajandil oli ametite erinevus nii suur, et ühed nimetasid end käsitööliseks, teised kunstnikeks. Maalri põhiliseks tööks on olnud siseruumide kujundamine- värvimine ning toomaalri⁶⁹ ülesandeks polnud mitte ainult seinte värvimine-krohvimine, vaid ornamenti maalimine kas laele, seinale, ukse- või aknasillustele. See nõudis kompositsioonitundmist, maitset värvide valimisel ning meisterlikku pintslikäsitlust.⁷⁰

Alati esines ka nn vabu meistreid, keda tsunftidesse ühinenud käsitöölise poolt „jänesteks” kutsuti.⁷¹ Linnades valitses tsunftisundus 1825. aastani.⁷² Tänu Tallinna kodanikeraamatutele saab aimu, millisest linnast meistrid on tulnud, sest kodanikuks registreeritud isikute nimedele on sageli lisatud linn, kust nad on tulnud. Kodanikeraamatute põhjal on 1624–1690 (1710) aastani registreeritud 14 maalrit ja konterfeierit.⁷³ 1710–80. aastatel on sisse kantud samuti 14 maalermeistrit ja konterfeierit. Erinevuseks on see, et 18. sajandil esineb maalermeistrite hulgas lisaks sakslastele ka Taanist ja Rootsist sisserännanuid.

Kodanikeraamatute põhjal ei saa öelda meistrite tegelikku hulka, sest mitmed neist tegutsesid nn vabalt. Lisaks Tallinnale töötasid ka Eesti teistes linnades maalrid ning kohalikke meistreid kasutati vähenõudlikumate maalritööde juures, maakäsitöölised tsunftidesse ei kuulunud. Hingeloendite andmetel on 18. sajandil maalreid (vabu käsitöölisi) kuues mõisas.

---

⁶⁴ Värv Eesti arhitektuuris. Kõide III. Maalrikäsitöö ajaloo. Tallinn 1983. Koost Krista Kodres. MKA s A-964, l 10.

⁶⁵ Tallinna talalagede inventeerimine. Tallinna ruumimaalingute arenguloolisi jooni. MKA s A-1638, l 6.

⁶⁶ Värv Eesti arhitektuuris. Kd III. MKA s A-964, l 14, 16, 20.

⁶⁷ St portreemaalija.

⁶⁸ Värv Eesti arhitektuuris. Kd III. MKA s A-964, l 6, 10.

⁶⁹ *Stubenmaler* – tema töö hulka kuulus tubade kunstiliselt nõudlikumate detailide värvimine ja maalingute teostamine (Värv Eesti arhitektuuris. Kd III. MKA s A-964, l 15).

⁷⁰ Värv Eesti arhitektuuris. Kd III. MKA s A-964, l 14, 16, 20.

⁷¹ Samas, l 8.

⁷² Samas, l 11–14.

⁷³ Samas, l 10.

Nendele võisid ajutiselt lisanduda linnakäsitöölised, kes aadlike poolt olid kutsutud üht või teist tööd täitma,⁷⁴ sest kunstilise kujundustöö (maalingud jms) tegidki linnast või välismaalt tellitud meistrid.⁷⁵ Mõisates asuvatest maalitud puitlagedest teatakse vähem kui krohvile teostatud maalingutest. Kuna käesolva töö teoreetilise taustinformatsiooni kogumine oli mahukas töö, siis ei jõutud välja otsida kõiki Eestis asuvaid maalitud puitplafoone. Eestis ilmselt tuntum maalitud mõisas asuv laudisplafoon on Albu mõisas (ill 14). Maalitud talalaed asuvad näiteks Esna ning Loodi mõisas (ill 15). Loodi ja Albu mõisas on puitseintel ka uhked maalingud.

Ill 14 Albu mõis. Laudisplafoon ning seinamaalingud puidul

---

⁷⁴ Värv Eesti arhitektuuris. Köide X. Arhitektuuritraktaadid sisustusest. 17.–18. saj. Eestis tegutsenud maalrite kataloog. Koost Krista Kodres. Tallinn, 1986. MKA s A-1633, l 26.

⁷⁵ Värv Eesti arhitektuuris. Köide III. MKA s A-964, l 11–14.

Ill 15 Loodi mõis. Maalitud talalagi. Nn kalasabamustriga vahelaudis

2.3. Eeskujud ja ornamentika

Eesti aladele levis ornament välismaiste meistrite sisserände ja ornamendiraamatute⁷⁶ kaudu. Ornamendiraamatud olid mõeldud eelkõige käsitöölise tarbeks, kes said nende kaudu tutvuda ja uutest moesuundadest inspiratsiooni leida.⁷⁷ Kuna tollaegne Tallinn oli elava kaubavahetusega meresadamalinn, võiks oletada, et mustiriraamatud jõudsid siia ruttu.⁷⁸

Piltmaalingud ammutasid teemasid populaarsetest embleemiraamatutest: Louis XIV stiilis plafoonikujunduse loojad olid kuninga õuedekoraatorid Charles Le Brun ja Jean Le Pautre, kelle vaselõigetest ammutasid inspiratsiooni ka põhjapoolse Euroopa kunstnikud, kaasa arvatud saksa meistrid. Eestis järgiti rohkem Jean Le Pautre skeemi, mille järgi oli lagi akantusest kujundatud raamistiku abil jaotatud erikujulisteks geomeetristeks väljadeks ja mille „põhja” olid paigutatud maalid. Tavaliselt oli keskel suur ovaalne või ümmargune keskkompositsioon ning nurkades neli väiksemat. Keskmesse paigutati nn põhisõnum ja äärtesse seda laiendavad lisandid. Taolise lugemishierarhia loojaks peetakse Pietro da Cortonat, kuid eriti Andrea Pozzo't. Sellised plafoonid asuvad näiteks Vene tn 27 ja Pikk tn 7.⁷⁹ Akantusväänla n-ö leiutajaks peetakse Jean Lepautre'd (ka Le Pautre) 1650. aastatel.⁸⁰

⁷⁶ „Ornamendi või mustiriraamatute levik algas 15. sajandil, kui leiutati puu- ja vaselõige ning trükikunst.” (Värv Eesti arhitektuuris. Köide II, 1. Maalingutega talalaged. Polükroomia keemiline analüüs. Koost K. Kodres, E. Ilves. Tallinn 1982. MKA s A-858, l 13–14).

⁷⁷ Värv Eesti arhitektuuris. Köide II, 1. MKA s A-858, l. 13–14.

⁷⁸ Tallinna talalagede inventeerimine. Tallinna ruumimaalingute arenguloolisi jooni. MKA s A-1638, l 7.

⁷⁹ K. Kodres, Tallinlane ja tema maja, lk 195–196.

⁸⁰ E. Palginõmm, Tallinna polükroomsete talalagede restaureerimine 1960–1988, lk 20.

Plafonmaalingud moodustavad Tallinna maalitud lagedest väikese osa ning neid saab jagada kahte gruppi. Esimese rühma moodustavad figuratiivsed ja teise ornamentaalsed plafonmaalid.⁸¹ Kuna plafonmaalid olid reeglina signeerimata ja dateerimata, siis aitavad neid ajaliselt määratleda eelkõige nende struktuur ja raamiv ornament, sest maalingute sisu ei ole aja jooksul muutunud, teemadering oli 16.–18. sajandi jooksul sama.⁸² Varaseimad plafoonid pärinevad ilmselt 17. sajandi lõpust, nt Pikk tn 7 lagi.

Ornamentaalsedel plafoonidel puudusid pildid ning laepind oli kujundatud ornamendiraamide ja nendevahelistesse väljadesse paigutatud mustrimotiivide abil, taoline lagi asub nt Dunkri tn 6.⁸³ Toomkooli tn 23 võib leida talalae, mille talavahesid täidab ristipidise asetusega laudis, selle lae põhisõnum on kantud laudisele (ill 16). Kuigi siinkohal pole tegemist tüüpilise plafonmaalinguga, on selle lae puhul näha barokkdekoorile iseloomulikku stukki imiteerivat ornamenti, mille raamistuses on mitmed ladinakeelsed õpetuslikud tekstid ja maastikupildid. Natuke keerulisem barokkornament asub Rahukohtu 5 lae keskosas.

Vene tn 12 II korruse korteris asub täistalalagi. Lagi on hallika ja musta tonaalsusega ning siin-seal on näha ornamendimotiive, eriti huvitav leid on haakristisarnane kujutis.

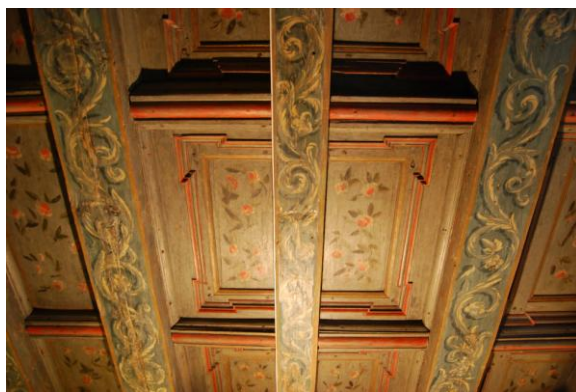
Ill 16 Toomkooli 23 maalitud lagi

⁸¹ K. Kodres, Tallinlane ja tema maja, lk 193–203; K. Kodres, Ruumimaalingud elamute kaunistajana 16.–18. sajandil. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1520–1770. Toim Krista Kodres. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2005, lk 157.

⁸² K. Kodres, Ruumimaalingud elamute kaunistajana 16.–18. sajandil, lk 156.

⁸³ K. Kodres, Tallinlane ja tema maja, lk 196.

Ill 17 Müürivahe tn 33, kassettlagi

Müürivahe tn 33 hoone I korruse kassettlagi on Tallinna vanalinnas erandlik (ill 17). Aet Maasik on kirjutanud, et tema arvates võib Müürivahe kassettlagi algselt pärineda Katariina kloostrist, kus need võisid olla kiriku külglöövi puitpaneel vaheseinad.⁸⁴

2.4. Puitplafoonid Tallinna vanalinnas

Vt lk 27 algavaid fotosid.

1. Dunkri 4/6
2. Kohtu 12⁸⁵ (kinni kaetud)
3. Lai 5 (välja puhastamata)
4. Lai 15 (välja puhastamata)
5. Lai 30/Pikk 33
6. Lai 35
7. Pikk Jalg 3

---

⁸⁴ Tallinn, Vene tn 12. Diele uuringud ja restaureerimiskontseptsioon. Arhitekt Aet Maasik, juhataja Kalli Holland. Tallinn 2000. Tallinna Kultuuriväärtuste Ameti arhiiv (edaspidi TKVA) s N. 9. 196. A, pagineerimata.

⁸⁵ Lagi avati 1986. aasta väliuurimiste käigus, kuid kaeti seejärel uuesti krohviga (Tallinna maalingutega talalagede inventeerimine 1987. a. Tallinna interjööride värvikujundus 17. ja 18. sajandil. MKA s A-2310, l 39).

8. Pikk 12
9. Pikk 13 (kinni kaetud)
10. Pikk 54, 56, 58
11. Pikk 68
12. Pikk 71/Tolli 2
13. Raekoja plats 11/ Apteegi 1 (Raeapteek)
14. Rahukohtu 4
15. Rahukohtu 5
16. Rataskaevu 16
17. Sauna 4 (elamus asuvad teadmata ajal demonteeritud maalingutega lauad)
18. Suur-Karja 2 (kinni kaetud)
19. Suur-Karja 4
20. Suur-Karja 8
21. Tolli 3
22. Vene 1
23. Vene 12
24. Vene 27

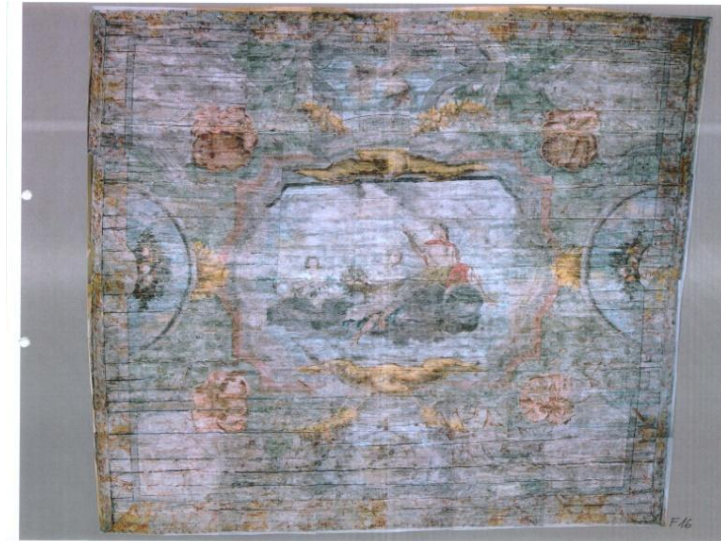
III 18 Dunkri tn 4/6, I korruse plafoon

III 19 Dunkri tn 4/6, II korruse plafoon

III 20 Dunkri tn 4/6, II korruse plafoon

III 21 Lai tn 35 plafoon

III 22 Lai tn 35 plafoon (ruum a)

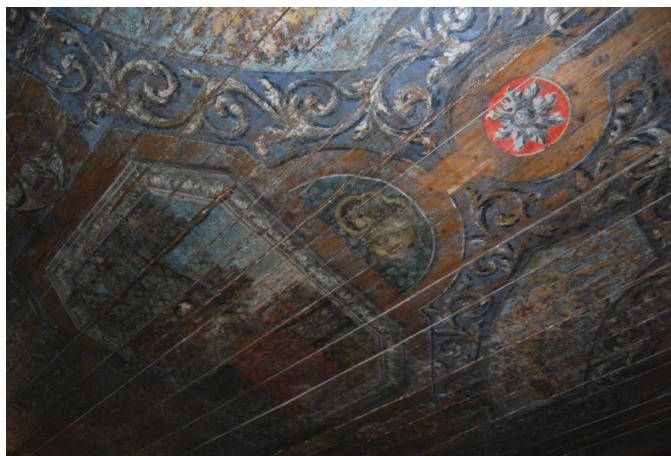
III 23 Lai tn 35 plafoon (ruum b)

III 24 Lai tn 35. Köögi maalitud aknasillus

III 25 Lai tn 35. Köögi laesondaaž, millel on näha, et lage katab laudisplafoon

III 26 Pikk tn 7 plafoon

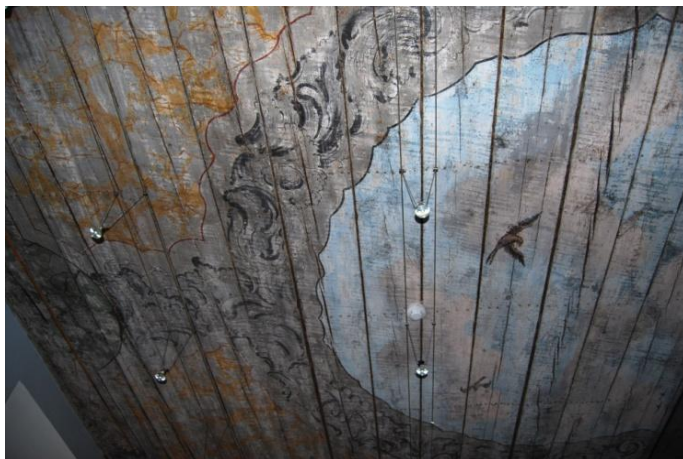
III 27 Pikk 54, 56, 58 II korruse korter

III 28 Pikk tn 12 plafoon

III 29 Pikk tn 12 plafoon

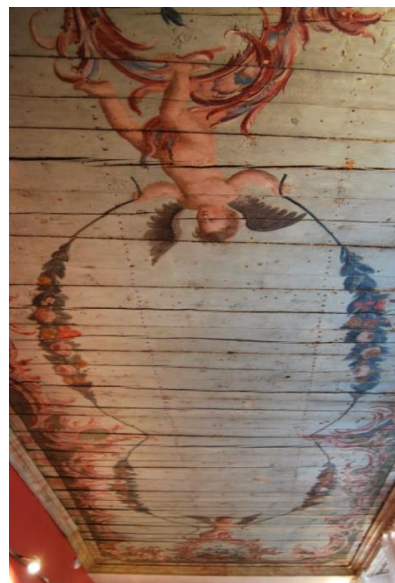
III 30 Pikk tn 68 I korruse plafoon

Ill 31 Pikk tn 68 II korruse plafoon

Ill 32 Rahukohtu tn 4 plafoon

Ill 33 Pikk tn 71/Tolli 2 plafoon

Ill 34 Raekoja plats 11 / Apteegi 1
(Raeapteek) tn plafoon

Ill 35 Rataskaevu tn 16,
II korruse plafoon

Ill 36 Rataskaevu tn 16,
II korruse plafoon

III 37 Üleval: Sauna tn 4 laemaalingu digitaalne rekonstruktsioon; all: detailfotod rekonstruktsioonist

III 38 Suur-Karja tn 4 plafoon

III 39 Suur-Karja tn 4 plafoon.
Sondaažilõik, millel näha originaalmaaling

III 40 Suur-Karja tn 4 korter nr 1. Plafoon eluruumis a

III 41 Suur-Karja tn 4 korter nr 1. Plafoon eluruumis b

III 42 Tolli tn 3 plafoon

III 43 Vene tn 1 II korruse koridor

III 44 Vene tn 1 II korruse ruum a

III 45 Vene tn 1 II korruse ruum b

III 46 Vene tn 1 II korruse ruum c

III 47 Vene tn 12 plafoon

Ill 48 Plafonmaaling Rahukohtu tn 5.
Foto: Peeter Säre

Riia kunstiteadlane Vija Strupule arvab, et **Rahukohtu 5** lagi on pärit 18. sajandi teisest veerandist või 18. sajandi keskpaigast ning tegemist on hilisbarokklaega. Kuna akantusväänlas on kasutatud paelornamenti, siis sel juhul võib olla maaling pärit kõige hiljemalt 18. sajandi keskpaigast. Strupule väidab, et tihtipeale esines paelornament koos marmoreeringuga ühel ajal ning seda on näha ka Rahukohtu lae puhul. Maali keskosas on palju vaba ruumi, mida ei kohta 17. sajandi kompositsioonide puhul. Rahukohtu lael on näha ornamendimotiive, mis on iseloomulikud kõrgbarokk-kompositsioonidele. Keskosas on musta värvi stukkimitatsioon, taolised imitatsiooniga laed olid populaarsed 18. sajandi teisel veerandil ja 18. sajandi keskel.⁸⁶ Krista Kodrese sõnul pärineb Rahukohtu lagi samuti 18. sajandi algupoolest⁸⁷ ning üheks tunnuseks on see, et heledafoonilised laed võib dateerida päris 18. sajandi algusesse või Põhjasõja järgsesse aega. Heledatoonilised laed kuuluvad kokku paelornamendiga kaunistatud lagedega.⁸⁸

⁸⁶ Elektrooniline kirjavahetus Vija Strupulega, 29. X 2013. Kirjad autori valduses.

⁸⁷ Vestlus Krista Kodresegaga, juuni 2013. Märkmed autori valduses.

⁸⁸ K. Kodres, Tallinlane ja tema maja, lk 188–189.

Paelornamendiga laed on maalitud 18. sajandil, sest paelmusteri autor Louis XIV ja hiljem regendi Orleans'i Philippe' õuedekoraator Jean Berain kasutasid motiivi esmakordselt 17. sajandi lõpus, alates 1690. aastatest. Üldtuntuse sai aga paelmuster 18. sajandi alguses, mil see levis Paul Deckeri ja Johann Leonhard Eysleri raamatute kaudu.⁸⁹ Üldiselt tuli barokkstiilis lagede kujutamise traditsioon prantsuse 17. sajandi plafoonide hulgast ning moevool jõudis meieni läbi Rootsi kohale.⁹⁰

2.5. Lagede viimistlemine, maalingute teostamine

Enne lagede viimistlemist-krundimist ja maalimist, tuli taladele kleepida u 5 cm laiused lõuendi- ja paberiribad. Need kinnitati lokaalselt kohtadele, kus puidu kuivades olid tekkinud nn tuulepraod. Liimimiseks kasutati nahaliimi (vähem kondiliimi), seejärel krunditi laepind enamasti nahaliimi ja kriidi seguga, millele kanti omakorda ühtlane foonvärv.⁹¹ Isiklikust kogemusest tean, et taoliseid paberiribasid kinnitati ka laudisest moodustuvatele plafoonidele laudade ühendusservadesse, kuna siingi eelistati, et laudade vahelised üleminekud oleksid siledad ning märkamatud. Sauna tn 4 maalitud laudade servades on näha servi katnud paberiribade jäänused. Rahukohtu 5 laudisplafooni laudisevahedes pole tõenäoliselt taolisi lõuendi- või paberiribasid olnud, konserveerimisprotsessis ei täheldatud ka mingeid paberivõi lõuendijääke.⁹²

Enamik Tallinna vanalinna polükroomsetest talalagedest on maalitud liimvärvidega, kuigi vanalinnas on vähemal määral kasutatud ka tempera-⁹³ ja õlivärve. Liimvärvide puhul oli värvi koostiseks pigment, kriit ja sideaineks naha- või kalaliim.⁹⁴

Prof Heli Tuksami (Tartu Kõrgema Kunstikooli maalingute osakonna juhataja) sõnul sobib kaseiinvärv paremini krohvitud pindadele, aga õli lisades muutuvad kaseiinvärvi/kaseiintempera omadused puitpindadele sobivamaks. Koos Tuksamiga oli võimalus vaadata Tartu Kõrgema Kunstikooli tudengite poolt teostatud erinevate värvitehnikate n-ö proovitükke, millelt võib nii mõndagi välja lugeda (ill 49). Lubikrundile kaseinemulsiooniga maalitud pinna vastupidavus ajale on halvem kui loomse liimiga krundile kaetud pinnad, sest

---

⁸⁹ K. Kodres, Tallinlane ja tema maja, lk 190.

⁹⁰ V. Strupule, Elektrooniline kirjavahetus, kiri autori valduses.

⁹¹ S. Volmer, Intervjuu talalagede restaureerimise spetsialistiga, küsitlenud Kais Matteus, 2. XI 2005. Märkmed Kais Matteuse valduses (viidatud — K. Matteus; R. Soodla, Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine ja katalogiseerimine, lk 25).

⁹² E. Tammekivi, Sauna tn 4 maalitud laudade konserveerimismetoodika, laudislae digitaalne rekonstruktsioon. Kursusetöö. Tallinn: EKA muinsuskaitse ja restaureerimise osakond, 2011. Kättesaadav EKA muinsuskaitse ja restaureerimise osakonnas.

⁹³ Tõenäoliselt mõeldakse munatemperat.

⁹⁴ K. Matteus; R. Soodla, Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine, lk 25.

puidupind eeldab krunti, mis selle kiududesse imenduks. Munatemperaga teostatud maaling näib ajale hästi vastupidav.⁹⁵ Üldiselt liimvärve puidule ei soovitata, sest tal puudub vajalik elastsus ning puidu „mängides” hakkab see pudunema. Värv sobib kõige paremini lagede värvimiseks kuivades siseruummides.⁹⁶

Ill 49 Näidislauad, mis on maalitud:

a) kaseinemulsiooniga (lisatud õli); b) lubikrundil kaseinemulsiooniga (lisatud õli); c) munatemperaga

Ill 50 Suur-Karja 8, plafooni tuulepraod on kaetud lõuendiga ja maalitud

Ill 51 Sauna tn 4 maalitud laudade äärtes on säilinud paberiribad, mis olid kinnitatud laudise üleminekukohtadele ning olid ülemaalitud

⁹⁵ Vestlus Heli Tuksamiga Tartu Kõrgemas Kunstikoolis, 15. I 2014. Märkmed töö autori valduses; elektrooniline kirjavahetus H. Tuksamiga, 02. V 2014.

⁹⁶ Muinsuskaitseameti infovoldik nr 17 „Liimvärvid I. Liimvärv ehk kriitvärv”.

Tallinnas leidub palju talalagesid, kus maaling esineb mitmes kihis. Ornamendimoe muutusest või ehk viimistluskihi halvast seisundist põhjustatult maaliti lagedele uued muustrid ning enne uut viimistluskihti kanti vanale maalingule uus krunt. Korduvalt võidi kleepida ka lõuendi- ja paberiribasid (ill 50, 51).⁹⁷ Rataskaevu tn 16 teise korruse suurema ruumi maalitud plafoonlae talavahed on olnud täidetud samblaga ning kaetud lõuendiribadega, tuulepraod olid takuga topitud.⁹⁸ Pürjelimajade interjööride värvimise kohta leidub mõningaid andmeid Tallinna Linnaarhiivi maalriarveid sisaldavas säilikus, mis hõlmab põhiliselt 18. sajandit ning 19. sajandi algusperioodi.⁹⁹

18. sajandil hakkasid trükis ilmuma puhtpraktiliseks kasutuseks mõeldud värviraamatud. Raamatud käsitlesid pigmente ning nende maalimiseks ettevalmistamise konkreetseid meetodeid. Euroopa kunstiteadlased pole saanud selgust, kuivõrd ja missuguseid maalrikäsitööraamatuid omasid meistrid, kes olid tolle ajastu põhilised nn. toodangu loojad.¹⁰⁰

---

⁹⁷ S. Volmer, intervjuu talalagede restaureerimise spetsialistiga, küsitlenud Kais Matteus (viidatud — K. Matteus; R. Soodla, Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine ja katalogiseerimine, lk 25–26).

⁹⁸ Rataskaevu tn.16, II korruse täistalalagede konserveerimistöde aruanne. OÜ Vana Tallinn. Koost S. Volmer. Tallinn 2001. TKVA s N. 9. 1111, l 3.

⁹⁹ Värv Eesti arhitektuuris. Kõide VII. Interjööri maalingu värvid ja tehnikad. Tallinn 1984. Koost Krista Kodres. MKA s A-1296, l 46.

¹⁰⁰ Samas, l 46.

2.6. Tala- ja plafoonmaalingute konserveerimine-restaureerimine läbi aegade

2.6.1. Nõukogude aeg

1980–1990. aastatel teostati enne restaureerimistöde algust palju laboratoorseid polükroomiaauuringuid/ pigmendianalüüse.¹⁰¹ Polükroomia väljapuhastamine toimus esialgu mehaaniliselt kuivpuhastusmeetodil pintslite ja skalpellidega. Mõnikord kasutati selleks tööks lahusteid (tärpentiin, pineen) ja nende segusid (vesi: pineen: piiritus – põhiliselt kasutatakse õlimaalide puhastamisel). Sageli lisati puhastamisel kasutatud ainele pindaktiivset ainet, nagu OP-10 või OP-7.¹⁰² OP -10 ja OP-7 on mitteionogeensed pindaktiivsed ained, mida lisatakse puhastuslahustesse. Nõukogude perioodil kasutati OP-10-t ja OP-7-t erinevate materjalide konserveerimises ja lisati mitte ainult pesu ja puhastuslahustesse, vaid ka veebaasil liimidesse. OP-10-t ja OP-7-t kasutati värvikihtide kinnitamiseks, kuid mitte kontaktliimimiseks. Nende toimel vee pindpinevus vähenes ja liim liikus töödeldavasse pinda kergemini sisse. Mõlemad on vees hästilahustuvad ja omavad ka häid emulgaatori omadusi. Viimane omadus on hea vahude jms puhastussegude tegemisel, sest hoiab vahu püsivana.¹⁰³ Hilisemate ülemaalingute eemaldamiseks on kasutatud KMT-pastat, mis on Helve Ilvese koostatud retsept. Koostiseks: 1 osa lubjapulbrit, 1 osa naatriumkarbonaati, 0, 2 osa glütseriini, 5 osa destilleeritud vett, 0,05 osa peenestatud puusütt.¹⁰⁴ Poolakad kasutasid Tallinna objektide puhastamisel nt preparaati „Sterinol”.¹⁰⁵

Üheks põhiliseks konserveerimis-restaureerimisprotsessiks oli maali ning krundikihi kinnitamine. Sellele võis eelneka ka talade pikilõhesid katnud lõuendi või paberiribade tagasikinnitamine. Kasutati samu liime, mis värvikihi kinnitamiselgi.¹⁰⁶ Orgaanilistest liimidest on kasutatud kalaliimi 3–5% vesilahust. Mõnikord lisati kalaliimile antiseptikuid ning plastifikaatorina mett. Kasutati antiseptiliste omadustega kvternaarset katamiin AB-d¹⁰⁷

---

¹⁰¹ K. Matteis; R. Soodla, Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine, lk 31, 32.

¹⁰² E. Palginõmm, Tallinna polükroomsete talalagede restaureerimine 1960–1988, lk 24.

¹⁰³ Elektrooniline kirjavahetus Heige Peetsiga, 07. IV 2014. Kiri töö autori valduses.

¹⁰⁴ E. Ilves. Tehnoloogilised uuringud ja meetodika VRV väikefirma „KAR” restaureeritavatele objektidele.

Koost E. Ilves. Tallinn, 1989. МКА s A-2280, l 32.

¹⁰⁵ E. Palginõmm, Tallinna polükroomsete talalagede restaureerimine 1960–1988, lk 25.

¹⁰⁶ Samas, lk 26.

¹⁰⁷ Vene keeles Катамин АБ.

(Vene toode), seda sisladavad ka uuemad antiseptilised ained (Remal, Deftotal). Katamiin oli kasutuses selleks, et hallituseosakesed pesuvees ära lõhkuda.¹⁰⁸

Enamkasutatavad sünteetilised kopolümeerid olid polüvinüülpiiritus (on kasutatud laemaalingute kinnitamisel: Suur-Karja tn 4, Toomkooli 23 (aknasillused), Pikk tn 7) ning mitmesugused polüvinüülatsetaadi (edaspidi PVA) dispersioonidena vees saadud VA 2 EHA (vinüülatsetaadi-kopolümeer 2-etiül-heksüülakrülaadiga) ja SVED (vinüülatsetaadi kopolümeer etüleeniga). SVED sobib sideaine asendajaks ning VA 2 EHA-d kasutatakse heade liimivate omaduste pärast irduva värvikihi kinnitamiseks alusele. Kuna need PVA-põhised ained takistavad materjalidel „hingamist” ning kuivanud liimi pole võimalik enam hiljem pinnalt eemaldada, peetakse nende kasutamist viimasel ajal küsitavaks.¹⁰⁹

Restaureerimisel kasutati ohtralt ka akrüülpolümeere,¹¹⁰ mida lahustati orgaanilistes lahustites. Tallinna talalagedel kasutatud PBMA- d kasutati lisaks värvikihi kinnitamisele ka puidu ja kivistruktuuri tugevdamiseks. Materjali puuduseks on Altoa sõnul õhku ja niiskust eriti mitteläbilaskva kile moodustamine ning värvitoonide intensiivsemaks muutmine, madala viskoossusega PBMA imendub muidu hästi.¹¹¹ Nõukogude Liidus kasutati monumentaalmaali kinnitamisel ja tema aluse (esmajoones krohvi) tugevdamisel räniorgaanilisi vaike (K-15/3, K-42). Neid vaike rakendati vene spetsialistide poolt Kaarma, Muhu ja Valjala kirikute seinamaalingute konserveerimisel ning tulemused olid katastroofilised. Talalagede puhul neid vaike pole rakendatud.¹¹² Akrüülpolümeere kasutades sõltub tulemus sellest, kuidas neid kasutada.¹¹³ Filatovi-aegsete materjalide negatiivsed tulemused on seostatavad valitud meetodi valikul sisekliimaga mitteamvestamisel. Näiteks Filatovi poolt restaureeritud Lohu mõisa maalingud on tänaseni suurepärases seisundis. Restaureerimistöde efektiivsus sõltub eelkõige mikroklimaatilistest tingimustest, kus töid teostatakse ning sobivate konserveerimisainete valikul tuleb nendega arvestada.¹¹⁴

---

¹⁰⁸ E. Ilves, R. Arman, Conservation of polychrome beamed ceilings, lk 144; vestlus keemiku Heige Peetsiga, 10. IV 2014. Märkmed töö autori valduses.

¹⁰⁹ Vt tabel lisa 3.

¹¹⁰ Akrüülpolümeere tunti vastava polümeeri nimetuse järgi: PBMA (Polübutüülmetakrülaad), BMK-5 (Butüülmetakrülaadi kopolümeer 5%-lise metakrüülhappega) – K. Sibul, Traditsiooniline ja kaasaegne materjal polükroomsete puitobjektide konserveerimises. II osa – Renovatum. Toim Kriste Sibul. Tallinn: Ennistuskoda Kanut, 2006; lk 10, 11, 13.

¹¹¹ E. Palginõmm, Tallinna polükroomsete talalagede restaureerimine 1960–1988, lk 29–30.

¹¹² Samas, lk 30.

¹¹³ Vestlus H. Peetsiga, 24. IV 2014, Ennistuskoda KANUT. Märkmed töö autori valduses.

¹¹⁴ H. Hiiop, A. Randla, Eesti kirikute keskaegsete seinamaalingute uurimisest ja restaureerimisest, lk 28–29.

1960-aastate venekeelse restaureerimisalase kirjanduses põhjal vastas PBMA kõigile restaureerimises vajalikele nõuetele ning rõhutati produkti head pöörduvust,¹¹⁵ kuid tegelikult pole polümeerid kunagi pöörduvad.¹¹⁶

Kinnitusvahendeid kanti pinnale pintsliga või irduva värvikihi puhul läbi profülaktilise kleebise (suitsupaberi). Kasutatud on ka kinnitusvahendi pinnale pihustamist läbi spetsiaalse vahendi.¹¹⁷ Üldiselt eelistati tollal värvikihi kinnitamisel sünteetilisi liime, kuigi laed olid hiljem võrdselt heas seisus.¹¹⁸

Laialt levinud oli kahjustatud puitkonstruktsioonide väljavahetamine uue puiduga kui ka väiksemad plombeerimised. Puidu struktuuri on võimalik erinevate preparaatidega tugevdada, nt puidu sügavimmutamine vannis vastavas lahuses. Ainus kord, kus seda meetodit kasutati, oli kohvik Gnoomi laetalade immutamine Poola restauraatorite poolt, kui kasutati 20 % Paraloidi lahust toluoolis, tulemuseks oli aga nii ületugevdatud puit, et seda polnud võimalik töödelda ning enamik talasid jäi paigaldamata.¹¹⁹ Aleksandr Pantelejevi sõnul peaksid need paigaldamata laetalad seisma Komandandi tee 1 kuuris.¹²⁰ Tolli tn 4 taladele kanti pintsliga peale polübutüülmetakrülaati, kuid selle meetodiga immutatakse vaid puidu pealmised kihid ning rahuldavat tulemust ei saavutata.¹²¹

Toneerimisel kasutati: „[...] mono- või polükroomseid veeslahustuvaid (resp. pöörduvaid) värvi koostisi”.¹²² Kuigi nõukogude ajal peeti toneerimisel igasuguseid lisandusi põhimõtteliselt ebaõigeks, võidi otsustada toneerimise kasuks. Juhul kui ekspositsioonilis-esteetilistel põhjustel oli toneerimine vajalik, otsustas selle komisjon, kuhu kuulusid kõrgema ja I kategooria kunstnik-restauraatorid ja kunstiajaloolased. Kuigi hilisemaid lisandusi ehk toneeringuid ei peetud õigeks, oli praktikas lugu teisiti ning rõhutamaks tervikpildi või -mulje taastamise vajadust, lisati vahel ulatuslikke juurdemaalinguid. Sisuliselt oli toneerimise meetoodika põhiotsustajaks objektile töötav restauraator.¹²³

---

¹¹⁵ K. Sibul, Traditsiooniline ja kaasaegne materjal polükroomsete puitobjektide konserveerimises; lk 12.

¹¹⁶ Vestlus H. Peetsiga, 24. IV 2014, Ennistuskoda KANUT. Märkmed töö autori valduses.

¹¹⁷ E. Palginõmm, Tallinna polükroomsete talalagede restaureerimine 1960–1988, lk 29–30.

¹¹⁸ K. Matteus, R. Soodla, Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine, lk 33.

¹¹⁹ E. Palginõmm, Tallinna polükroomsete talalagede restaureerimine 1960–1988, lk 22–23.

¹²⁰ Intervjuu Aleksandr Pantelejeviga, 17. X 2013. Intervjueerija: Eva Tammekivi. Lindistus ja transkriptsioon kättesaadav EKA muinsuskaitse ja konserveerimise osakonnas, (transkriptsioon lk 30).

¹²¹ E. Palginõmm, Tallinna polükroomsete talalagede restaureerimine 1960–1988, lk 22–23.

¹²² Samas, lk 31.

¹²³ Samas, lk 33–34.

2.6.2. 1990. aastad – tänapäev

Võrreldes varasemaga on suundumus öelda, et restaureerimisel kasutatavad materjalid peaksid olema n-ö taastöödeldavad ehk taasaktiveeritavad.¹²⁴ Konserveerimist tuleks vaadelda üldisemana, artefakti pikaajalise säilitamise protsessi kontekstis. Niivõrd oluline pole produkti eemaldamise võimalikkus ega teostatud protsesside pööratavus, vaid ennekõike tuleb kindlustada olukord, kus ükski individuaalse säilitamise aste ei vähendaks võimalike hilisemate töötlemiste võimalusi. Mõnikord võib artefakt olla füüsiliselt nii nõrk, et korduv konserveerimismaterjal võib põhjustada kahjustusi. Seetõttu peab pigem taotlema materjali uuesti töötlemise võimalikkust.¹²⁵

Puitkonstruktsioonide restaureerimine on jäänud üldiselt samaks, ei kasutata enam vaid puidu immutamist, mida kasutasid Poola restauraatorid.¹²⁶ Lubi- ning liimvärviga kaetud pindade puhastamiseks sobib kuivpuhastus ning seda on võimalik kaasajal teostada kas tööstuslikult toodetud Wishab puhastuskäsnaga või kautšuki käsnaga. Varem kasutati näiteks nn taignakummi (leiva ja saiasisu). Populaarsust võidavad puhastusvahendite ning liimide geelistamine, sest geel ei imbu sügavale materjali ning kahjustab vähem materjali struktuuri.¹²⁷ Üldjuhul ei kasutata tänapäeval ammoniaagivesilahust, selle alternatiiviks on triammoniumtsitraat. Pindaktiivse ainenäiteks kasutatakse näiteks toodet Tween 20. Äärmisel juhul kasutatakse värviemalduspastasid, 1980. aastatel kasutatud KMT- pasta¹²⁸ oli Elve Ilvese retseptuuri järgi teostatud segu. Ka tänapäeva restauraatorid kasutavad tihtipeale oma retseptiga segusid.¹²⁹

Tala tuulepragude kohalt irdunud maalitud lõuendi või paberiribad liimitakse tagasi või asendatakse uutega. Värvikihi kinnitamiseks kasutatakse jätkuvalt loomseid liime. Kuna kalaliim on muutunud defitsiidiks ning on väga kallis, siis kasutatakse rohkem halvemate omadustega jänesnahaliimi (ajale, valgusele ja kliimale vähem vastupidav). Mõlemad

---

¹²⁴ Intervjuu Svea Volmeriga. 9. XII 2005 (viidatud – K. Matteus; R. Soodla, Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine, lk 34).

¹²⁵ K. Sibul, „Traditsiooniline ja kaasaegne materjal polükroomsete puitobjektide konserveerimises”. I osa – Renovatum. Toim Kriste Sibul. Tallinn: Ennistuskoda Kanut, 2004; lk 65.

¹²⁶ Intervjuu Svea Volmeriga. 9. XII 2005 (viidatud – K. Matteus; R. Soodla, Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine, lk 34).

¹²⁷ Samas.

¹²⁸ Tehnoloogilised uuringud ja meetodika VRV väikefirma KAR restaureeritavatele objektidele. Koost E. Ilves. Tallinn 1989. MKA s A-2280, l 32.

¹²⁹ Intervjuu Svea Volmeriga. 9. XII 2005 (viidatud – K. Matteus; R. Soodla, Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine, lk 34).

liimained on termotöödeldavad. Mattide pindade konsolideerimiseks sobib hästi želatiin ehk luuliim.¹³⁰

Polüvinüülalkoholidest (PVAL) kasutatakse nüüd Mowioli (võib muutuda aja jooksul mittetöödeldavaks). PVAL-i on kasutatud pigmentide fikseerimiseks ning retušeerimisel sideainena. Negatiivseks omaduseks on PVAL võime moodustada ristsidemeid teatud metallisooladega, millest mõnesid kasutatakse pigmentidena.¹³¹ Dispersioonakrülaatidest on VA 2 EHA asendunud järgmiste toodetega: Acronal, Primal, Plextol, kuid tänapäeva puitpolükroomia neid üldjuhul ei kasuta, kui siis Acronali, mis on pindaktiivseim. Enam on hakatud kasutama tselluloosi baasil liime, nt Klucel G, mis sobib hästi mattide värvide konsolideerimiseks ning teda saab kasutada geelide valmistamiseks.¹³² PBMA asendajaks on tänapäeval Paraloid B72 ja polüvinüülatsetaat. Sagedamini on hakatud mati värvipinna konserveerimises (ja paberi konserveerimises) kasutama Funori't, mida Jaapanis on kasutatud sajandeid. Funori puhtam (purified) versioon on JunFunori.¹³³

Šoti konservaatorid soovivad vältida maalikihi kinnitamisel profülaktilist kleebist. Profülaktilist kleebist kasutatakse enamasti objekti hilisemate (edasiste) töötluste ettevalmistamiseks või pikemaajalise hoiustamise jaoks. Tihtipeale pole võimalik pintsliga adhesiivi pulbristunud või irduvale värvikihile kanda ning seetõttu on profülaktilise kleebise kasutamine nende sõnul ainuvõimalik lahendus. Samas võivad profülaktilised kleebised mitmel moel pinda kahjustada. Kinnitusvahendit pinnale kandes on oht pinnale survet avaldades seda kahjustada või kinnitada lahtised värvitükid valedesse kohtadesse. Kui profülaktiline kleebis jätta peale liiga pikaks ajaks, siis võib kleebise eemaldamine raskeneda, kuna adhesiivi on raske lahustada. Briti Muuseumis üritatakse profülaktilise kleebise kasutamist vältida, sama meelt on ka Norra kolleegid (*Norwegian Institute for Heritage Research; Folk Museum in Oslo*).¹³⁴ Üheks võimaluseks pulbristunud värvikihti kinnitada on pulveriseerimisega.

---

¹³⁰ Samas, lk 35.

¹³¹ C. V. Horie, *Materials for conservation*. Butterworth-Heinemann, 2000, lk 99. (viidatud – K. Sibul, *Traditsiooniline ja kaasaegne materjal polükroomsete puitobjektide konserveerimises*; lk 72.)

¹³² Intervjuu Svea Volmeriga. 9. XII 2005 (viidatud – K. Matteus; R. Soodla, *Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine*, lk 34), lk 36–37; K. Sibul, *Traditsiooniline ja kaasaegne materjal polükroomsete puitobjektide konserveerimises*. II osa, lk 14.

¹³³ C-H. Thuer, *Scottish Renaissance Interiors: Facings and adhesives for size-tempera painted wood*. Historic Scotland Technical Paper 11. Historic Scotland, mai 2011, lk 25, 26. <http://www.historic-scotland.gov.uk/technicalpaper11.pdf>, vaadatud 03. IV 2014.

¹³⁴ Samas, lk 9, 17.

Briti Muuseum kasutab mati maalingu konsolideerimiseks akrüülvaike, nagu Paraloid B 72 sobivas lahustis. Klucel G-d, Aquazol'i, Lascaux Medium for Consolidation'it ja želatiini nimetatakse headeks adhesiivideks irduva maalikihi kinnitamisel, kuid neil pole head omadused pulbristunud värvikihi kinnitamiseks. Kasutatakse näiteks akrüüldispersioone (Primal B60A) ning varemalt Vinamul 3252, kuid üldiselt enam PVA-d konsolideerimiseks ei kasutata.¹³⁵

Norra konservaatorid¹³⁶ ja üks Oslo muuseum¹³⁷ viisid läbi uuringu (1992), mille uurimisalusteks kinnitusvahenditeks olid: 5% Paraloid B72 ksüleenis, 5% Plextol 500 isopropanoolis, 4% Klucel EF etanoolis, 4% Klucel L etanoolis, 2, 5% kalaliim deioniseeritud vees. Nendest andis parima tulemuse kalaliim, mis on siiani konsolideerimisel kasutusel.¹³⁸ Rootsisis konsolideeriti liimvärviga (*size-tempera*) kaetud pindu u 25 aasta vältel peamiselt Acronal 300D-ga, kuni see turult eemaldati. Šoti uurimistulemuste¹³⁹ kokkuvõte ütleb, et tendentsiks on pigem traditsiooniliste kui moodsate sünteetiliste materjalide kasutamine. Šoti konservaatoritele tundub, et kaasaegsed sünteetilised ained pole piisavalt usaldusväärsed adhesiivid, mida profülaktilise kleebisega kasutada.¹⁴⁰ Samas kindlasti on erinevates piirkondades erinevad eelistused konserveerimismaterjalide suhtes, ühed eelistavad rohkem sünteetilisi aineid, teised traditsioonilisi.

Samuti kasutatakse sagedasti uusi sünteetilisi adhesiive, kuigi nende vananemisomadused on üheks põletavamaks diskussiooni teemaks. Sünteetilised adhesiivid sisaldavad tselluloosi eetreid (Klucel, CMC, Bermacol, Methocel, Culminal jne), erinevaid lahusti baasil sünteetilisi aineid (Paraloid B67/B72, Lascaux range, Plextol, Acronal jne). Mõned neist, nagu Paraloid B67, on kasutusel halbadele vananemisomadustele vaatamata. Argument sünteetiliste kinnitusvahendite kasutamiseks on see, et nad on hallitusele ja kahjuritele vähem vastuvõtlikud, on elastsemad ja stabiilsemad ning vajavad vähem korduvtöötlust.¹⁴¹

Negatiivseks küljeks on see, et hilisem töötlus vee baasil adhesiividega võib olla võimatu ning vananemiskarakteristikad on vaatamata ulatuslikele testidele veel küsitavad. Kuigi enamik sünteetilisi aineid tekitavad kõrgematel kontsentratsioonidel läiget, on madalamate

---

¹³⁵ Samas, lk 24.

¹³⁶ *Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)*– Norwegian Institute for Cultural Heritage Research.

¹³⁷ Oslo Norsk Folkemuseum.

¹³⁸ C-H. Thuer, *Scottish Renaissance Interiors: Facings and adhesives for size-tempera painted wood*, lk 24.

¹³⁹ Samas.

¹⁴⁰ Samas, lk 26, 27.

¹⁴¹ Samas.

konsentratsioonidega võimalik neid kasutada (et säiliks matt pind). Küllaltki uus, kuid heade vananemisomadustega kinnitusvahend on Aquazol. Seda on edukalt kasutatud pulbristunud pigmendi ja mati värvi konsolideerimiseks ning Aquazol ei blokeeri edasist töötlust veega. Vältimaks täielikult profülaktilisi kleebiseid, on viimasel dekaadil kohandatud konserveerimiseks lenduvad adhesiivid.¹⁴² Nn lenduvad sideaineid kasutatakse sulas olekus või küllastunud lahustena mittepolaarsetes lahustites – aromaatses ja halogeenitud süsivesinikes või petrooleetrites. Näiteks tsüklododekaan ($C_{12}H_{24}$) on vaha tekstuuriga, toatemperatuuril tahke ja kristalliline, kuid lenduv aine – õhuga kokkupuutel eraldub kemikaal sublimeerumise (üleminek tahkest olekust otse gaasifaasi) teel. Hüdrofoobne tsüklododekaani kiht moodustab materjali pinnale barjääri (kui lahusti on täielikult aurustunud) ja kaitseb objekte nende töötlemisel veega ja vesilahustega, aga ka polaarsete lahustitega. Tsiteerin allikat: „Saksamaal on tsüklododekaani kasutatud (alates 1995. aastast) nõrkade ja rabedate materjalide, sh tekstiilide, värvikihtide, murenenud kivimite jms ajutise fiksiivina. Teda on kasutatud arheoloogilistel kaevamistel kergelt hallitavate materjalide isoleerimiseks niiskusest, keskaegsete klaasimaalidevärvide fikseerimisel ning seinamaalingute kinnitamisel. Kemikaali on kasutatud ajutise toetusmaterjalina objektide, sh maalide transpordil ja käsitsemisel.”¹⁴³

Toneeringute isoleerimiseks autentsest maalingust võib kasutada lakikihti, kuid seda ei saa kasutada, kui on tegemist lubiliimvärvidega ning igasuguse mati pinna puhul. Lubi- ja liimvärvidega teostatud maalingu puhul ei saa tihtipeale kasutada veeslahustuvaid värve (nt akvarellid), mis jätavad pinnale oreoolid. Toneerimiseks kasutatakse kuivpastelle või kasutatakse pigmendi sideainena dispersioonakrülaate ning polüvinüülatsetaati Movilith 20.¹⁴⁴

Kokkuvõtteks iga konserveerimisobjekt on erinev ning iga konserveerimisotsus individuaalne. Konservator lähtub konserveerimisel kasutatavate ainete valikul objekti tootmistehnoloogiast, seisundist, millised on tulevikus objekti hoiustamistingimused (nt mikrokliima), konserveerimiskontseptsioonist ning teatud määral ka kindlasti konserveerimisvahendi usaldusväärsusel. Tänapäeval on saadaval erinevaid konserveerimismaterjale ning see, mida kasutada sõltub individuaalselt konservatorist, kes mitmeid aspekte arvestades jõuab otsuseni.

---

¹⁴² Samas, lk 26, 27, 28.

¹⁴³ H. Peets, Tsüklododekaan ja selle kasutamine paberi konserveerimises. Metoodiline juhend 1. Tallinn: Ennistuskoda KANUT [trükikoda Spin Press].

¹⁴⁴ Intervjuu Svea Volmeriga. 9. XII 2005 (viidatud – K. Matteus; R. Soodla, Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine, lk 36–37).

2.6.3. Maalitud puitplafoonide konserveerimisest-restaureerimisest Tallinna vanalinnas

Magistritöö raames uurisin põhjalikult Tallinna vanalinnas asuvate laudis- ja täistalalagede konserveerimisest-restaureerimisest ning koostas tabeli, milles on ära toodud lagede konserveerimisel-restaureerimisel kasutatud puhastusvahendid ja adhesiivid ning retušeerimisel kasutatud vahendid, kirjeldatakse lühidalt puiduparanduste teostamist, säilinud paberi- või lõuendiribade konserveerimist jne (vt lisa – tabel). See, kui palju infot tabelisse kanti, sõltus peamiselt publitseeritud allikate ning konserveerimis-restaureerimisaruannete või arhiivisäilike põhjalikkusest.

Maalingu mustusekihi puhastamine

Maalingu mustuse puhastamisel on kasutatud enamasti kuivpuhastust ehk skalpelli, pintslite, Wishab puhastuskäsna, pehme kummi või käsnaga mustuse eemaldamist ning on praktiseeritud ka maalingu puhastamist saiasisuga. Järgenvalt on välja toodud objektid, kus kasutati lisaks kuivpuhastusele erinevaid puhastusaineid või lahusteid. **Dunkri 4/6** laeraamilt eemaldati värv värvieemaldusvahendiga Wenfex (märts–aprill 2005, OÜ Vana Tallinn). Lai 35 lae puhul puhastati ornament täiendavalt vee ja vatipulgaga rullides (OÜ Vana Tallinn, mai–juuli 2009). **Pikk 71/ Tulli 2** laemaalinguga ruumis asuv aknasillus puhastati etüülatsetaadiga. Maaling puhastati 5%-lise ammoniumtsitraat geeliga pH 8, (geelistatud metüültselluloosiga), aknasilluste maalingupind oli vesialuseliste ainetele tundlik ning pinnapuhastus teostati pärast konsolideerimist etüülatsetaadiga (OÜ Vana Tallinn, mai–september 2003). **Suur-Karja 4** maalingu ormanedi puhastamiseks on kasutatud ka atsetooni (VRV kunst-restaureerimise osakond, veebruar–märts 1983).¹⁴⁵

Maalingu kinnitamine

Maalingu kinnitamisel kasutati kõige sagedamini jänesnahaliimi vesilahust, seejärel erinevate kontsentratsioonidega Paraloid B-72 lahust atsetaadis või etüülatsetaadis (maksimaalselt 5% lahuseid), vähem on kasutatud PBMA lahust atsetoonis (polübutüülmetakrülaadi lahust) ja SVED-i vesilahust. Üksikudel kordadel kasutati kinnitamiseks kalaliimilahust ja 2–2, 5% Klucel G liimilahust piirituses, mida seejuures kinnitati läbi jaapani paberi. Veel kasutati polüvinüülalkoholi 0, 5%–1% lahust, termilisel

---

¹⁴⁵ Vt tabel, lisa 3.

menetlusel PBC 5%-line lahus destilleeritud vees , 2–3 % SVED-i ja 4% triloon-B segu (1:1) ning polüvinüülpiirituse lahust destilleeritud vees. Tallinna vanalinna konserveerimisaruannete põhjal ei selgu, kui palju kasutati maalikihi kinnitamist läbi profülaktilise kleebise. Võimalik, et kinnitamise all ei pruugitud kõike alati lahti seletada.¹⁴⁶

Pikk 71/ Tulli 2 lae inglifiguuride paberitel näod liimiti tagasi 5%-lise jänesnahaliimilahusega (OÜ Vana Tallinn, mai–september 2003). **Rataskaevu 16** suurema laemaalingu puidupinnalt irdunud lõuendiribade alla liimiti 2, 5 %-lise jänesnahaliimiga jaapanipaberiribad. Lõuendiribad liimiti tagasi 2, 5% jänesnahaliimiga. Väiksema laega ruumi aknasilluse talavahed olid kaetud maalitud paberiribadega, mis irdusid. Säilinud ribad eemaldati neid eelnevalt niisutades, et tagada värvikihi suurem elastsus ning võimalikult vähene pudenemine. Paberiribad kaeti profülaktilise kleebisega ning ribad kleebiti tagasi 5%-lise jänesnahaliimiga, kleebis eemaldati ning maalingukiht puhastati 2%-lise liimilahusega rullides (OÜ Vana Tallinn, 3. sept.–8. okt.–12. dets. 2001). **Suur-Karja 8** laemaalingute irdunud ja lahtised lõuendiribad liimiti 10%-lise jänesnahaliimiga (Alpha Centauri OÜ, Kar-Grupp, 2000).¹⁴⁷

Lai 30/Pikk 33 puidupinnalt irduvad paberiribad eemaldati ning puhastati lahtisest tolmust, järgnevalt teostati märgpuhastus – destilleeritud vesi piirituslahusega (1:1). Puidupinnad liimistati 3–4% Klucel G liimilahusega ning paberiribad paigaldati oma kohtadele, avaldades kerget survet käsispaatliga. Pragudele, kus paberiribadel polnud piisavat kontaktpinda puiduga, kleebiti eelnevalt Mikalent paber 2% Klucel G liimilahusega (OÜ Vana Tallinn, mai–juuli 2009). **Rataskaevu 16** väiksema laega ruumi aknasilluse talavahed olid kaetud irduvate maalitud paberiribadega. Säilinud ribad eemaldati neid eelnevalt niisutades, et tagada värvikihi suurem elastsus ning võimalikult vähene pudenemine. Paberiribad kaeti profülaktilise kleebisega, ribad kleebiti tagasi 5%-lise jänesnahaliimiga, kleebis eemaldati ning maalingukiht puhastati 2%-lise liimilahusega rullides (OÜ Vana Tallinn, 3. sept.–8. okt.–12. dets. 2001).¹⁴⁸

Keeruline konserveerimise meetodika oli **Vene tn 27** puhul, kus laemaalingu puhastamine ja kinnitamine hõlmas mitmeid erinevaid etappe. Lae restaureeris 1989–1990. aastatel Kar-Grupp. Kõigepealt teostati Kar-Grupi poolt kuivpuhastus, seejärel puhastati 50%-lise piirituse lahusega destilleeritud vees, kuhu lisati mõni tilk sünteetilist pesuvahendit. Lahus kanti

---

¹⁴⁶ Samas.

¹⁴⁷ Samas.

¹⁴⁸ Samas.

maalingule pintsliga ja eemaldati marlitampoona. Mõne minuti möödumisel eelmisest protseduurist teostati esialgne maalingukihi kinnitamine 2–3 % SVED-i ja 4% triloon-B seguga (1:1). Pinna töötlemisel moodustusid lubjähenditena komplekssoolad, üleküllane segu eemaldati marlitampoona. Seejärel toimus omakorda komplekssoolade eemaldamine destilleeritud vee ja piirituse lahusega, pärast mida toimus teistkordne järeld puhastus ning töötlus õlivärvilahustiga nr 2. Pärast õlivärvilahusti täielikku välja aurumist (min 4–5) teostati maalingu lõplik kinnitamine 6–7% SVED-i vesilahusega. Sellise meetodikaga teostati kogu laemaalingu puhastamine ja konserveerimine.¹⁴⁹

Tuulepragude või laudisevahede puhastamine

Taladevahelised praod ja tuulepraod ning laudisevahed (lauapunni vahed) puhastati mehhaaniliselt ning täideti takuga, mõnikord ka lubjavees märjaks tehtud takuga.

Maalingu toneerimine

Maalingute toneerimiseks on kasutatud akvarelle, kuivpastelle, liimvärve puiduparanduste toonimiseks ning ühel juhul ka akrüülvärve õlivärviga teostatud maalingu toneerimiseks.

Maalingu töötlemine vaha või vaiguga

Laemaaling kaeti mõnikord kaitsva vaha või vaiguga (nt mesilasvaha, šellak). Kui eelnevalt olid näited plafoonlagede kohta, siis sagedamini on vaha või vaiguga katmist kasutatud ilmselt talalagede restaureerimisel ning nende kohta on ka järgmised näited. **Dunkri tn 6** talalae maaling kaeti 1961. aastal šellakiga A. Vardi ja E. Rõigase poolt. Talalagi oli tumenenud juba 1986. aastaks. **Kullasepa tn 5** maaling kaeti lakikihi (akrüülpistaatsia lakk: pineen), **Lühike jalg 9** laemaalingu maalinguta puidupinnad konserveeriti mesilasvaha ja pineeni seguga, millele oli lisatud veidi ookerpruuni pigmenti. **Pikk tn 7** välja puhastatud maalingufragmendid kaeti akrüülpistaatsia lakiga, **Tolli 3** dornsepealse ruumi laemaalingu kaitsekihiks kanti peale sünteetilise vaha ja tärpentiini segu.¹⁵⁰ 1960. aastatel kasutatud šellak end ei õigustanud, kuna tumenes tugevasti ning tuli maalingult eemaldada.¹⁵¹ Üldiselt pole mati maalingupinna katmine vaha või vaiguga autentne ning mitmete objektide puhul on näha, et hiljem maaling tumeneb. Samas, kui on kindlasti oluline, et maaling oleks kaetud kaitsva kihiga, siis see on lahenduseks. Vaigud võivad reageerida teiste meediumitega ja

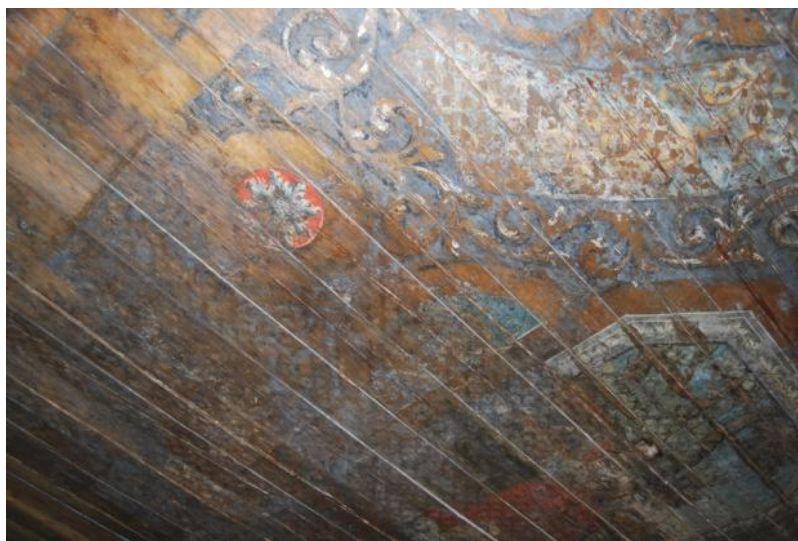
---

¹⁴⁹ Samas.

¹⁵⁰ E. Palginõmm, Tallinna polükroomsete talalagede restaureerimine 1960–1988, lk 37, 41, 53, 57, 93.

¹⁵¹ Samas, lk 113.

teatud pigmentidega. Mitmed sisaldavad märkimisväärseid happeliste ühendite koguseid, mis võivad moodustada sooli teiste pigmentidega.¹⁵²

Ill 52 Pikk tn 7 plafoon

Järgnevalt tõstan esile suuremate maalingurekonstruktsioonidega plafoonlaed Tallinna vanalinnas. **Pikk tn 7** (ill 52) puitplafoonlae maaling rekonstrueeriti 1982–1983 suures ulatuses ning see hävitab väheste säilinud originaalfragmentide mõjukuse.¹⁵³ Aleksandr Pantelejevi¹⁵⁴ sõnul on laemaalinguid tollaste restauraatorite poolt rikutud ehk „julmalt ülemaalitud”, näiteks **Suur- Karja 4** maaling, mille restaureeris 1983. aastal VRV kunst-restaureerimise osakond.¹⁵⁵

Ill 53 Dunkri tn 4/6, I korruse plafoon

¹⁵² Painted wood: history and conservation: proceedings of a symposium organized by the Wooden Artifacts Group of the American Institute (...) Williamsburg, Virginia 11-14 Nov. 1994. Toim. Valerie Dorge ..., lk 51.

¹⁵³ E. Palginõmm, „Tallinna polükroomsete talalagede restaureerimine 1960–1988”, lk 34.

¹⁵⁴ Arhitektuurijaloolane, Rahukohtu 5 restaureerimisobjekti muinsuskaitsejärelvalve .

¹⁵⁵ Intervjuu Aleksandr Pantelejeviga 17. X 2013. Transkriptsioon ja helifail autori valduses ning EKA muinsuskaitse ja konserveerimise osakonnas, lk 10; Tallinn, Suur-Karja 4. Rokokoostiilis laemaalingu restaureerimistööde aruanne. Tallinn 1983. Teostajad A. Vali, I. Nõmme. TKVA s N. 3. 3134; Tallinn, Suur-Karja 4. Laemaalingute uurimis-fikseerimistööde aruanne. Tallinn 1984. Koost A. Pantelejev. TKVA s N. 3. 3136.

Suur-Karja 4 (ill 54, 55) rokokoo-maalinguga lage õnnestus ise vaatamas käia ning sain seejuures suure üllatuse osaliseks. Kuigi konserveerimistöde ülevaates on kirjas, et fooni

Ill 54 Suur-Karja tn 4 plafoon

Ill 55 Suur-Karja tn 4 – eksponeeritud originaalne maalingufragment

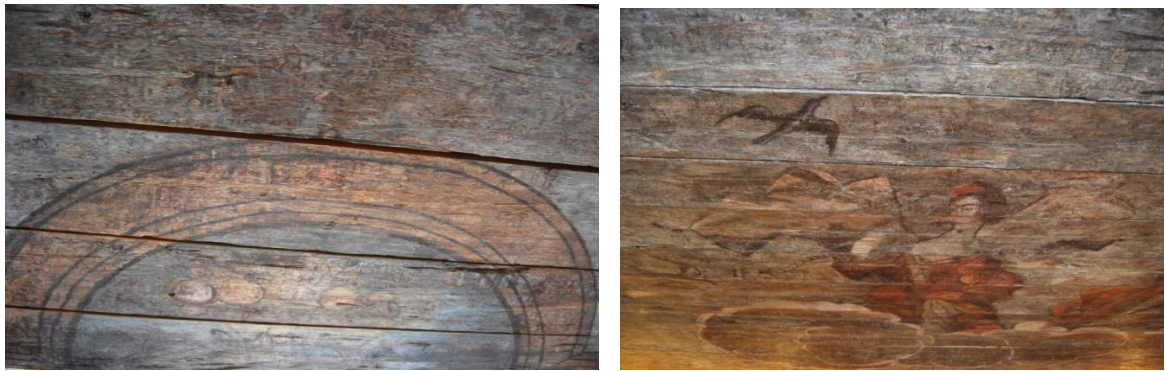
krundikaod taastati polüvinüülpiirituse lahusega destilleeritud vees: kriit: valge PVA-tempera, tundub, et lagi on üle maalitud. Ühte laenurka on jäetud sondaaž autentsest maalingust. Maalingu avamisel oli 9-st rokokoo dekoratiivmotiivist säilinud 6, ornamendimotiivil olid 50% ulatuses värvikaod. Suur-Karja 4 laemaalinguga ruumis asub hetkel animatsioonistuudio ning rääkides sealse töötajaga ilmnes, et ta ei osanud arvatagi, et tegemist võib olla vana ja väärtusliku maalinguga.¹⁵⁶ Ilmselt seetõttu, et lagi on nähtavalt üle maalitud, jäigi mulje, et maaling on teostatud n-ö euroremondi ajal. Lae laudisevahedest ripuvad välja nn tihendid. Millal see kummaline täitematerjal on paigaldatud, pole teada.

Kogu laemaalingu rekonstruktsioon on teostatud **Tolli 3** hoones, kus 1983. aastal kanti laele uus krunt (kaseiiniliimist ja kriidist). Foonitoon ja ornament taastati kaseiintemperaga ning lagi kaeti kaitsekihiga (süntheetiline vaha: tärpentiin). **Dunkri 4/6** hoone I korrusel oli maaling suures osas hävinud ning see rekonstrueeriti akvarellvärvidega Poola restauraatorite poolt 80 % ulatuses. Ka II korruse figuraalse kompositsiooniga laemaaling (ill 56) toneeriti 80 % ulatuses akvarellidega ning konserveerimise aruandes on kirjas, et *tratteggio* tehnikas.¹⁵⁷ Lähemal vaatlusel on näha, et maaling on suures ulatuses toneeritud n-ö triibutus-tehnikas. Seda tõeliseks *trattegioks* ilmselt pidada oleks natuke eksitav, sest *tratteggio* tehnika omab kindlat filosoofilist tagatausta. Siinkohal on tegemist suurte toneeritud (triibutatud) aladega,

¹⁵⁶ Vestlus animatsioonistuudio *Birds of paradise* töötajaga, 20. II 2014. Märkmed töö autori valduses.

¹⁵⁷ Dunkri 4,6 asuvate talalagede ja seinamaalingute konserveerimise aruanne. Tallinn 2005. OÜ Vana Tallinn. TKVA s N. 9. 3370. Koost Lea Jäger, Merike Limberg, Svea Volmer, 13–4.

kuid *tratteggio* tehnikas lakuunide ehk maalikadude reintegreerimist ei kasutata nii suurte maalikadude juures, kus kaod on kujutise suhtes liiga tähtsatel kohtadel.¹⁵⁸

Ill 56 Dunkri 4/6 II korruse laemaalingu detailid

Lai tn 35 põhjapoolses toas toneeriti nii lae foon kui ka maaling (OÜ Vana Tallinn, mai–juuli 2009). Maalingu foon toneeriti lasuurselt hallika liimvärviveega (jänesenahaliim). Uued laudad, liistud ja väiksemad puiduparandused toneeriti samuti hallikat tooni liimvärviga. Ruumi terviklikkuse huvides taastati uutel laudadel puuduolev maaling.¹⁵⁹

Tundub, et plafoonlagede konserveerimisel pannakse rohkem rõhku maalingu taasloetavuse taastamiseks kui talalagede puhul, mis on ka loogiline. Samas ei saa seda hüpoteesi laiendada kõigile Tallinna vanalinna lagedele, sest ka talalagede seas leidub ülemaalitud lagesid. **Vene tn 12** (ill 57, 58) asub II korruse koridoris rekonstrueeritud lagi, sh laudist on suures osas parandatud. Antud juhul on püütud delikaatselt teostada osaline rekonstruktsioon. Sama aadressi eluruumides on mitu talalage, neist ühel on talamaalingud eksponeeritud sondažidena. Mitte alati pole võimalik töö keerukuse tõttu kogu maalitud pinda väljapuhastada. Sel juhul on võimalus maalingut sondažilõikudega esitleda.

¹⁵⁸ J. Jokilehto, Arhitektuuri konserveerimise ajalugu. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 1999, lk 304.

¹⁵⁹ Tallinn, Lai tn. 35 maalingujälgedega laelaudise restaureerimistöde aruanne. Koost Vaike Vahter. Tallinn 2009. TKVA s N. 9. 6135.

III 57 Vene tn 12 II korruse esik

III 58 Vene tn 12 II korrus, korter

II RAHUKOHTU 5

1. LÜHIÜLEVAADE RAHUKOHTU 5 HOONE AJALOOST

1997. aastal viidi Rahukohtu tn 5 hoones läbi arhitektuuriajaloolised uuringud (sh arheoloogilised). Uuringute käigus avati peahoone teise korruse laelaudisele maalitud kompositsioon, mis Muinsuskaitseameti kunstimälestiste ekspertkomisjoni hinnangul pärineb 1730–1740. aastatest ning on hetkel üks suuremaid barokkompositsiooniga laemaale Tallinnas.¹⁶⁰

Rahukohtu tn 5 hoone (ill 59, 60) asub Tallinna vanalinna muinsuskaitsealal. Patkuli vaateplatvormi juures paikneval kinnistul (nr 26) asub viis ühtse terviku moodustavat hoonet. Nendest suurem L-kujulise põhiplaaniga peahoone (A1), on kahekorruseline ning paiguti keldriga. Teised hooned (C, D) paiknevad piki läänepiiri ja on osalt kahe- või ühekorruselised. Nende puhul on tegemist 19. ja 20. sajandi algul ehitatud ühekorruseliste kõrvalhoonetega, millele ehitati osaliselt teine korrus peale (hoone C). Christoph August Gableri 1859. aasta ümberehitusprojektiga (vt lisa 1) ehitati peahoone keskele eenduv trepikoda (B) ja kangialusega juurdeehitis (A2) Rahukohtu tänava äärde, lisaks tükeldati osa suuri saale.¹⁶¹

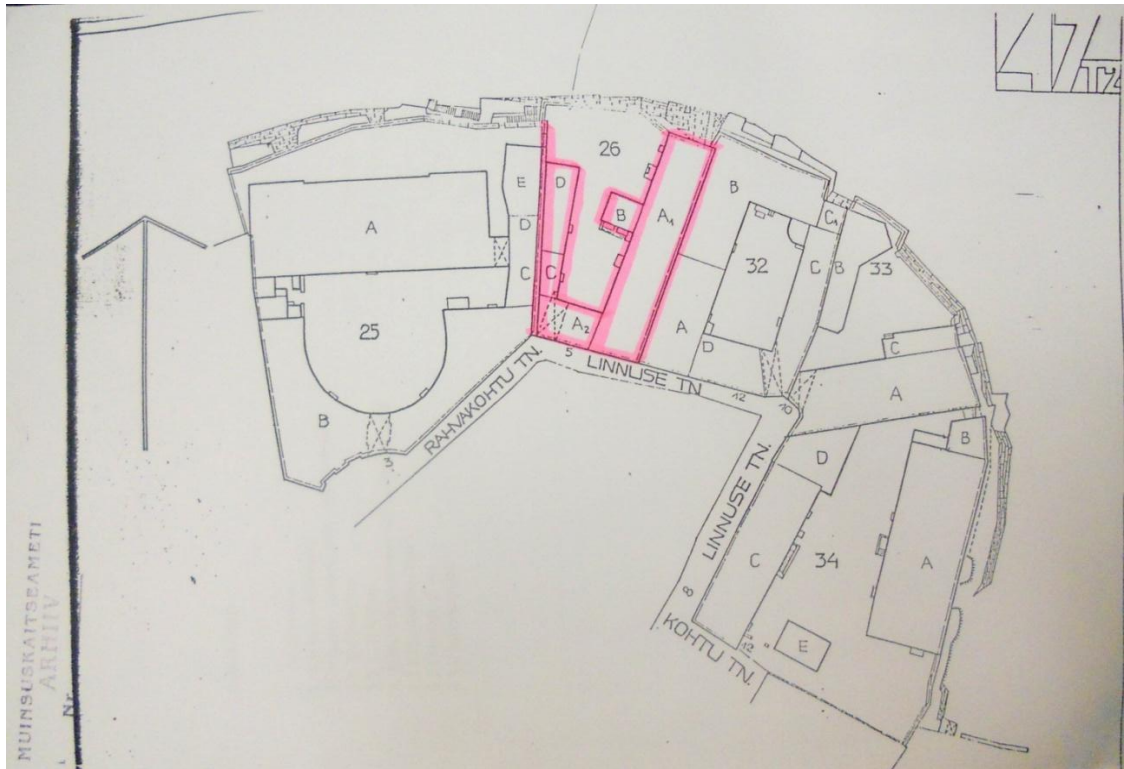
Ill 60 Vaade Rahukohtu 5
hoone lõunafassaadile

Ill 59 Rahukohtu tn 5 hoone Patkuli vaateplatvormi juures

¹⁶⁰ Tallinn, Rahukohtu 5. Hoonete /A1/A2/ väliuurimise I etapi aruanne. TKVA s N. 1. 662, pagineerimata; Aruanne arheoloogilistest kaevamistest Tallinnas, Rahukohtu tn. 5 (1997. a.). Koost K. Jaanits. Tallinn 1998. MKA s A-6285, pagineerimata.

¹⁶¹ Rahukohtu tn. 5. Muinsuskaitse eritingimused hoonekompleksi restaureerimiseks eluruumideks, kauplusteks, restoraniks. Tallinn 2011. TKVA s N. 9. 7000, l 5; Rahukohtu t. 5. 1859. aasta Chr. A. Gableri ümberehitusprojekt, leht 4. Eesti Ajaloo Arhiiv, f 33, n. 3, s ü 501.

Ill 61 Rahukohtu tn 5 asendiplaan (TKVA arhiiv, s. N. 1. 659: Tallinn, Rahukohtu 5. Väliuurimistöde programm. Tallinn 1996.)

Peahoone põhjapoolses osas asus kunagi keskaegne elamu.¹⁶² Lõunapoolne osa ehitati ilmselt pärast 1684. aasta tulekahju,¹⁶³ sest keldri kõrgusel on säilinud enne Toompea suurt tulekahju (1684. a) rajatud konstruktsioonid.¹⁶⁴ 18. sajandist pärinevad konstruktsioonid koos laemaalinguga tõestavad hoones tehtud suurt ümberehitust või põlemisjärgset taastamist. Hoone interjöörides on näha 18., 19. ja 20. sajandi kujunduselemente.¹⁶⁵

Gableri projekti järgi ehitati maalinguga ruumi sekundaarne vahesein (ill 62, 63), tõenäoliselt siis krohviti üle ka lagi ning tekkinud kahte eraldi ruumi teostati klassitsistlik hammaskarniis (ill 64). Lae krohvimiseks kinnitati laudismaalingu külge roomatid (ill 65).

¹⁶² Tallinn, Rahukohtu 5. Hoonete /A1/A2/ väliuurimise I etapi aruanne. TKVA s N. 1. 662, l 6.

¹⁶³ Rahukohtu tn. 5... . TKVA s N. 9. 7000, l 5.

¹⁶⁴ Tallinn, Rahukohtu t 5. Muinsuskaitse eritingimused. Tallinn 2003. TKVA s N. 9. 2465. A, pagineerimata; Aruanne arheoloogilistest kaevamistest Tallinnas... . MKA s A-6285, l 2; Rahukohtu tn. 5... . TKVA s N. 9. 7000, l 5.

¹⁶⁵ Tallinn, Rahukohtu t 5... . TKVA s N. 9. 2465. A, pagineerimata; Rahukohtu tn. 5... . TKVA s N. 9. 7000, l 6.

Ill 62 Vaade vaheseinale põhjapoolsest (väiksemast) ruumist

Ill 63 Vaade vaheseinale lõunapoolsest (suuremast) ruumist

Ill 64 Hammaskarniis

Ill 65 Roomati jäänused lael

Kinnistu koos kõrvalhoonetega loodi algselt aadliresidentsiks ning see kuulus pikka aega Fersenite suguvõsale.¹⁶⁶ Oletatavasti telliti laemaaling just Fersenite ajal. Preaguse ilme omandas kompleksi peahoone pärast 1859. aasta ümberehitusprojekti teostamist, mil kinnistu omanikuks oli Aleksander von Wrede. 1873. aastal omandas kinnistu parun Constatin von Ungern-Sternberg, kes müüs selle 20. sept. 1928. aastal Eesti Vabariigi Põllutöoministeeriumile.¹⁶⁷

Alates 1947. aasta 25. oktoobrist oli Rahukohtu 5 majavalduse valdaja ENSV Kohtuministeerium ning 1953. aastal registreeriti majavaldus Kohtuministeeriumi nimele.¹⁶⁸ 1950. aastatel sai Tallinna Vabariiklik Meditsiiniline Keskkool (alates 1964. aastast Tallinna Meditsiinikool) enda kasutusse ühe klassiruumi, mis asus Rahvakohtu (tänapäeval

¹⁶⁶ Tallinn, Rahukohtu t 5... . TKVA s N. 9. 2465. A, pagineerimata.

¹⁶⁷ Rahukohtu tn. 5... . TKVA arhiiv s N. 9. 7000, l. 6.

¹⁶⁸ Inventariseerimise toimik nr. 9509. Tallinna Linnaarhiiv, f R-413, n 5, s 8175.

Rahukohtu) tänav 5 hoones.¹⁶⁹ 1960. aastatel toimus Meditsiinikooli õppetöö ka Toompeal Rahvakohtu tänaval asuvas keemialaboratooriumis.¹⁷⁰

Tallinna Tehnilise Inventariseerimise Büroo poolt joonestatud (1963) teise korruse plaani järgi asub suuremas laemaalinguga ruumis vahesein (vt lisa 1, ill 2).¹⁷¹ Rahukohtu 5 peahoone Toompea nõlvapoolse osa suuremates ruumides on tegutsenud ka Tallinna Majandustehnikum, samal ajal oli üks hoonetiib elanike kasutuses.¹⁷² 1992. aastal taheti hoone kohandada Haridusministeeriumi Eesti Kutsenõustamise Keskuseks. Peahoone tänavapoolsetes ruumides ja hoovimajades olid mugavusteta väikesed korterid.¹⁷³

Viimati olid kasutusel Patkuli vaateplatvormipoolse hooneosa esimese korruse ruumid, kus asus restoran ning hoovimajade C ja D esimese korruse ruumides asusid suveniiride kauplused.¹⁷⁴

1997. aastal läbiviidud uuringute käigus leiti lisaks laemaalingutele ruumist nr. 57 laemaalingufragmente, millest tuleb töös edaspidi pikemalt juttu. Uuringutejärgselt seisid esimese korruse lõunapoolsed ruumid ja kogu teine korrus tühjana. Ruumide konstruktsioonid olid sondeerimisest nõrgestatud, maalingud konserveerimata ning katus jooksis läbi.¹⁷⁵ Alles 2012. aastal alustati hoones ehitustegevusega, vahepealsel perioodil oli maaling avatud tühjalt seisnud ruumides, kus puudusid laemaali säilimiseks aktsepteeritavad tingimused (vaade laele, ill 67).

Ill 66 Laemaalinguga ruum, eemaldatud põrandakonstruktsioon

¹⁶⁹ L. Pöldla, A. Sepp, H. Sepp, Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli eelkäijad. – Tallinna Tervishoiu Kõrgkool 1940–2010: artiklite kogumik. Koost Ülle Ernits, Alar Sepp (toim). Tallinn: Tallinna Tervishoiu Kõrgkool, 2010, lk 30, 43.

¹⁷⁰ U. Kaasik-Aaslav, Tallinna Meditsiinikooli/Tallinna Tervishoiu kõrgkooli ämmaemanda eriala ajalugu ja areng. – Tallinna Tervishoiu Kõrgkool 1940–2010: artiklite kogumik. Koost Ülle Ernits, Alar Sepp (toim.). Tallinn: Tallinna Tervishoiu Kõrgkool, 2010, lk 59.

¹⁷¹ Tallinn, Rahukohtu 5 hoonetekompleksi ajalooline ülevaade. Koost Silvi Lindmaa. Tallinn 1988. MKA s A-2240, pagineerimata.

¹⁷² Rahukohtu tn 5. Õiend hoone kasutamiseks andmiseks ENSV Teatriühingule. Koost H. Uuetalu, 1985. MKA s P-7295, pagineerimata.

¹⁷³ Rahukohtu tn. 5... . TKVA s N. 9. 7000, 16–8.

¹⁷⁴ Tallinn, Rahukohtu t 5... . TKVA s N. 9. 2465. A, pagineerimata.

¹⁷⁵ Rahukohtu tn. 5... . TKVA s N. 9. 7000, 19.

III 67 Laemaaling 1997. aastal. Fotod: Peeter Säre

2. RAHUKOHTU 5 PLAFOON

Peatükk vaatleb ja analüüsib Rahukohtu uhket plafoonlage erinevatest aspektidest, sh teaduslikest analüüsides, tutvustab maalingu konserveerimis-restaureerimiskontseptsiooni ning -kava ning toob ülevaate praktilisest konserveerimis-restaureerimisprotsessist. Laemaalinguga ruumide siseviimistlusuuringute abil püütakse anda ülevaade tähtsamatest viimistlusetappidest ning siseviimistluskihtidest.

2.1. Maalingu kirjeldus, sarnased laed või maalingudetailid

Rahukohtu 5 laudislagi on ornamentaalne-figuratiivne plafoonmaal, mille akantusmustrisse on põimitud õrn paelornamendimotiiv. Professor Krista Kodrese sõnul viitab paelornamendi esinemine 18. sajandi algupoolele.¹⁷⁶ Muinsuskaitseameti kunstimälestiste ekspertkomisjoni hinnangul pärineb Rahukohtu lagi 1730–1740. aastatest.¹⁷⁷ Riia kunstiteadlane Vija Strupule arvab, et Rahukohtu 5 lagi on pärit 18. sajandi teisest veerandist või 18. sajandi keskpaigast ning tegemist on hilisbarokklaega.¹⁷⁸

Rahukohtu maalitud laudislae üldpind on 64,7 m² (8,64 × 7,49).¹⁷⁹ Maalitud on tõenäoliselt liimvärvidega ning väga laiadele laudadele, laelaudade laiused ulatuvad kohati 48 sentimeetrini. Laudis (punnlauad) on kinnitatud sepisnaeltega selle suhtes ristipidi jooksvatele taladele (u 25 cm laiused).

Hallil taustal ornamentaalse maalingu keskpunktiks on tumepunane lilleõis, mida ümbritseb must sõõr (lae kompositsioon on sekundaarse vaheseinaga tükeldatud kaheks). Viimast ümbritseb punane loorberipärg, mille ümber on kujutatud roheline ja musta tooniga viinapuuväädid ning -lehed. Kirjeldatud motiivid jäävad barokse segmentkaartega ornamendimotiivi sisse, barokse ornamendi nurki kaunistavad rohelised taimemotiivid.

Laemaalingu serva ümbritseb umbes 28 cm laiune sinakashall riba, millest seespool paikneb halli värvi ala (pole nähtav, sest jääb klassitsistliku hammaskarniisi alla). Sellest sissepoole jääb rohelist ja musta värvi halli taustaga marmoreeringuriba. Marmoreeringu kõrval jookseb akantuslehtede ja lilleõite vöönd, mille keskel on üksikutes kohtades sinised lillemotiivid. Kogu kirjeldatud vööndit piiravad punased jooned. Akantusvöönd moodustab omakorda

---

¹⁷⁶ K. Kodres, Ruumimaalingud elamute kaunistajana 16.–18. sajandil, lk 161.

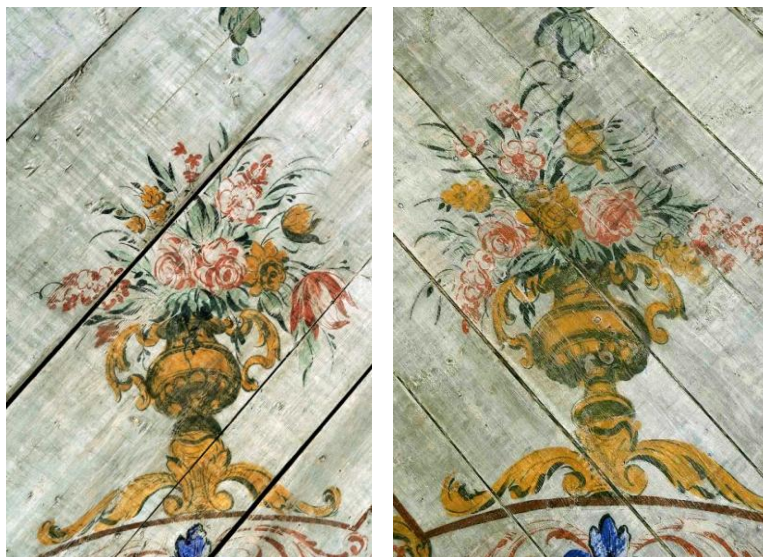
¹⁷⁷ Tallinn, Rahukohtu 5. Hoonete ... TKVA s N. 1.662, pagineerimata.

¹⁷⁸ Elektrooniline kirjavahetus Vija Strupulega. Kiri autori valduses.

¹⁷⁹ Tallinn, Rahukohtu 5. Hoonete... . TKVA s N.1. 662, 18.

segmentkaari, mille sees on taimemotiivid. Maalingu nurkades ilutsevad musta värvi merikarbid (südakarbid) ja lopsakad lillevaasid.

Suurema ruumi lillevaasimotiivi juures (idapoolne lillevaas) on näha oletatavalt maalija teostatud kompositsiooni abijooned (lisa). Väiksemas ruumis paistavad laudisel mitmes piirkonnas punased jooned (lisa). Maalingu värvid on iseloomulikud barokkstiilile – punane, must, sinine ja roheline. Põhiliselt on kasutatud tugevaid ja erksaid toone ning maalitud on kohati barokile iseloomuliku lopsakate pintslitõmmetega, mis mingil määral hakkab üle minema rokokoo peenutsemisele – nt lilled vaasides.¹⁸⁰ Huvitav on see, et kunstnik pole ruumi eri pooli lihtsalt kopeerinud, vaid siin-seal esineb mustris erinevusi. Isegi lillevaasid on tähelepanelikumal vaatlusel erinevad, näiteks varieeruvad lillekompositsioonid ning õite värvused (ill 68).

Ill 68 Maalingu detailfotod (lõunapoolne ruum),
fotod: Peeter Säre, 2013

Rahukohtu laemaalinguga ruumi kõrvalruumi lagi oli tegelikult samuti kaetud laudisega ning maalitud. Laemaalingust on kahjuks alles ainult fotod, millelt ei loe maalingufragmente väga hästi välja. Fotolt on aru saada, et laudisel on kujutatud rohelse ja musta värviga oletatavalt taimemotiive. Aleksandr Pantelejev on neid maalingufragmentidega laudu (u 5–6 tükki) näinud veel siis, kui need laes olid. Hiljem viidi need väidetavalt lattu ning hiljem enam ehitaja ei tunnistanud, et need alles on. Pantelejevi sõnul oli näha lae keskohta rõhutavad

---

¹⁸⁰ Samas, 15.

monokroomsed motiivid (ring). Tema sõnul võis olla tegemist sinakashallide maalingufragmentidega (ill 69).¹⁸¹

Ill 69 Maalingufragmentid Rahukohtu 5 II korruse laudislael. Maalinguga lauad võeti alla, kuid nende saatus pole teada. Foto: A. Pantelejev.

Kodrese arvates võivad sama meistri maalitud olla nii Rahukohtu 5 (praeguseks konserveeritud lagi) kui Dunkri 6 I korruse lagi ning Helmi Üpruse kirjelduse järgi oli veel üks lähedane laudismaaling Raekoja 13 elamus (hävinud).¹⁸² Lähemal vaatlusel ei julge aga väita, et Dunkri ning Rahukohtu laed võiksid piisavalt sarnased olla (ill 70).

---

¹⁸¹ Intervjuu Aleksandr Pantelejeviga 17. X 2013. Transkriptsioon ja helifail autori valduses ning EKA muinsuskaitse ja konserveerimise osakonnas, lk 19–20.

¹⁸² Kodres, Ruumimaalingud Ruumimaalingud elamute kaunistajana 16.–18. sajandil, lk 161; K. Kodres, Tallinlane ja tema maja, lk 196.

III 70 Rahukohtu 5 laudismaaling

III 71 Dunkri tn 4/6 plafoon

Käekirja, tonaalsuse ning mitmete detailide poolest sarnane laudismaaling oli Sauna tn 4 elamus. Hetkel Sauna tn 4 elamus seisvad lahtised lauadükid moodustasid kunagi tervikliku

laemaali.¹⁸³ Sauna tänava maalitud laudadest valmis 2011. aastal minu kursusetöö, mille raames töötasin välja maalingute konserveerimismetoodika ning kahe näidislaua peal teostasin praktilise konserveerimistöö. Lisaks koostas Martin Siplase abiga allesolevatest maalitud

III 72 Sauna tn 4 maalitud laudad

laudadest digitaalselt rekonstruktsiooni (ill 72) ning selgus, et laudadest moodustub kokku kaunis laudismaaling, mille pinda katavad tihedalt erivärvilised akantusväänlad, viinapuulehed ning -väädid ning maalingu nurkades on tõenäoliselt kollakad teokarbi või merikarbimotiivid. Lae keskpunkti tähistab kaksiksöör, mille keskel paistavad akantusväänlad ning laemaalingut ääristab samuti kaks eri värvi joont (ill 73): väljaspool mustjas ning seespool tumepunane triip. Samasugust värvi jooned esinevad ka Rahukohtu 5 ning Pikk 68 maalingul (ill 74). Sauna tn 4 maalingutega laudad ootavad oma eksponeerimisvõimalust.

¹⁸³ E. Tammekivi, Sauna tn 4 maalitud laudade konserveerimismetoodika, laudislae digitaalne rekonstruktsioon. Kursusetöö. Tallinn: EKA muinsuskaitse ja restaureerimise osakond, 2011. Kättesaadav EKA muinsuskaitse ja restaureerimise osakonnas.

III 73 Üleval: Sauna tn 4 maalinguga laelaud, millel on näha maalingut ääristavat kahte paralleelset joont; all: Rahukohtu 5 laemaaling, kus on näha sarnased jooned

Ill 74 Rahukohtu 5 laemaaling. Detail: maalingu äärmist osa (marmoreeringut) ääristavad kaks paralleelset joont

Ill 75 Pikk 68 laemaaling. Detail: maalingu ääres kaks paralleelset joont.

Ill 76 Detail: Sauna tn 4 maaling

Ill 77 Detail: rahukohtu 5 laemaaling

Üheks sarnaseks detailiks Sauna tänava ja Rahukohtu lagede vahel on viinapuulehtede sarnasus (ill 76, 77), kuid Sauna tänava akantusmotiivid tunduvad lopsakamad ning ilma paelornamendita. Sauna tänava maalingul on eristatav hallikassinine alusmaaling ning võib oletada, et halli fooniga akantusmaalingu all võis olla varemalt teistsugunegi viimistluskiht/maaling. KUMU puitpolükroomia konservaator Hedi Kard annab visuaalse vaatluse põhjal Sauna tänava laudade vanuseks 17. sajandi lõpp/ 18. sajandi algus.¹⁸⁴ Kuna Sauna tänava laudadel ei paista esmapilgul paelornamendi kasutust ning akantusmotiivid on lopsakamad, siis võiks oletada, et Sauna tänava pealmise kihi maaling võiks olla veidi vanem

¹⁸⁴ Vestlus Hedi Kardiga, 2011. Märkmed töö autori valduses.

kui Rahukohtu barokne laemaaling (paelornamendi tulekuga muutusid akantusmotiivid õrnemaks).

Magistritöö üheks eesmärgiks oli välja selekteerida Tallinna vanalinna puitalusel plafoonmaaalid ning võimalusel neid vaatama minna. Kahjuks selgus, et kõik laed ei asu avalikes ruumides ning osad eraomanikud pole nõus oma elamispiinda või üüripinda näitama või polnud võimalik nendega ühendust saada ning seetõttu jäid osad laed nägemata ning töös tuleb kasutada vaid juba olemasolevaid inventeerimisfotosid (enamasti Kais Matteuse talalagede kataloogist).

Üheks objektiks, kus omanik polnud nõus oma üürnike rahu rikkuma, oli Lai tn 30a/Pikk tn 33 hoone, kus asub väga uhke laeplafoon. Sellest laest saab ettekujutuse vaid tänu Kais Matteuse ja Reesi Soodla koostatud „Talalagede kataloogile”. Plafooni keskel on barokne ornament, mille sees figuratiivne kompositsioon, samuti esinevad maalingul teokarbimotiivid ning lae ääre osa kaunistab marmoreering. Rataskaevu 16 oli samuti objekt, kuhu üritasin pääseda, aga kuna on tegemist hotelliga, siis hotellitubadesse ei lubatud. Fotode põhjal on näha, et teise korruse ühes ruumis asub grisaille tehnikas uhke laudisplafoon, millel on samuti näha teokarbimotiivid ning rõhutatud keskrosett. Samas hoones asub veel teinegi taevalaotust kujutav laudisplafoon.

Toomkooli 23 suure toa ja köögi aknasillused on mõneti sarnased nii Sauna tn 4 kui Rahukohtu 5 maalingule. Suure toa aknasilluse kollase ja punase varjuga akantuslehtede koloriit on väga sarnane Sauna tänava maalingule, kuid akantused on ehk puisemad. Köögi aknasillusel on näha akantusväänlaid, mis moodustavad paelornamendimotiive nagu Rahukohtu puhul.

Pikk tn 68 I korruse plafoonil on lae keskmes pilvedega helesinine taevalaotus, millel on kujutatud linnud. Keskmotiivi ääristab monokroomne akantusvöönd ning maalingu äärtes jooksevad kaks paralleelset mustja ning punase tooniga teostatud joont, mis omakorda moodustavad segmentkaari. Lae kõige äärmine pind on kaetud rohelise ja punase marmoreeringuga, kaksikjoontest seespool on kollaka marmoreeringuga ala. Maalingu tausta foon on hall nagu Sauna tänava ja Rahukohtu lae puhul, marmoreering on teostatud stilistiliselt teistmoodi kui Rahukohtu marmoreering. Pikk tn 68 II korruse ruumis asub värvikirev plafoon, millel on kujutatud punase, kollase ja sinise värviga jõuliseid

akantusväänlaid, mis vahelduvad marmoreeringmaalinguga. Sauna tn 4 laudadel on näha samuti värvikirevaid akantusmaalinguid (ill 78).

Ill 78 Sauna tn 4 maalitud laelaud

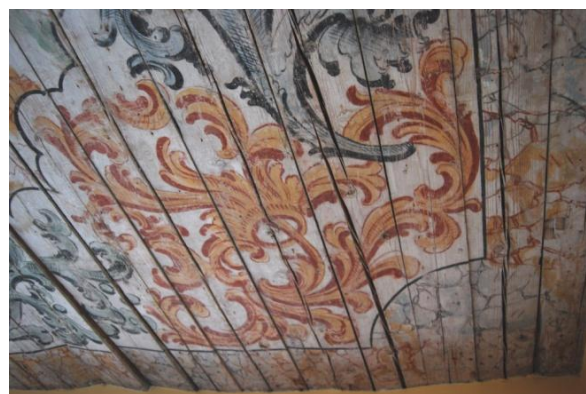
Ill 79 Toomkooli tn 23 suure toa aknasillus

Ill 80 Toomkooli tn 23 köögi aknasillus

Ill 81 Pikk tn 68 I korruse laemaaling

Ill 82 Pikk tn 68 II korruse laemaaling

Vene tn 16 talalae ning aknasilluse akantusmuster (ill 83) on sarnane Pikk tn 68 II korruse akantusmotiividega (ill 81, 82), võib-olla ka Sauna tänava akantusornamendiga. Vene tänava aknasillusele on maalitud aastaarv 1759. Vene tn 12 Katariina Gildi ruumis asuv aknasillus tundub kõige lähedasem olevat Toomkooli 23 (köögi) aknasillusega, kuid sarnaseid jooni on näha ka Rahukohtu lael – punase ja esmapilgul identse pigmendiga teostatud akantusväänlad

ning hall taust. Kuna Vene tn 12 sillus on säilinud osaliselt, siis võiks oletada, et ka selle maalingu akantused moodustasid paelornamendimotiive (ill 84).

Ill 83 Detail: Vene tn 16 talamaaling

Ill 84 Vene tn 12 Katariina Gildi I korruse aknasillus

Suur-Karja 8 II korruse korteris nr. 1 asub punaste lillemotiividega puitplafoon, aga huvitavamat infot pakub üks maalitud ukse sillus (ill 85), mille hallil foonil on vaba käega kujutatud lopsakaid akantusmotive. Kuna silluse maaling pole terviklikult säilinud, siis pole võimalik aimu saada kõigist selle detailides, kuid käekirja poolest võiks esmapilgul sarnaneda Sauna tänava maalingule.

Ill 85 Suur-Karja tn 8, ukse sillus

Järgnevalt mõningaid paralleele ning sarnaseid detaile väljaspool Eestit. Riias, Audeju tn 10 lael on samuti laenurkades merikarbid, Riia Mencendorfi majamuuseumist võib leida seinal kujutatud lillevaase (ill 86) ning kõrgbarokile viitab ka nt loorberipärg ühe lae keskel (ill 87).¹⁸⁵ Sarnaste detailidega lagesid esineb näiteks Rootsis, millest eespool juttu oli.

---

¹⁸⁵ Elektrooniline kirjavahetus Vija Strupulega, 29. X 2013. Kiri autori valduses.

Ill 86 Mencendorfi majamuuseum (Riia), lillevaasid Ill 87 Audeju 10 maalingud (Riia)

2.2. Maalingu stratigraafia ja pigmendianalüüsid

Rahukohtu 5 laudisel maalingult võeti värviproovid, et teostada maalikihi stratigraafia uuringud ning võimalusel kindlaks määrata sinine pigment ja krundi koostis. Sinise pigmendi kindlaks määramine võimaldaks eksperthinnangutel põhinevat maalingu dateeringut kinnitada. Vajalikuks peeti ka valge pigmendi määramist, sest teised värviproovid ei näidanud taustatooni ehk hallika kihi olemasolu. Seetõttu sooviti kontrollida pliivalge sisaldust pigmendis, et näha, kas võib-olla tegemist pliivalge hallikakas tõmbumisega õhus oleva vesiniksulfiidi toimetel.¹⁸⁶ Lisaks määrati kollase ja punase pigmendi rauasisalduse (Fe) olemasolu ning roheline pigmendi vase (Cu) võimalikku sisaldust. Keemilised pigmendianalüüsid viidi läbi Ennistuskogas KANUT Heige Peetsi juhendamisel.¹⁸⁷

2.2.1. Maalingu stratigraafia

Mikrolihvide makrofotodel on näha, et maalikiht koosneb värvi- ja krundikihist. Kuigi laemaalingu taust on helehall, siis ühelgi värviproovil (va halli värvitüki proov, millel on hallikas eristatav kiht) pole seda värvikihti ornamendi all näha, on vaid värvi- ja valge krundikiht. Ka koos puiduga ehk koos aluspinnaga eemaldatu värviproovil pole seda kihti näha. Millest see tuleneb, ei oska kommenteerida. Eriti tõenäoline ei tundu see, et enne maaliti ornamendid ja hiljem taust.

¹⁸⁶ R. J. Gettens, H. Kühn, W. T. Chase, Lead White – Artists' Pigments. A Handbook of Their History and Characteristics. Volume 2. Toim A. Roy. Washington: National Gallery of Art (Oxford University Press), 1997 [1993], lk 71.

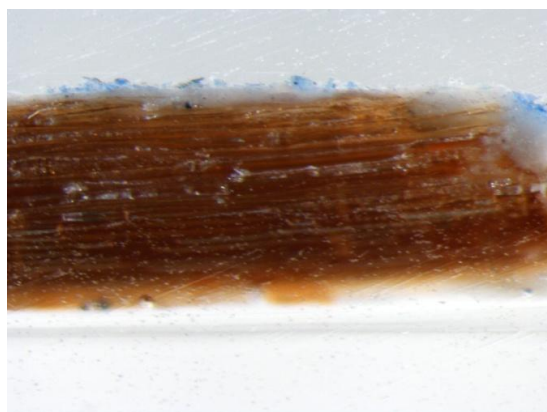
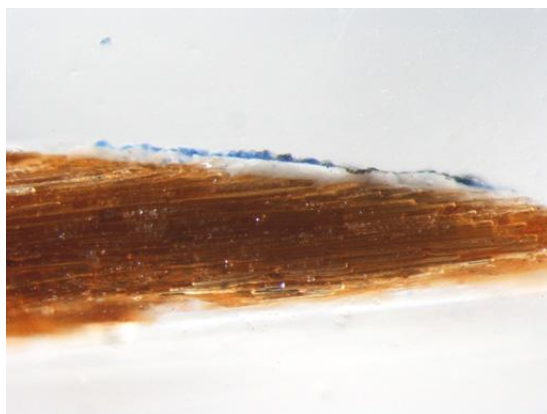
¹⁸⁷ Keemiliste pigmendianalüüside teostamine Ennistuskogas KANUT, 10. IV ja 24. IV 2014.

Maalinguga töötades tulid maalingul tihtipeale ette piirkonnad, kus hall taustakiht oli kahjustunud ning nähtavale tuli valge krundikiht. Fotodel on need kahjustused samuti fikseeritud. Võimalik, et siinkohal tegi siinkirjutaja pigmendiproovi võtmisel vea ning maalikihti ei saadud terviklikult puidult kätte. Samas tekitab segadust see, et sinine pigmendiproov, mis võeti koos puiduga ehk aluspinnaga, ei näita samuti halli taustakihi olemasolu (ill 88, 89).

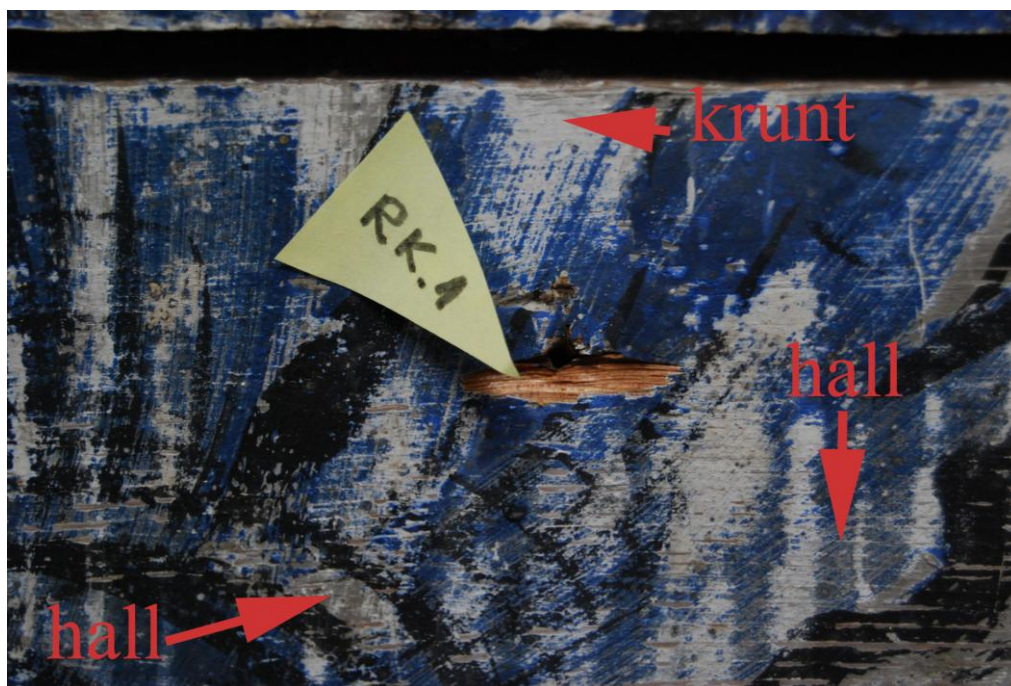

Ill 88 Proov nr 1 (ühest proovitükist teostati 2 mikrolihvi) – sinine

Ill 89 Värviproov nr 1, sinine. Ristlõige, suurendus: 10 × 2 × 2 (ülal); 10 × 3 × 2 (all)

Pigmendiproovi võttes eemaldati maalikiht kuni puidupinnani ning sellel ei jäänud krundi ega halli värvikihti. Seetõttu oletaks seda, et võib-olla teatud ornamendi osi ei kaetud tõesti eelnevalt taustavärviga. Ühe sinise lillemotiivi juures on näha (ill 90), et piirkonnas, mis on kahjustunud, on nähtavale tulnud valge krundikiht. Mujal on krundikihil aimatav siiski halli taustakihi olemasolu, millele mõnes piirkonnas on veel laseerivalt peale kantud sinine kiht. Küsimus, miks kirjeldatud piirkonna lähedusest võetud värviproovil halli taustakihti näha pole, jääb seekord paraku kindla vastuseta ja on pigem juhuslik ning üldistuste tegemiseks ebapiisav.

Ill 90 Foto värviproovi eemaldamise piirkonnast. Fotol on näha tõenäoliselt valge krundikihi peal olevat helehalli taustakihti

Helmi Üprus on kirjutanud, et tema arvates on osad Tallinna talamaalingud olnud algselt valgel taustal. Raeapteegi laetalade sondaažid näitasid, et kõik talalõigud olid kaetud vesihalli liimvärvi kihiga. Halli mustrita kattekihi keemiline analüüs näitas koostises tinavalget ning see lubas oletada, et heledad kattekihid olid algselt valged, kuid on muutunud õhus halliks seatina¹⁸⁸ tundlikkuse tõttu.¹⁸⁹

Kui kasutada pliivalget akvarellis, võib see muutuda mustaks õhus leiduva vesiniksulfiidi toimel.¹⁹⁰ PbCO_3 võib aja jooksul õhuhapniku toimel laguneda. Laguproduktid on erinevad, aga süsteemi tekivad nn vabad $\text{Pb}^{(+)}$ ioonid, mis võtavad õhust erinevaid saastegaase (vesiniksulfiid, erinevad lämmastiku gaasid, aga ka happelised SO_2 või SO_3 ühendid) ja pliivalgesse tekivad uued pliiühendid. Kõik tekkida võivad uued ühendid pole värvilised peale PbS (pliiisulfiid), mis on must ja selle teke „määrribki” värvid ära. Pliivalge muutus on seotud keskkonna saastega olenemata värvi sideainest (kummid, taimne- või loomne liim või ka õli).¹⁹¹ Sooviga kontrollida võimalikku pliivalge sisaldust Rahukohtu 5 laemaalingu

¹⁸⁸ Tinavalge ehk pliivalge $2 \text{PbCO}_3 \cdot \text{Pb}(\text{OH})_2$.

¹⁸⁹ Tallinna raeapteek ja selles leiduvad maalitud palklaed. II osa, köide I. MKA s P-14, l 16.

¹⁹⁰ R. J. Gettens, H. Kühn, W. T. Chase, Lead White, lk 71.

¹⁹¹ Elektrooniline kirjavahetus Heige Peetsiga, 21. IV 2014.

taustapigmentis, otsustati viia läbi keemiline pigmendianalüüs, millest järgnevalt on üksikasjalikumalt juttu.

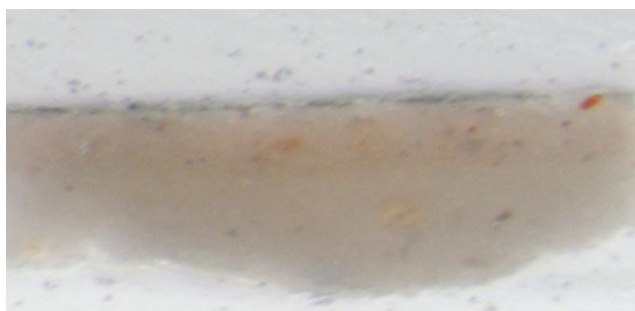
2.2.2. Pigmendianalüüsid

Valge pigmendi määramine

Värvitükk, mille pigmenti otsustati lähemalt uurida, oli proov nr. 6 (ill 91). Visuaalse vaatluse põhjal on värvikiht hallikat (helehalli) värvi ning sooviti kontrollida, kas tegemist võib olla plii- ehk tinavalgega (pliivalge molekulaarvalem: $2\text{PbCO}_3 \cdot \text{Pb}(\text{OH})_2$), mis on õhus oleva vesiniksulfiidi toimel hallikaks muutunud. Proovist tehti mikrolihv ning ristlõikest foto (ill 92).

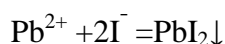
Ill 91 Värviproov nr 6, hall

Ill 92 Värviproov nr 6, hall. Ristlõige, suurendus: $10 \times 5 \times 2$

Võimalused, mis pigmendiga võiks tegu olla: pliivalge $2\text{PbCO}_3 \cdot \text{Pb}(\text{OH})_2$ või kriidipõhine (CaCO_3) värv.

Järgnevalt pliivalge (Pb^{2+}) keemilisest määramisest, mille teoreetilisest taustast on juttu publikatsioonis „Kvalitatiivse poolmikroanalüüsi praktikum”.¹⁹² Proovitükile nr. 6 tilgutati peale lahjendatud HNO_3 , mille toimel toimus väga kiire ja intensiivne keemiline reaktsioon ning proovitükk lahustus täielikult. Pliivalge külmas HNO_3 -s ei lahustuks, seetõttu on tegemist kriidi baasil värviga. Pärast reaktsiooni lahjendatud lämmastikhappega jäid proovi mustad tahmatükikesed. Arvatavasti on tegemist kriidi baasil värviga, millesse on lisatud natuke tahma ning kokku moodustus hall värv. Lisades proovile KJ peaks Pb^{2+} puhul tekkima kollane sade (PbI_2): $\text{PbI}_2 + 2\text{KJ} = \text{K}_2[\text{PbI}_4]$

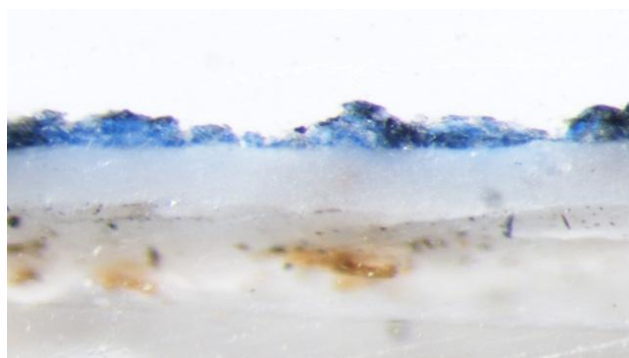
¹⁹² V. Tali, Kvalitatiivse poolmikroanalüüsi praktikum. Viies, ümbertöötatud trükk. Tallinn: Valgus, 1969, lk 113.

Kuna kollast sadet ei tekkinud, ei sisalda uuritav värviproov pliivalget pigmenti, vaid on kriidi baasil värv, millesse on lisatud tahma (ehk taust on hall). Sellega välistati võimalus, et algselt oli tegemist valgepõhjalise maalinguga.

Vastus: kiire (tormiline) reageerimine külmalt lahjendatud lämmastikhappega viitab kriidi olemasolule. Traditsioonilised valged pigmendid, mida kasutatakse, on kriit (CaCO_3), kips (CaSO_4) või pliivalge (PbCO_3). Kriidi ja pliivalge puhul eraldub külmalt happega reageerides CO_2 (gaasiline süsihappegaas) – tormiline mullide eraldumine viitab kriidile ja väheste mullide teke pliivalgele. Kips ei reageeri. Kui proovitükki kuumutada ja reaktsioon läbi viia kontsentreeritud happega, hakkab ka kips osaliselt reageerima (suurem osa proovist jääks aga ikkagi alles). Muidugi võib olla kriit nii krundis kui ka värvikihis. Selle sinise värvikihi korral on küsitav, kas sinist pigmenti oli vaja kriidiga segada, eesmärk pidi siis olema sinise värvi muutmine heledamaks.

Sinise pigmendi määramine

Värvitükk, mille sinist pigmenti uuriti, oli proov nr 2 (ill 93, 94), sinise pigmendi hulgas oli ka musta värvi pintslitõmbeid.

Ill 93 Proov nr 2 (fotol tähistusega RK. 1. Ill 94 Värviproov nr 2, sinine. Ristlõige, suurendus:
1) – sinine $10 \times 2 \times 2$

Järgnevalt tuuakse välja võimalikud pigmendid (vt tabelit), mis sobiksid sinise värviproovi koostisesse. Valiku tegemisel võetakse arvesse pigmentide kasutuselevõtu aegu ning kõrvutatakse spetsialistide antud laemaalingu dateeringuga – 1730–1740. Palju hiljem kasutusele võetud pigmente pole loogiline võimalikuks siniseks pigmendiks pidada ning nimetatud sinised pigmendid on Tallinna vanalinnas ühed levinumad.

PIGMENT	KEEMILINE VALEM	KASUTUSAEG
Smalt	$\text{SiO}_2(65\%) + \text{K}_2\text{O} (15\%) + \text{Al}_2\text{O}_3(5\%) + \text{CoO} (10\%)$	15 –18. saj
Ultramariin (naturaalne)	$\text{Na}_{8-10}\text{Al}_6\text{Si}_6\text{O}_{24}\text{S}_{2-4}$	Nat 12. saj, sünt (1828) – tänapäev
Asuriit	$2 \text{CuCO}_3\text{Cu}(\text{OH})_2$	Nat antiik, sünt 17. saj – 18. saj
Preisisinine ehk Berliinisinine	$\text{Fe}[\text{Fe}^{3+}\text{Fe}^{2+}(\text{CN})_6]_3$	1704 – tänapäev

Rahukohtu 5 laemaaltingult eemaldatud proovitükiga viidi läbi esmalt uuring portatiivse XRF ehk röntgenfluorestsents aparaadiga. Uuringu tulemusena näitas aparaat, et värvikihis esineb koobaltit,¹⁹³ kuid selle aparaadi sajabrotsendilises täpsuses ei saa alati kindel olla. XRF proov oli ühekordne ja juhuslik ning et andmetes kindel olla, peaks seda katsetama enamates punktides, mis kahjuks ei osutunud võimalikuks. Koobaltit sisaldades oleks ainus võimalus, et uuritav pigment on smalt. Sinise pigmendi osakeste kristallide välimuse ja suuruse järgi võiks samuti teha järeldused sinise pigmendi suhtes, kuid see eeldaks väga suure suurendusega mikroskoopi. Kontrollimaks üle koobalti sisaldust pigmendis, otsustati läbi viia vastav keemiline analüüs. Analüüsid viidi läbi ka teiste siniste pigmentide määramiseks või välistamiseks (va ultramariin, mida polnud võimalik laboratoorsete vahenditega määrata).

1. Koobalti (Co^{2+}) määramine

Sinisele värviproovile tilgutati kontsentreeritud soolhapet (konts HCl), mille toimele toimus kiire ja intensiivne keemiline reaktsioon. HCl-i toimele lahustus ära proovi krundiosa ning taoline kiire keemiline reaktsioon on iseloomulik kriidi sisaldusele, seega maaling on teostatud kriidikrundile. Katseklaasile jäid alles sinised pigmenditükikesed, proovile lisati naatriumhüdroksiidi (NaOH), mille toimele peaks koobaltit sisaldav pigment muutuma

¹⁹³ Vestlus Hilka Hiiopiga, 2013.

roosaks, sest leelise lisamisel muundub hüdrosiidsool roosaks koobalt(II)hüdrosiidiks $\text{Co}(\text{OH})_2$: $\text{CoCl}_2 + \text{NaOH} = \text{Co}(\text{OH})\text{Cl}\downarrow + \text{NaCl}$

Järgnevalt sedasama lahust kuumutati, kuid ikkagi ei tekkinud roosa värvusega $\text{Co}(\text{OH})_2$. Seega tõenäoliselt värviproov koobaltit ei sisalda ning seetõttu pole arvatavasti tegemist pigmendiga smalt. Smaldi analüüs eeldab täpsemat instrumentaalanalüüsi ning keemiline testanalüüs ei pruugi õiget vastust anda. Koobalti (Co^{2+}) määramisest on võimalik lugeda V. Aleksejevi raamatust „Analüütiline keemia”.¹⁹⁴

2. Vase (Cu^{2+}) määramine¹⁹⁵

Sinisele värviproovile lisati soolhapet (HCl) ning proovitükk ei lahustunud külma ja soojendatud HCl reaktsiooni toimele täielikult. Järgnevalt lisati proovitükile (HCl-s reageerinud) $\text{K}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6]$, mille toimele muutusid pigmenditükid tumesiniseks. $\text{K}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6]$ eraldab vase soolade neutraalsetest ja happelistest lahustest vask(II)heksatsüanoferraadi(II) $\text{Cu}_2[\text{Fe}(\text{CN})_6]$ pruunikaspunase sademe: $2\text{CuSO}_4 + \text{K}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6] = \text{Cu}_2[\text{Fe}(\text{CN})_6]\downarrow + 2\text{K}_2\text{SO}_4$. Pruunikaspunast sadet ei tekkinud, seega pigment ei sisalda vaske ning pole asuriit.

3. Rauda (Fe^{3+}) määramine

Kuna eelpool vase määramisega muutus reaktiiv $\text{K}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6]$ lisamisel lahus ja HCl-s lahustumata proovitükid tumesiniseks näitab see lahuses Fe^{3+} olemasolu. HCl-ga reageerides, lahustus happes ära proovitüki krundi osa. Kriit lahustub kõikides hapetes, seega on tegemist kriidikrundiga. Kui eespool kirjeldatud tumesinisele lahusele lisati leelist NaOH, siis muutusid pigmendiosakesed kollakas-pruuniks. Selline värvimuutus kinnitab veelkordsest Fe^{3+} ionide olemasolule lahuses (viitab sinisele pigmendile – berliinisinine).

Berliinisinine ei lahustu hapetes ja laguneb leeliste toimele, moodustades $\text{Fe}(\text{OH})_3$ sademe: $\text{Fe}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6]_3 + 12\text{OH}^- \leftrightarrow 4\text{Fe}(\text{OH})_3\downarrow + 3[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{4-}$.

Berliinisinise tekke reaktsioon on ka kõige kasutatavam reaktsioon Fe^{3+} tõestamiseks.¹⁹⁶

Kuna pigment sisaldab suures koguses rauda (Fe^{3+}), siis võiks analüüsitud värviproov sisaldada Preisisinist (Berliinisinist) pigmenti.

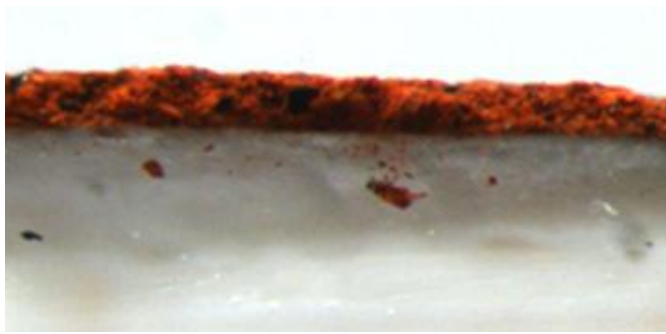
¹⁹⁴ V. Aleksejev, Analüütiline keemia. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1963. Tõlkinud T. Tomson (ptk I–VII) ja E. Harduva (ptk. VIII–XIV), lk 130.

¹⁹⁵ V. Tali, Kvalitatiivse poolmikroanalüüsi praktikum. Viies, ümbertõetatud trükk. Tallinn: Valgus, 1969, lk 118.

¹⁹⁶ Samas, lk 92.

Punase pigmendi määramine

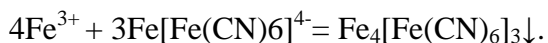
Punasel pigmendil (ill 95, ill 96) otsustati määrata rauasisaldust, sest punased ookrid on olnud väga levinud maalipigmentideks. Määramisel kasutatud skeemid on seletatud Tali teoses „Kvalitatiivse poolmikroanalüüsi praktikum” (lk 92–93).

Ill 95 Proov nr 3 (fotol tähistusega RK. Ill 96 Värviproov nr 3. Ristlõige, suurendus: $10 \times 3 \times 2$) – punane

1. (Fe^{3+}) määramine

$K_4[Fe(CN)_6]$ moodustab ionidega Fe^{3+} mõõdukalt happelises keskkonnas $Fe_4[Fe(CN)_6]_3$ (berliini sinise) tumesinise lahuse või sademe:

Punasele värvitükile tilgutati lahj HNO_3 , toimus intensiivne keemiline reaktsioon, kuid värvitükk ei lahustunud täielikult. Ka lahust kuumutades värvitükid ei lahustunud. Seejärel lisati proovile reaktiiv $K_4[Fe(CN)_6]$ ning pigmendiosakesed muutusid siniseks (kõik osakesed ei muutnud värvust): $4Fe^{3+} + 3Fe[Fe(CN)_6]^{4-} = Fe_4[Fe(CN)_6]_3 \downarrow$.

Toimunud reaktsioon näitab, et pigment sisaldab suures koguses rauda (Fe^{3+}) ning punane pigment on ilmselt punane ooker – Fe_2O_3 (või sieena, mis sisaldab savi, sest osaliselt jäi proovitükk lahustumata).

2. (Fe^{2+}) määramine

Samast piirkonnast võetud teise punase värviprooviga viidi läbi eelnevaga sarnane reaktsioon. Värvitükile lisati lahj HNO_3 ning punane pigment ei lahustunud täielikult, ka kuumutades jäi tulemus samaks. Kuna punased ookrid võivad sisaldada nii kahe- kui ka kolmevalentseid rauasoolade osakesi (Fe^{2+} ja Fe^{3+}), siis otsustati seekord määrata Fe^{2+} olemasolu. Lisades $K_3Fe(CN)_6$, peaks tekkima Turnbulli sinise sade $Fe_3[Fe(CN)_6]_2$, mis näitab raua (Fe^{2+}) olemasolu: $3Fe^{2+} + 2Fe[Fe(CN)_6]^{3-} = Fe_3[Fe(CN)_6]_2 \downarrow$. Osaliselt tekkis sinine sade, seega pigment sisaldab Fe^{2+} .

Kollase pigmendi määramine

1. Rauda (Fe^{3+}) määramine

Kuna erinevad ookrid on ajast-aega olnud väga levinud pigmentideks, siis eeldati, et ka määratav pigment (ill 97, 98) võiks olla ooker, kuid vaatamata sellele viidi läbi pigmendianalüüs.

Kollastele värvitükkidele tilgutati lahj HNO_3 , toimus intensiivne keemiline reaktsioon, aga värvitükid ei lahustunud täielikult ära. Seejärel lisati proovile $K_4[Fe(CN)_6]$ ning kõikide pigmentiosakeste värv muutus berliini siniseks: $4Fe^{3+} + 3Fe[Fe(CN)_6]^{4-} = Fe_4[Fe(CN)_6]_3\downarrow$.

Toimunud reaktsioon näitab, et pigment sisaldab suures koguses rauda (Fe^{3+}).

Ill 97 Proov nr 4 (fotol tähistusega RK. 3) – kollane

Ill 98 Värviproov nr 4. Ristlõige, suurendus: $10 \times 4 \times 2$

Rohelise pigmendi määramine

Rohelise pigmendi määramise juures oli keerulisem otsustada, millise keemilise elemendi sisaldust võiks määrata (ill 99, 100). Ajaliselt sobivateks pigmentideks olid järgmised pigmendid:

PIGMENT	KEEMILINE VALEM	KASUTUSAEG
maaroheline	Fe-Mg-Al-K-hüdrosilikaat	Antiik – tänapäev
malahhiit	$CuCO_3 \times Cu(OH)_2$	Antiik – tänapäev (sünteetiline)
vaserooste	$Cu(CH_3COO)_2 \times nCu(OH)_2$	Antiik – 19. sajand

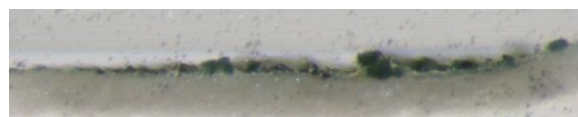

1. Vase (Cu^{2+}) määramine¹⁹⁷

Esmalt otsustati määrata värvitüki vase sisaldust. Proovitükk lahustus lahjendatud HNO_3 toimel intensiivselt ja kiirelt. Tekkinud lahus oli värvitu (Cu^{2+} sisalduse korral värvuksid lahused kollasest- rohekani). Järgnevalt lisati proovitükile reaktiiv $\text{K}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6]$ ja lahusesse tekkis sinine värvus, mis viitab Fe^{3+} sisaldusele uuritavas materjalis. Kui lahuses oleks olnud Cu^{2+} , oleks nimetatud reaktiiviga tekkinud lahusesse mitte sinine vaid punakas- pruun sade või värvus. Ainuke rauasisaldusega roheline pigment on maaroheline (Fe-Mg-Al-K-hüdrosilikaat), mis sobiks ka ajalisel maalikul kasutatud pigmendiks, sest on kasutusel alates antiikajast.

Ill 99 Proov nr 7 – roheline

Ill 100 Värviproov nr 4. Ristlõige, suurendus $10 \times 5 \times 2$

Musta pigmenti ei määratud, kuid see on tõenäoliselt söemust, sest tollal oli see levinuim pigment (ill 101, 102).

Ill 101 Proov nr 5 (fotol tähistusega RK. 4) – must

Ill 102 Värviproov nr 5. Ristlõige, suurendus: $10 \times 4 \times 2$

¹⁹⁷ V. Tali, Kvalitatiivse poolmikroanalüüsi praktikum, lk 118.

Rahukohti 5 maaling on teostatud kriidikrundile, helehall taustatoon on kriidi ja söemusta segu. Sinine pigmendi määramine pole keemilise meetodiga täpne ning seetõttu ei saa olla täiesti kindel, et tegemist on preisisinisega, seda enam, et portatiivne XRF- analüüs näitas koobalti sisaldust, mis viitaks ainuvõimalikule smalt pigmendile. Maalingu punased ja kollased pigmendid sisaldasid suures koguses rauda, seega on tõenäoliselt tegemist punase- ja kollase ookriga või sieenaga. Rauda sisaldab ka roheline pigment, mistõttu on tegemist maarohelise pigmendiga.

2.3. Laemaali seisund enne konserveerimist

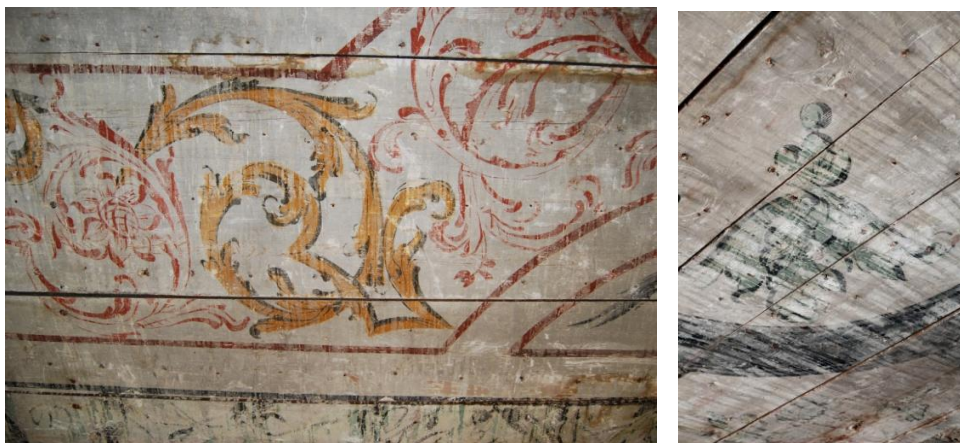
Elamu teise korruse maaling oli vaatamata keerulisele keskkonnaoludele üllatavalt hästi säilinud (ill 103). Ühest küljest hävitas 1859. aasta ümberehitusprojekt maalingu kompositsiooni- terviku, samas säilitasid maalingut katnud roomatid enda all tundliku värvikihi (vt lisa 2 maalitud laudislae kahjustuste kaardistus).

Ill 103 Laemaaling enne konserveerimist-restaureerimist (märts 2013),
foto: Martin Siplane

2.3.1. Lubikrohviäägid/mustusekiht

Maalikiht oli mattunud mustusekihi alla, peamiselt oli see kaetud roomatte läbinud lubja- ning mustuselooriga. Seetõttu polnud hästi nähtavad maalingu kaunid detailid ning värvitoonid näisid tuhmimad (ill 104).

Ill 104 Maaling enne konserveerimist-restaureerimist (märts 2013)

2.3.2. Maalikihikaod

Ill 105 Maalikihikaod

Suurimaks probleemiks osutus laialdane pigmendikihi pulbristumine, st värvi sideaine kontsentratsioon oli märgatavalt vähenenud, mille tulemusel vähenes ka pigmendi sidumisvõime (pigmentiosakeste vaheline kohesioon). Kohati puudus maalikihil ka nake aluspinnaga, mille tulemusena oli maalingus palju kadusid (ill 105), mitmes piirkonnas oli

värvi kiht koos krundiga irdunud. Mõnes piirkonnas oli maalikiht küll irdunud, kuid alles oli jäänud krundikiht, maalingul esines ka kriime ja kulumisjälgi.

2.3.3. Laudise veekahjustused

Maalingut moonutasid katusest läbijooksud vee tõttu tekkinud oreoolid; laudisepinnale tekkisid tumenenud piirkonnad (enamasti laudise servapiirkondades).

Vee läbijooksude tõttu oli enam kannatada saanud väiksema ruumi lagi (ill 106), kuid ka suuremas ruumis esines mitmel pool kahjustusi.

Ill 106 Laudise veekahjustused

Väiksema ruumi põhja-, lääne- ja idapoolsed laudiseotsad ja -servad olid vee läbijooksust tingituna mädanenud. Ka suurema ruumi idapoolse seinaga kokkupuutuvas laudiseosas olid sarnase iseloomuga ulatuslikud puidukahjustused ja puidukaod (vt lisa 5).

2.3.4. Putukakahjustused

Suurema ruumi idaseina poolsed laudiseservad olid puidukahjurite poolt kahjustatud (ill 107). Puidukahjurite ning tõenäoliselt ka mikroorganismide koostoimest tingituna olid selles piirkonnas suured materjalikaod. Puidukahjurite poolt olid kahjustatud ka väiksema ruumi põhja-, lääne- ja idaseinte äärsed laudiseservad (vt lisa 5).

Ill 107 Putukakahjustused

2.3.5. Mikroorganismide kahjustused

Laudisel esinesid mikroorganismide elutegevuse tõttu tekkinud puidukahjustused. Suuremas ruumis oli laudisel kitsas piirkond kaetud kerge hallitusega (ill 108) ning väiksema ruumi laudiselt avastati tõenäolised seenekolded, suurem oli umbes 30-sentimeetrise läbimõõduga (ill 109). Väiksema ruumi lääneseina äärne laelaudis ja suurema ruumi idaseina äärne laudis olid ilmselt puidumädaniku poolt kahjustatud.

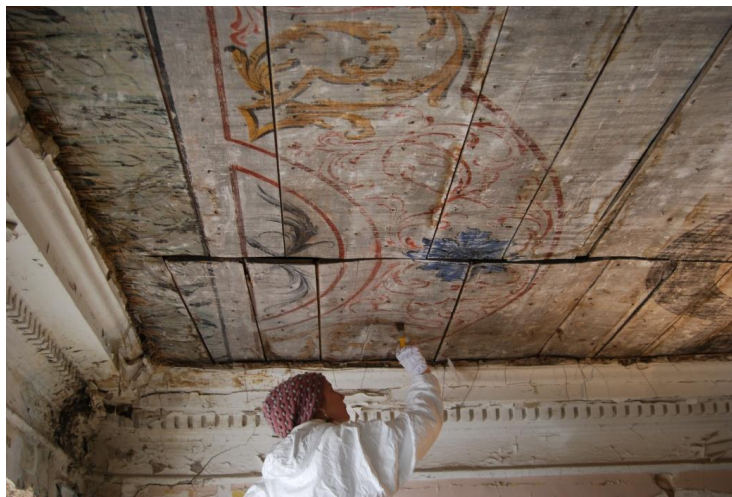
Ill 108 Hallitus

Ill 109 Suur „seenekolle”

2.3.6. Laudisedeformatsioonid

Laudises esineb mitmeid deformatsioone, laud on tõmbunud kaardu ning mitmetes kohtades on puidupingetest tekkinud praod. Suurema ruumi paaris piirkonnas olid laelauaotsad deformeerunud, lauaotsad olid lae üldtasapinna suhtes allavajunud (ill 110).

Ill 110 Fotol on näha kõmmeldunud laudis, allavajunud lauaotsad

2.3.7. Puidukaod

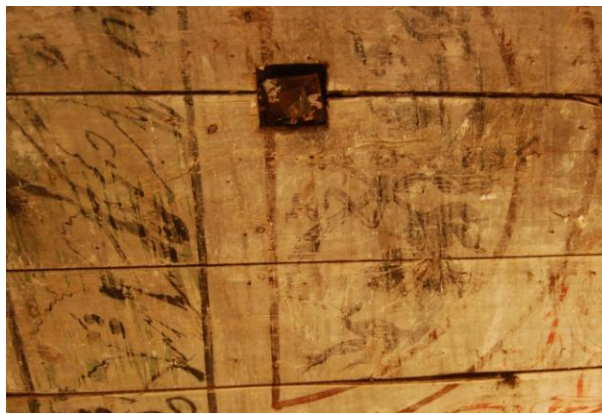
Ilmselt sooviti millalgi laudislage toetada ning seetõttu saeti nii suure kui väikese ruumi lae keskvööndi laudisesse nelinurksed augud, kust oli lakke võimalik kinnitada massiivsed nelinurkse peaga raudpoldid (ill 113). Kirjeldatud nelinurksed saetud augud kaeti hiljem puiduplommidega. Lae keskvööndis, nelinurksete puiduplommide lähedal, olid ka umbes 3-sentimeetrise läbimõõduga augud. Mitmel pool laudises esinesid puidukaod (ill 111) ning ripnesid katkised laudiseservad (ill 112).

III 111 Puidukaod

III 112 Katkised laudiseservad

III 113 Lakke kinnitatud raudpolt

2.3.8. Sekundaarsete naelte laudisest eemaldamisel tekkinud kahjustused

Laelaudises oli sadu roomati kinnitusnaelu ning ka hilisema päritoluga naelu, mis lõhkusid maalingu tervikpilti ning mõjutasid roostega maalingu ja puidu struktuuri (ill 114).

III 114 Naelad

2.4. Konserveerimis-restaureerimiskontseptsioon ning - kava

Keeruliseks diskussiooniks kujunes kahe ajaloolise kihistuse kooseksisteerimine või kummagi säilitamise kasuks otsustamine. Ekspertkomisjoni¹⁹⁸ lõppotsusena säilitati ja eksponeeriti üheaegselt mõlemat ajaloolist kihistust, nii 18. sajandist pärinevat maalitud laudislaget kui 19. sajandi ruumijaotust (sh laemaalingu tervikkompositsiooni tajumist raskendav vahesein) koos lopsaka hammaskarniisiga.

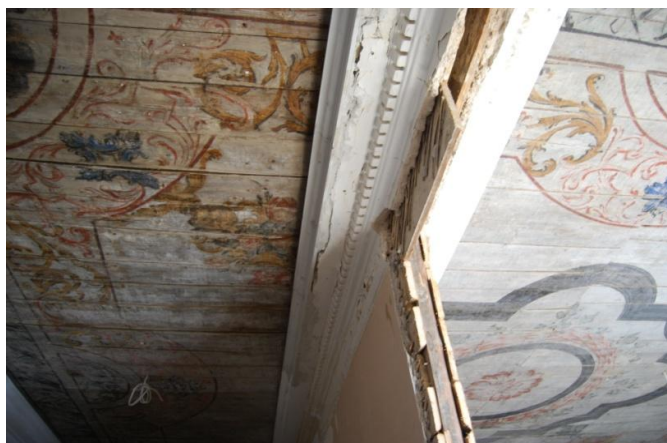
Esialgul oli päevakorras vaheseina lammutamise/osalise lammutamise plaan.¹⁹⁹ Kuid kaalukausile tõusis hiljem idee teha vaheseina vaateaken, mis võimaldaks mingilgi määral laemaalingukompositsiooni tervikuna tajuda. Küsimuse lahendas vaheseina läänepoolsest osast avastatud suur seenekolle (tõenäoliselt majavamm, ill 115). Seenekolde eemaldamiseks lõigati välja kahjustunud vaheseinatükk ning viimaste andmete põhjal plaanitakse tekkinud ava kohale paigaldada vaateaken (ill 116, 117). Taoline otsus oli kompromiss erinevate ajalooliste kihtide ning tänase elukeskkonna vajaduste vahel. Lõplik lahendus osutus erinevate osapoolte jaoks parimaks ning võimaldab omanikul avada väärtuslik mälestis ka laiemale huviliste ringile: läbi vaateakna saab laemaalingut vaadelda hoone trepikojast, sisenemata elanike privaattsooni.

Ill 115 Mikroorganismide (seene) poolt kahjustatud vahesein

¹⁹⁸ Muinsuskaitseamet, tellija (Hansasuveniirid OÜ, Horveit OÜ), konservaatorid, ehitaja.

¹⁹⁹ Kaaluti jätta alles 19. saj hammaskarniisi tsoon koos mingi osa seinaga. Võimalikuks ideeks oli seina asendamine nt klaasiga, mis võimaldanuks paremini tajuda laemaalingu tervikut, kuid omaniku praktiliste soovidega see ei haakunud.

Ill 116 Vaade laemaalingule; tulevase vaateakna asukoht.

Ill 117 Paigaldatud vaateaken

Konserveerimise-restaureerimise²⁰⁰ eesmärgiks oli stabiliseerida maalitud laudislae seisund, puhastada ja kinnitada maalikiht, teostada puiduparandused ning retušeerimise näol taasluua kunstiteose esteetiline terviklikkus. Maalikadusid üldprintsipiis ei rekonstrueeritud, üksnes lae tsentraalsele puiduparandusele ja väiksema ruumi puiduplommidele teostati kesksete arhitektooniliste elementide rekonstruktsioonid.

Konserveerimis-restaureerimiskava:

1. Laudisevahede puhastamine.
2. Maalingupinna kuivpuhastus.

Vaade laemaalingule; tulevase vaateakna asukoht

4. Laudisevahede takuga täitmine ning taku töötlemine (kinnitamine) Paraloid B 72 lahusega atsetoonis.
5. Maalingu esteetikat lõhkuvate roostes naelte osaline eemaldamine laudisest (osadel eemaldati ainult naelapead) ning naelaukude kruntimine, sepanaelte töötlemine roostemuunduriga.

²⁰⁰ Lae conserveerimis-restaureerimistöid teostasid ajavahemikus 18. märts – 6. juuni 2013 H&M Restudio OÜ ning Eesti Kunstiakadeemia muinsuskaitse ja restaureerimise osakonna endised ja praegused tudengid (Kristina Aas, Anita Jõgiste, Johanna Lamp, Kaisa-Piia Pedajas, Hanna Schutting, Allan Talu, Eva Tammekivi) Hilka Hiiopi ja Merike Kallase juhendamisel. 1., 2., 3. kursuse bakalaureuseõppe tudengid osalesid stukkide ja maalingute restaureerimises lühiajaliste õpitubade raames.

6. Puiduparandusete ja -plommide tegemine ning nende integreerimine maalingupinda.
7. Suuremate laudisedeformatsioonide integreerimine ümbritseva laudise suhtes.
8. Mikroorganismide poolt kahjustatud alade töötlemine.
9. Maalingu toneerimine.

2.5. Teostatud konserveerimis-restaureerimistööd

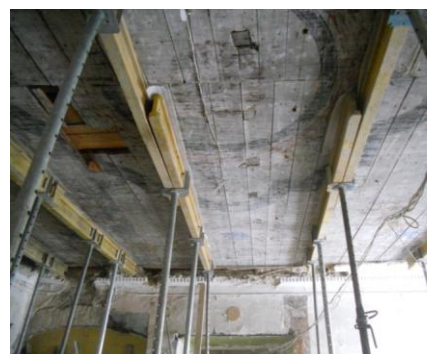
2.5.1. Laudismaalingu kandekonstruktsiooni kinnitamine betoonist vahelae külge

Objekti peatöövõtja Introcom Ehitus AS lasi maalingu katta ehitustolmu eest ajutise kattematerjaliga (ill 119).

Ill 119 Ehitusperioodiks kinnikaetud maaling

Ehitusfirma isoleeris 2013. aasta märtsikuus maalitud laudise ning valas talalae peale betoonpõranda ehk maalinguga laudislagi (koos taladega) riputati betoonist vahelae külge. Talasid hoiavad kinni betooni sisse kinnitatud pikad naelad (iga 20 cm tagant). Betoonpõranda pealevalamisel toestati lagi altpoolt tugedega (ill 118).

Ill 118 Lae toestamine (4. märts. 2013)

2.5.2. Laudisevahede puhastus

Pärast betoonpõranda pealevalamist oli taladevahele jäänud liiva jm täiteainet, mida oli võimatu täies mahus eemaldada. Talade vahelt täiteaine pudenumise blokeerimiseks ning laiade lauavahede taustapinda integreerimiseks täideti laudisevahed takuga, mis töödeldi Paraloid B72 5–10%-lise lahusega atsetoonis. Kuna osad laudiseservad olid küllaltki määrdunud, siis puhastati need enne triammooniumtsitraadi 2- või 3 %-lise lahusega (ill 120).

Ill 120 Laudisevahede puhastamine

2.5.3. Maalingupinna puhastus

Ill 121 Maalingu kuivpuhastus

Ill 122 Maalingu puhastatud (üleval) ja puhastamata (all) pind.

Maaling on maalitud veetundlike liimvärvidega ning seetõttu osutus ainuvõimalikuks rakendada maalipinna kuivpuhastust (ill 121). Maalingukihi sideaine vähenemise tõttu oli värvikiht pulbristunud ning seetõttu viidi kuivpuhastus läbi pintsliga maalingut õrnalt

tupsutades, seejuures pidevalt maalingukihi seisundit jälgides (oht maalikihihile liigset survet avaldada).

2.5.4. Maalingu kinnitamine

Niiskustundlikkusest tulenevalt kasutati maalingu kinnitamiseks sünteetilist liimainet – 5% Paraloid B 72 (metüülakrülaadi ja etüülmetakrülaadi kopolümeer) lahust atsetoonis. Sünteetiline liimaine on väiksema tundlikkusega mikroklimaatilistele kõikumistele ning Paraloid B 72- 1 on mitmed head omadused. Ta ei muutu normaalses tingimustes aja jooksul lahustamatuks ega lagune (kuigi oksüdeerumine jt muutused siiski aeglaselt toimuvad) ning pikaajaline kasutuskogemus (u 50 aastat) on näidanud, et käitub suurepäraselt vananemisel – kolletub vähe või üldse mitte ning jääb pinnalt lahustatavaks (st eemaldatavaks kergete lahustitega). Paraloid B 72 on jäänud üheks vähestest spetsiaalselt konserveerimise otstarbeks testitud polümeeriks.²⁰¹

Maalikiht immutati 5%-lise paraloid B 72- ga atsetoonis pintsliga otse maalingule kandes (ill 123, 124). Kinnitusprotsess toimus kahes etapis: kõigepealt kinnitati maalingu ornamendiosa või kogu maalingupind pintsliga õrnalt vajutades, et mehaanilise hõõrumisega maalingupinda mitte kahjustada; teiseks kinnitati maalingukiht uuesti, eriti tähtis oli kahekordselt kinnitada ornamendi piirkonnad. Kui aga pärast kahekordset kinnitamist esines jätkuvalt maalikihi koheosiooniprobleem, kanti maalingule uus Paraloidikiht.

Piirkondadesse, kus esines maalikihi adhesiooniprobleem ehk maalikihil puudus side aluspinnaga, injekteeriti Paraloidilahust lahtise maalikihi alla ning ettevaatlikult survet avaldades kinnitati maalikiht aluspinnale.

---

²⁰¹ K. Sibul, Traditsiooniline ja kaasaegne materjal polükroomsete puitobjektide konserveerimises. II osa; lk 13–14.

Ill 123 Maalingukihi kinnitamine

Ill 124 Punasega tähistatud alas on maalikiht kinnitatud

2.5.5. Laudisevahede takuga täitmine

Laudisevahed täideti takuga (ill 125) ning hiljem kaeti Paraloid B 72 5%-lise lahusega, mis tugevdas taku struktuuri ning aitas seda laudisevahedesse kinnitada. Takk hoiab ära laudise vahelt ebasoovitava täiteaine allapudenemise ning loob laemaalset esteetiliselt ühtlasema mulje, kuna laiad laudisevahed integreeruvad maalingu taustavärviga.

Ill 125 Takuga täidetud laudisevahed

Ill 126 EKA muinsuskaitse ja restaureerimise osakonna tudengid laemaalingut ja hammaskarniisi konserveerimas-restaureerimas

Maalingu esteetikat lõhkuvate roostes naelte osaline laudisest eemaldamine ning naelaaugude kruntimine, sepanaelte töötlemine roostemuunduriga

Laelaudises oli väga palju roomati kinnitusnaelu ning nende kõigi väljatõmbamine tähendanuks sellele järgnevat väga ajamahukat kruntimisprotsessi. Roostes naelte välja tõmbamine on suhteliselt agressiivne protseduur, mis oleks võinud omakorda tekitada kahjustusi õrnas maalikihis. Seetõttu eemaldati vaid osad naelad täielikult ning tekkinud naelaaugud krunditi kerge viimistluspahtliga (Fine Pro Filler), hiljem krunditud kohad toneeriti (ill 127). Teistel eemaldati naelapead ning ülejäänud naelaosa jäeti naelaaugu täitena omale kohale. Suured sepanaeltepead töödeldi KURUST-i (Hammerite) roostemuunduriga, mis passiveerib naelapea edasise korrosiooni (tekitab kaitsekihi). Enne roostemuunduri kasutamist eemaldati väikese terasharjaga või liivapaberiga naeltelt üleliigne rooste.

Ill 127 Naelte eemaldamine ja naelaaukude kruntimine

2.5.6. Puiduparanduste ja -plommide teostamine ning nende maalingupinda integreerimine

Laudises olid suured puidukaod ning nii väikeses kui suures ruumis tuli teha mitmeid puiduparandusi ning plomme, mõnes kohas tuli välja vahetada või lisada küllaltki suur laudisetükk. Üheks raskemaks paranduseks osutus suurema ruumi keskel paiknenud piirkond, kus oli enamus osas hävinenud nii originaal-laudis kui maaling. Nelinurksed suure ruumi keskel olnud vanad / puudunud puiduplommid vahetas välja või lisas objekti peatöövõtja Introcom Ehitus AS poolt määratud alltöövõtja (ehitusfirma) 2013. aasta juunis (ill 128). Paigaldatud puiduplommid toneeris hiljem konservaatore (vt lisa 5).

Ill 128 Uute puiduplommide paigaldamine (3. juuni. 2013)

Ill 129 Paigaldatud puiduplommid

Ill 130 Toneeritud puiduplommid

Puiduplommide tegemiseks kasutati peamiselt vana laudmaterjali ning maksimaalselt kasutati ära originaallaudisest irdunud tükke (katkiseid laudisetükke). Osade puidupunnide ümber jäänud vahede ühtlustamiseks täideti need saepuru, polüvinüülatsetaadi (edaspidi PVA) ning peenpahtli seguga. Seda segu kasutati ka teiste ebasümmeetriliste või naelaaukudest suuremate puidukadude täitmiseks. Suuremamõõtmelised puiduplommid toneeriti algul liimvärviga (sideaineks jänesenahaliim), kuid sobilikuma tonaalsuse saamiseks kaeti hiljem teise värviga – pigmendi ja sideaine seguga (sideaineks Medium für Retuschen 20–50) (ill129, 130).

Mitmel pool laes ripnesid katkised laudise-ääred, need kinnitati PVA-ga.

2.5.7. Suuremate laudisedeformatsioonide integreerimine ümbritseva laudise suhtes

Suurema ruumi paaris piirkonnas olid laelaudise otsad natuke alla vajunud ning eendusid ümbritseva laudisepinna suhtes. Need lauad kinnitati kruvidega võimalikult algsesse asendisse (ill 131,

132).

Ill 131 Laudise deformatsioonid

Ill 132 Lae tasapinda integreeritud kõmmeldunud lauad

2.5.8. Mikroorganismide poolt kahjustatud alade puhastamine ja töötlemine

Laudisel esines piirkondi, mis olid mikroorganismide poolt mõjutatud. Ühes piirkonnas oli maalingukiht vaid kerge hallitusekirmega kaetud ning selle eemaldamine ei kahjustanud maalingut. Kahjustunud aladelt eemaldati hallituse / seenekolle mehaaniliselt (ill 133) ning töödeldi spetsiaalse majavammi ja hallitusevastase vahendiga Boracol Special 1L (töödeldi kahes osas, töötuskordade vahele jäi vähemalt

Ill 133 Seenekolde mehhaaniline eemaldamine

24 h). Sellega töötlemisel pinnavärv ei muutu ning edasisel viimistlemisel piiranguid pole.²⁰²

2.5.9. Maalingu toneerimismetoodika

Maalingu toneerimisel lähtuti Itaalia konserveerimisteoreetiku Cesare Brandi restaurimisteooriast, mis väärtustab võrdselt nii kunstiteose ajalugu kui esteetilist terviklikkust. Restaureerimine peaks püüdma taasluua kunstiteose potentsiaalset ühtsust, ilma toime panemata kunstilist või ajaloolist võltsimist ja ilma kustutamata ühtki kunstiteosele aja poolt jäetud jälge.²⁰³

²⁰² Pest Ekspert, Boracol Special 1L, http://www.pestekspert.ee/Boracol_Special_1_L/p2036934_9396612.aspx, vaadatud 14. V 2013.

²⁰³ C. Brandi, Theory of restoration. Firenze: Nardini Editore, lk 50; J. Jokilehto, Arhitektuuri konserveerimise ajalugu. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2010, lk 295–301.

Eesmärgiga mitte teostada ajaloolist võltsimist ning võimalikult vähe sekkuda originaalmaalingsusse, pandi retušeerimisel rõhku heledal taustal domineerivate paljandunud puidusüüde toneerimisele (tausta tooni). Neutraliseerides dominantsed ja maalingupinna ühtsust lõhkuvad kaod, saavutati ka originaalornamendi optiline rekonstruktsioon. Sellisel viisil säilitati maksimaalselt originaalmaalingu ajalooline substants ja seisund, lisades vaid minimaalselt füüsiliselt rekonstrueeritavat meediumi.

Suuremaid plombeeritud puidukadusid ning maalikadusid otsustati üldprintsipiis mitte rekonstrueerida, üksnes lae tsentraalsele puiduparandusele ja praktiliselt väga kulunud maalipiirkonnas ning väiksema ruumi puiduplommidele teostati peamiste arhitektooniliste elementide rekonstruktsioon (ill 134, 135).

Ill 134 Vaid peamiste arhitektooniliste elementide rekonstrueerimine

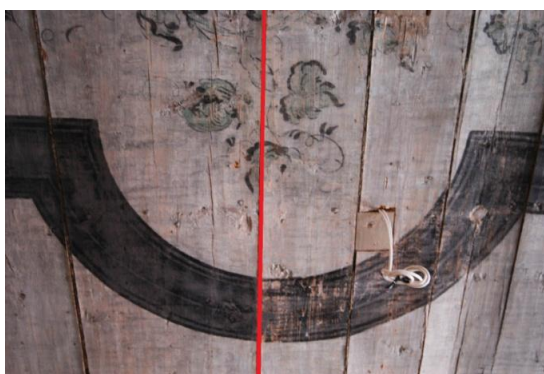

Ill 135 Retušeeritud maaling

Väikesed maalikaod taandati tonaalselt akvarellidega tagaplaanile, kuid suuremad lakuunid värviti sideaine ja pigmendiga hallikaks vastavalt tausta toonile. Sel viisil esiletükkivaid maalikadusid neutraliseerides taastoodi maalingu esteetiline terviklikkus (ill 136–144).

Ill 136 Toneeritud (vasakul) ja toneerimata (paremal) maalingupiirkond

Ill 137 Toneeritud (vasakul) ja toneerimata (paremal)maalingupiirkond

III 138 Punase joone sees on näidisala, mis on toneeritud; seda ümbritseb puhastamata maalingupind

III 139 Detail: toneeritud maaling

III 140 Laudismaaling enne konserveerimist-restaureerimist

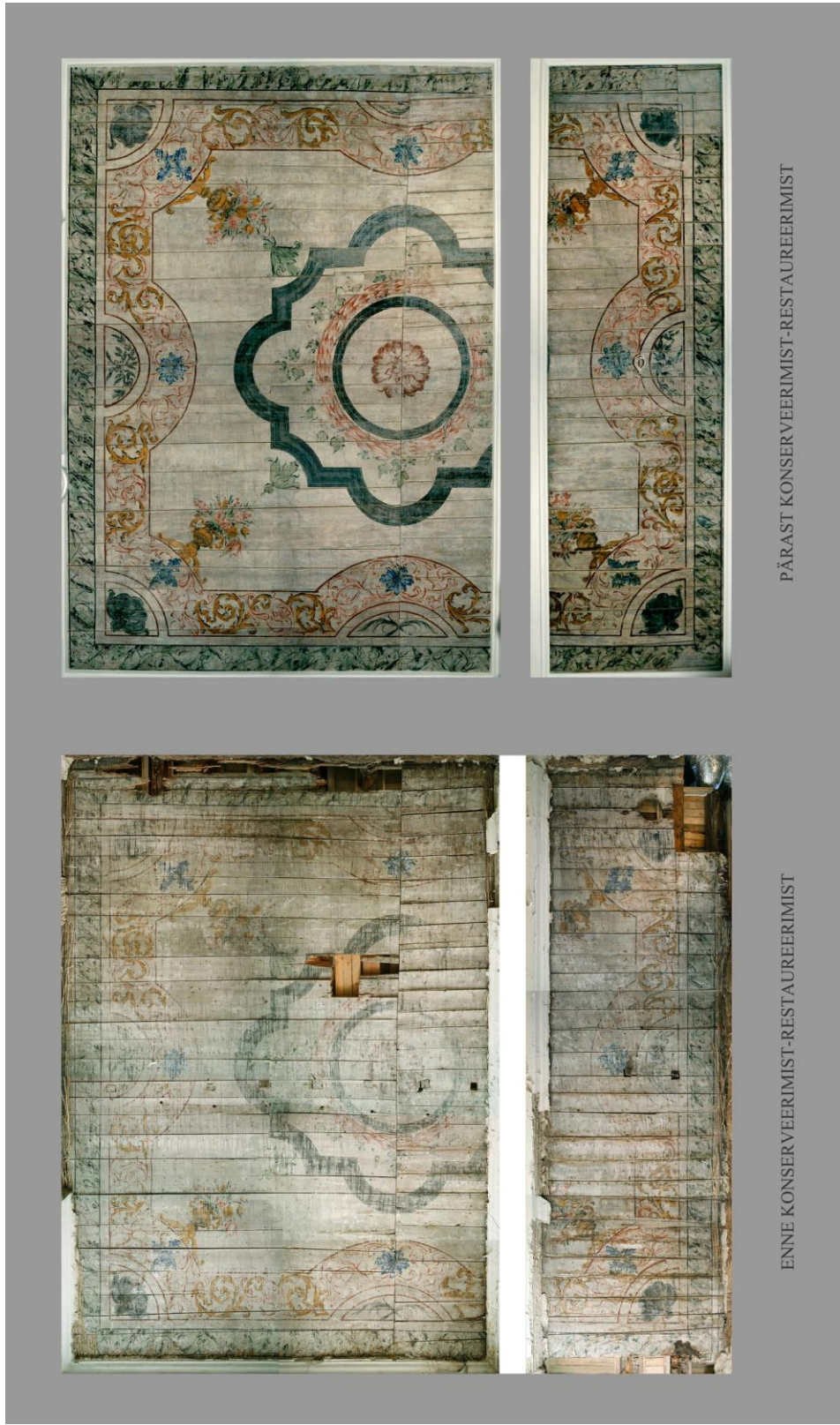
III 141 Retušeeritud maaling; rekonstrueeritud maalingudetail

III 142 Laudismaaling enne konserveerimist

III 143 Retušeeritud maaling

Ill 144 Rahukohtu 5 plafon enne konserveerimist- restaureerimist; pärast konserveerimist- restaureerimist

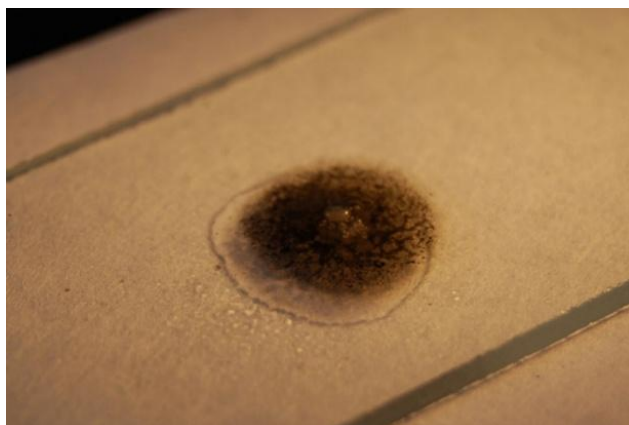
2.6. Laemaalinguga ruumide siseviimistlusuuringud

1859. aastal toimus arhitekt C. A. Gableri projekti järgi Rahukohtu 5 hoone ümberehitus, mille kohaselt ehitati laemaalinguga ruumi (2. korrusel) vahesein (ill 145). Vaheseina konstruktsioon ehitati puidust, mille peale oli diagonaalselt naelutatud krohvipeerge, et krohv paremini seinapinnaga nakuks. Hiljem on vaheseina kattede kihte tõenäoliselt uuendatud

Ill 145 Vahesein (1859)

Väiksema ja tõenäoliselt ka suurema ruumi esimese viimistluskihi moodustab krohvi peal beeži värvikiht (vt lisa 4, sondaažikaart 63-N-K-2(2)). Sondaaž, millelt tuvastati beeži värvi, teostati väiksema ruumi põhjapoolses seinas. Beeži värvi peal on sein ülaosas kohati väga õhuke krohvikiht (tasanduskrohv?) ning selle peal valge kiht. Viimast katavad omakorda tumesinise/halli (sinakashalli) tonaalsusega värvifragmendid. Sein ülaosas jooksis horisontaalne sinakashall vööt, sellest madalamal oli sein värvitud helesiniseks (vt lisa 4, sondaažikaart 63-N-K-2(2); lisa 5).

Ill 146 Hallikassinine värviproov (nr 4). Lämmastikhappega reageerides toimus intensiivne keemiline reaktsioon

Värvikihist (seinapinnalt) võeti värviproovid ning teostati mikrolihvid, proovi nr. 4-ga (ill 147, 148) teostati ka keemiline värvuuring. Värviproovile tilgutati lahj HNO_3 lahust, mille toimel toimus intensiivne reaktsioon (kriidi lahustumine) ning lahusesse tekkis palju tahmaosakesi, proovis oli väga palju söetükke näha. Kiire ja intensiivne reaktsioon lahjendatud lämmastikhappega näitas, et värv koosneb CaCO_3 ja mustast tahmast (sõemust), seega on tegemist lubivärviga. Antud värviproovi ristlõikel on näha, et maali kiht koosneb paksust lubivärvi/krohvikihist ja selle peal on õhuke värvikiht.

Ill 147 Proov nr 4

Ill 148 Proov nr 4. Ristlõige

Beež viimistluskiht võib kuuluda 17. sajandi lõppu või 18. sajandi algusesse, mil hoones toimus suurem põlemisjärgne taastamine, kuid pole välistatud, et see võis ka põlemiseelse perioodi kuuluda. Tõenäoliselt oli sinise-halliga seinte värviskeem (ill 150) loodud moodustama koos laudismaalinguga terviklahendust. Laelaudise ääred on maalitud sein ülemise horisontaalse vööndiga väga sarnast tooni. Hetkel pole sinakashall laudismaalingu osa nähtav, kuna hilisem hammaskarniis varjab selle ära (ill 149).

Ill 149 Sinakashall laudise-äär; krohvi alt paistab sarnase tooniga seinaviimistluskiht

Ill 150 Suurem ruum. Hilisema paksu krohvi alt paistab seinaviimistlus, mis oli oletatavasti laemaalinguaeagne

Aleksandr Pantelejev, kes teostas Rahukohtu 5 muinsuskaitsejärelvalvet, rääkis, et hoone põrandaid lahti võttes pandi kõrvale tervemad põrandalauad ning hiljem laudadelt värvi eemaldamise käigus selgus, et osad lauad on intarsiaga (mustast tammest).²⁰⁴ Intarsia triibu laiuseks on 4 cm ning see on ühest laua servast 20, 5 cm kaugusel ning teisest servast u 2 cm kaugusel.

Olemasolevaid laudu kasutati keldrilagede rekonstrueerimisel. Intarsiaga rõhutati ilmselt n-ö seinajooksu, intarsia „jooksis” oletatavalt natuke seinast eemal ja sellega paralleelselt (ill 151, 152). Kahjuks pole teada, kas need põrandalauad pärinevad laemaalinguga ruumist, pole välistatud, et kõrvalruumidest. Intarsia olemasolu avastati alles hiljem, kui välja valitud laudadelt hakati värvikihte eemaldama.²⁰⁵ Intarsiapõrandat pole paraku võimalik täpsemalt dateerida kui 16.-17.-18. sajand, tõenäoliselt 17.-18. saj. keskajani. Kuna ornamentid pole (või pole säilinud sellega kaunistatud lauad), siis täpsemalt dateerida pole võimalik.²⁰⁶ Dateeringusse oleks võinud selgust tuua dendrokronoloogiline dateerimismeetod, mida paraku ei tehtud.

²⁰⁴ Intervjuu Aleksandr Pantelejeviga 17. X 2013. Transkriptsioon ja helifail autori valduses ning EKA muinsuskaitse ja konserveerimise osakonnas, lk 12–13.

²⁰⁵ Elektrooniline kirjavahetus Aleksandr Pantelejeviga, 16. IV 2014. Kirjavahetus töö autori valduses.

²⁰⁶ Elektrooniline kirjavahetus prof Krista Kodresega, 21. IV 2014. Kirjavahetus töö autori valduses.

Ill 151 Vasakul: intarsiaga 2. korruse põrandalauad keldrikorruse laematerjaliks kasutatuna. Paremalt: intarsiaga põrandalaud

Ill 152 Detail: intarsiaga põrandalaud

Rahukohtu 5 suurema maalinguga ruumiga akendevaheliselt alalt eemaldati koos krohviga viimistluskihid, eelkõige sooviga eemaldada osa haruldasest musta taustaga tapeedist, et seda hiljem eksponeerida või hoiustada ning kogu viimistluskihtide kogumi koos eemaldamisel oleks abi ka nende dokumenteerimisel. Eemaldatud viimistluskihtide tükist valiti välja üks fragment, mis otsustati dokumenteerida ning kiht kihi haaval avada. Kõige alumine tapeedikiht, mis on nendest tõenäoliselt kõige väärtuslikum ning haruldasem, otsustati

konserveerida, tagamaks selle säilimiseks parema seisundi. Tuvastatud viimistluskihid on dokumenteeritud ning musta tausta ja valge mustri tapeet conserveeritud (vt lisa 7, tapeedi conserveerimistöde dokumentatsioonivormi). Huvitav avastus oli ladina- ja saksakeelne makulatuur, mis oli seinal hästi säilinud ning sellelt oli võimalik tekste lugeda (vt lisa 7). Makulatuurile oli kinnitatud vaadeldud musta põhjaga tapeet (ill 155).

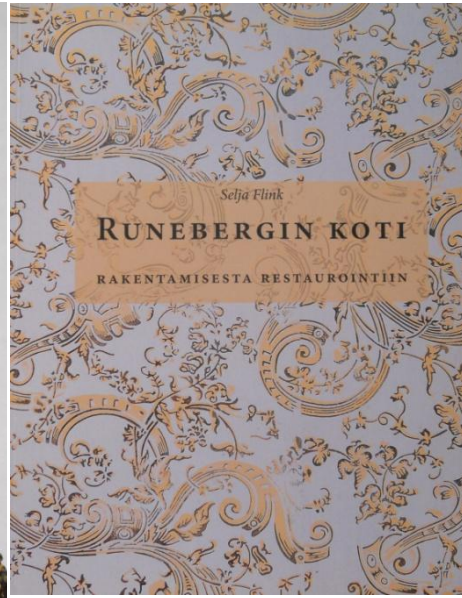
Tapeedikihid ning makulatuurifragmendid (mida oli võimalik tapeedi tagaküljelt eemaldada) säilitatakse märgistatud ümbrikes, conserveeritud tapeedikihile luuakse head hoiustamistingimused. Tapeedi conserveerimistöde kaardis on välja toodud ka seinalt koos krohviga eemaldatud fragmendi ülejäänud viimistluskihtide järjestus ning fotodokumentatsioon. Tegemist oli väga ajamahuka tööga, seetõttu valiti uurimisobjektiks väiksem, kuid informatiivne, paljude säilinud viimistluskihtidega fragment (ill 153, 154).

Ill 153 Tapeedikogumi tagakülje krohvist puhastamine

Ill 154 Tapeedikihtide eemaldamine

Ill 155 Vasakul: detail konserveeritud tapeedifragmendist; paremal: Runebergi majamuuseumi analoogne tapeet

Tõenäoliselt pärast 1859. aasta ümberehitust kattis suurema ruumi seinu musta/tumehalli taustaga ja valge mustriga tapeet ning akende all olid 19. sajandist pärinevad lambriid (ill 156).²⁰⁷ 1852. aastast alates kattis Soome Runebergi majamuuseumi söögisaali seinu analoogse mustriga tapeet (ill 155).²⁰⁸ Kirjeldatud tapeet tuvastati ainult Rahukohtu suuremas

²⁰⁷ Tallinn, rahukohtu t 5. Muinsuskaitse eritingimused. Tallinn 2003. Koost Aleksandr Pantelejev. TKVA s N.9.2465.A, pagineerimata.

²⁰⁸ Seetõttu arvab tapeetide spetsialist Kadri Kallaste, et Rahukohtu tapeet võiks olla pärit 1850. aastatest ning on Eestis haruldane tumedapõhjaline tapeet; S. Flink, Runebergin koti: rakentamisesta restaurointiin. [Helsinki]: Museovirasto, rakennushistorian osasto, 2006, lk 24, 50.

ruumis. Kui oletada, et suurem ruum ja väike ruum krohviti 1859. aastal (mil ehitati vaheseingi) ning hammaskarniis teostati ruumidesse samuti sellel ajal, siis tekiks tapeedi dateerimisel ajaline nihe. Sel juhul peaks tapeet pärinema hilisemast ajast kui aasta 1859. Tapeet pole krohvil esimene viimistluskiht, vaid sellel on varasemalt veel mõned viimistluskihid (vt lisa 7, lisa 4)) (ill 157).

Ill 156 Laemaalinguga suurem ruum enne konserveerimis-restaureerimistöid. Akende all 19. sajandist pärinevad lambriid

Ill 157 Kollase ookri ja musta värvi viimistluskiht krohvil. Näha on ka trafarettmaalingu-fragmente (paremal ülanurgas)

III 158 Punased trafarettmaalingu fragmendid

III 159 Vasakul: väiksema ruumi põhjapoolne sein.
Paremal: detail: väiksema ruumi idasein

Joonis 160 Väiksema ruumi idasein

Joonis 161 Suurema ruumi idasein, millel näha täpelist viimistluskihti

Esimene viimistluskiht on kollase ookri ja musta tooniga akende ümber teostatud dekoratiivsed ribad (ill 157). Samas on võimalik, et uus krohvikihht lisati seintele juba enne vaheseina ehitamist 1859. aastal.

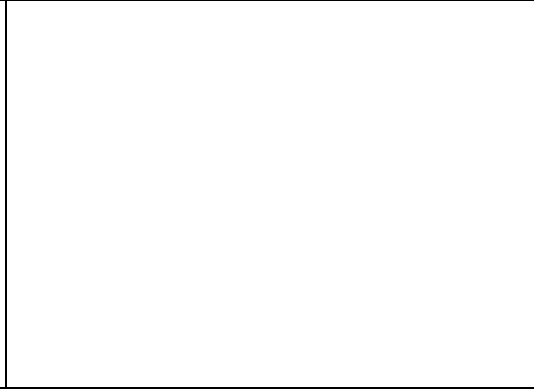
Akendepealsest seinapiirkonnast avastati viimati kirjeldatud viimistluskihile teostatud punase mustriga hallika põhja peal trafarettmaalingu fragmendid (vt lisa 4, sondaažikaart 58-W-S-2 ja 3; ill 157). Teised aknapealsed viimistluskihid on samuti dokumenteeritud (vt lisa lisa 4).

Väiksemas ruumis oli kõige huvitavamaks leiuks seinapinda kaunistav krohville²⁰⁹ maalitud kassetmaaling (vt lisa 4, sondaažikaart 63-N-S-4) ning karniisi piirkonnas paiknevad punased värvijäänused (vt värviproovide ristlõikeid, PR (P) 1 ja PR (P) 2; lisa 4 63-N-K-2(1)). Nii väikeses kui suures ruumis on väga palju erinevaid viimistluskihte, milledega on võimalik lähemalt tutvuda sondaažikaartide kaudu (vt lisa 4). Teatud perioodil on väiksema ja suurema ruumi seinale teostatud seinaviimistlus, mis koosneb erivärvilistest värvipritsmetest (ill 160, 161).

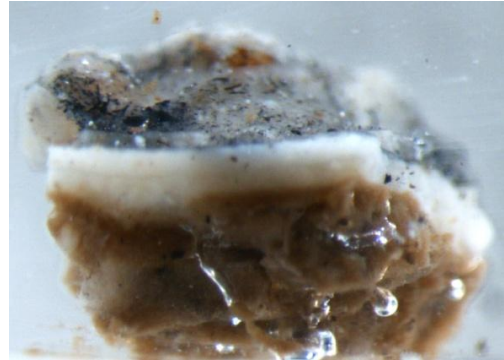
Järgnevas tabelis on näha värviproovid, mis võeti väiksema laemaalinguga ruumi seinapinnalt.

PR. 1 	
PR. 2	

²⁰⁹ Kõne all on krohvikihht, mis kuulub tõenäoliselt teise suuremasse ehitusetappi või remondi perioodi, oletatavasti 1859. a. Kirjeldatud krohvikihhi alla jääb tõenäoliselt laemaalinguaegne viimistluskiht.

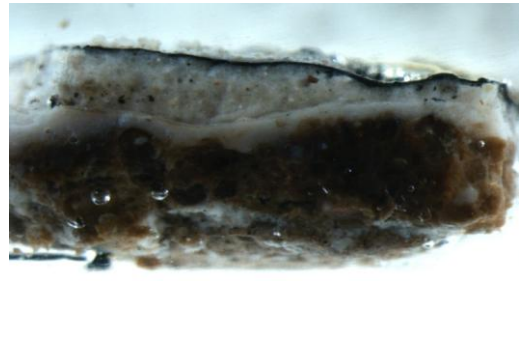
PR. 3

PR. 4

PR. 5

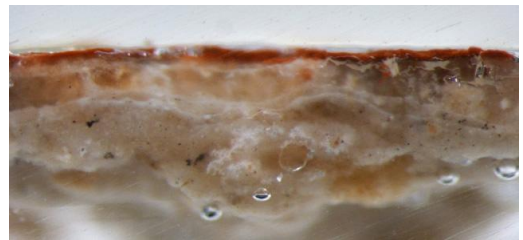
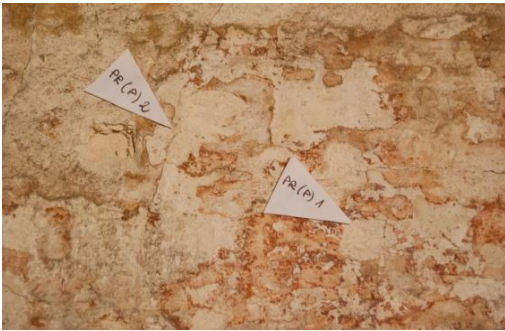

PR. 8

PR (P) 1

PR (P) 2

KOKKUVÕTE

Magistritöö raames uuriti Eesti ja Euroopa plafoonide kujunemislugu ning peamiseid maalitehnikaid. 17. sajandil oli põhiliseks kaunistustsooniks lagi ning loodi nii tala- kui plafoonlagesid, aga üha enam levis ka moodne stukk. Maaliti üldiselt liim- või õlivärvidega. Plafoonidel püüti maalingutega sageli imiteerida stukkklagesid, kuid ei kadunud ka talalaged, mis renessansis olid eriti levinud Madalmaades. Põhja-Euroopa barokkplafoonidele avaldasid kõige rohkem mõju Jean Le Pautre gravüürid. Siinsed ruumimaalijad pärinesid Saksa, Preisi ja Skandinaavia aladelt ning ainuke oletatavasti Eesti päritolu maalija oli Andreas Kirp. Eesti aladele levis ornament välismaiste meistrite sisserände ja ornamendiraamatute kaudu. See, et laemaalingud puidul on olnud üldlevinud, näitavad erinevad Euroopa arhitektuurialbumid.

Kõige rohkem pöörati puitlagede kohta teabe otsimisel tähelepanu Tallinna vanalinna plafoonlagedele ning selle raames koostati põhiliselt restaureerimisaruannete põhjal tabel, kus on kirjas plafoonlagede restaureerimisetapid koos kasutatud materjalidega. Tabeli koostamisel määras olulist rolli see, kui põhjalikult publikatsioonides või säilikes tööprotsesse kajastati või üldse ei kajastatud. Lõputöö koostamisel kasutati erinevaid allikaid, sh käis autor Riias maalitud tala- ja plafoonlagede kohta Riias infot kogumas. Riia kunstiteadlane Vija Strupule kirjutab dissertatsiooni teemal „*Decorative paintings in the interiors of Riga. 16. cent. – begining of 19th century*” ning tema kasutada lubatud materjalidest oli suur abi. Palju raskem oleks olnud teavet plafoonide kohta koguda, kui poleks olemas Kais Matteuse ja Reesi Soodla koostatud bakalaureusetööd „Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine ja katalogiseerimine”. Põhilisteks kasutatud allikateks olid prof Krista Kodrese dissertatsioon²¹⁰ ning tema koostatud erinevad publikatsioonid, arhiivisäilikud ning Eve Alttoa diplomitöö.²¹¹

Magistritöö käigus konserveeriti-restaureeriti Tallinna vanalinnas üks pindalalt suurim barokne laudismaaling. Praktilise töö juhendajateks olid Hilikka Hiip (Phd) ning Merike Kallas (Phd) ning konserveerimise-restaureerimise juures osalesid EKA muinsuskaitse ja konserveerimise osakonna tudengid. Plafoonlae vanuseks on ekspertnõukogu dateerinud 1730–40. aastad. Lae dateerimist hõlbustab laemaalingu akantusväänlatega ühinev paelornament, mida antud perioodil kasutati. Plafoonmaalingud moodustavad Tallinna vanalinna maalitud lagedest vaid väikese osa, kuna need nõudsid osavamat meistrikäsi ja

---

²¹⁰ K. Kodres, Tallinlane ja tema maja. Jõuka Tallinna kodaniku elamu ca 1600–1770. Maja, planeering, kaunistused ja sisustus. Monograafia käsikiri, esitatud filosoofiadoktori kraadi taotlemiseks. Kõide IA. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia kunstiteaduse instituut, 1999.

²¹¹ E. Palginõmm (Alttoa), Polükroomsete talalagede restaureerimine 1960–1988. Diplomitöö. Tartu 1990.

paremat kompositsiooni taju kui talamustri maalimiseks vaja oli.²¹² Rahukohtu 5 uhke ja omanäolise plafoonmaali näol on Eesti kunsti ajalugu saanud olulist täiendust ning Tallinna linn juurde ühe kunstipärli.

Rahukohtu 5 laemaalinguga viidi läbi maalikihi stratigraafilised ja pigmendiuringud. Maalingu proovitükkidest teostati mikrolihvid ning need fotografeeriti. Viidi läbi ka pigmendianalüüsid ning tehti kindlaks tõenäoliselt lae maalimiseks kasutatud pigmendid ning krundikhi täiteaine, milleks on kriit. Sinise pigmendi määramiseks tuleks kindlasti teostada täiendavad uuringud, sest laboratoorsed uuringud smalt pigmendi tuvastamiseks pole usaldusväärsed ning esmalt teostatud XRF-röntgenuuringu puhul ei piisa vaid ühest kitsast määramispiirkonnast. Laboratoorsete analüüside põhjal selgus, et uuritavaks siniseks pigmendiks sobiks Preisisinine, mis sisaldab rauda.

Lisaks otsiti Tallinna vanalinnas ja võimalusel ka väljaspool Eestit olevaid puitalusel laemaalinguid, mis stiililt või detailikäsitluse (ornamentika) poolest sarnanevad Rahukohtu 5 baroksele laeplafoonile. Tulemuseks selgus, et nii Eestis kui mujal Euroopas on mitmeid sarnaseid ornamente sisaldavaid plafoone, kuid see kas maalingud on omavahel kindlasti ühiste meistrite kaudu seotud, ei julge siiski väita. Töös toob autor välja Rahukohtu 5 laemaalinguga kõige sarnasemad puitalusel maalingud.

Lõputöö raames konserveeriti ka Eesti kontekstis haruldane tumedapõhjaline tapeedifragment, mis eemaldati Rahukohtu 5 laemaalinguga ruumi seinalt koos krohvi ja teiste viimistluskihtidega. Tapeedi konserveerimist juhendas Kadri Kallaste (Phd). Enne konserveerimist tuli kiht-kihi haaval eemaldada kõik viimistluskihid. Eraldatud kihid hoiustatakse märgistatud ümbrikes ning seinaviimistluskihid dokumenteeriti tapeedi konserveerimistöde kaardis. Tapeedifragment hoiustatakse heades tingimustes (happevabast materjalist karbis või mapil vahel).

Magistritöö täitis oma eesmärgid nii praktilise konserveerimiskogemuse kui uurimisteema teoreetilise tausta uurimise seisukohalt. Teostatud tööd rikastasid märkimisväärselt siinkirjutaja kogemuste- ning teadmispagasit, sealhulgas oli võimalus esimest korda põhjalikumalt tegeleda kirjutaja jaoks uue konserveerimismaterjaliga nagu paber (tapeedi konserveerimine) ning väga huvitava ja õpetliku kogemuse pakkus Ennustuskojas KANUT läbiviidud Rahukohtu 5 lae värviproovide pigmendiuringud Heige Peetsi juhendamisel.

---

²¹² K. Kodres, „Tallinlane ja tema maja, lk. 193–194.

WOODEN PLAFOND PAINTINGS IN THE HISTORIC INTERIOR. THE CONSERVATION-RESTORATION OF THE PAINTED BOARDING CEILING AT RAHUKOHTU 5

SUMMARY

Eva Tammekivi

The purpose of the research is to give the theoretical overview of the historic ceiling paintings, mainly about plafond paintings in the Old Town of Tallinn. The first part of this work deals with theoretical questions giving a short insight into different ceiling decoration traditions, mainly focusing on wooden plafonds. The author focuses on historic materials used in wooden ceiling decorations, ornaments and analyses different influences and masters. This part is mainly based on the published materials and facts from archives. Great unpublished materials are from Riga's art historian Vija Strupule, who writes her dissertation „*Decorative paintings in the interiors of Riga. 16. cent. –begining of 19th century*”. In the present research the following materials have been used: the published articles, books, conversations, e-mail conversations with .experts.

The main (second) part of the research is dedicated to practical process of the restoration of the baroc ceiling painting at Rahukohtu 5 and describes the process of the restoration of the ceiling painting at Rahukohtu 5. In this part you can find the description of the whole process of the restoration which is depicted in a lot of photos. There is the description of the painting (including painting stratigraphy and pigment analyses), the similar ceilings or details of the painting in Tallinn or other countries. There are given the conception of the conservation and restoration, the state of the ceiling before conservation, the interior researches of the rooms with painted ceilings.

This research also involves a conservation of the piece of very rare dark background wallpaper which was removed from the wall with the plaster at Rahukohtu 5. Before the conservation all the layers had to be removed layer by layer separating them from each other. All these layers are preserved in the noted envelopes. The piece of the wallpaper is preserved in special acid free conditions.

The present research has achieved its purpose. It gave an overview of theoretical background about similar historic ceilings and the practical work was successfully carried out and by now

there are published also an article about Rahukohtu 5 in the „*Baltic Journal of Art history*” (2013).²¹³

---

²¹³ H. Hiiop, E. Tammekivi, A Newly Conserved Plafond Painting Enriches the Old Town of Tallinn. – *Baltic Journal of Art History* 6. Peatoim Juhan Maiste. Tartu: Tartu Ülikool, 2013, lk 185–192.

KASUTATUD ALLIKAD

Arhiivi allikad

Tallinna Kultuuriväärtuste Ameti arhiiv (TKVA)

Dunkri 4,6 asuvate talalagede ja seinamaalingute konserveerimise aruanne. Koost Lea Jäger, Merike Limberg, Svea Volmer. Tallinn 2005. OÜ Vana Tallinn. TKVA s N. 9. 3370.

Maalitud täistalalagi Lai tn. 30a/ Pikk tn. 33 Restaureerimise aruanne. Koost Kristi Koppel, Svea Volmer (OÜ Vana Tallinn). Tallinn 2003. TKVA s N. 9. 2315.

Tallinn, Lai tn. 35 maalingujälgedega laelaudise restaureerimistöde aruanne. Koost Vaike Vahter. Tallinn 2009. TKVA s N. 9. 6135.

Tallinn Pikk jalg 3 II korruse laemaalingute uurimise ja konserveerimise aruanne. Koost Aet maasik, Ene Mellow. Tallinn 1993. TKVA s N. 3. 2016.

Pikk. t. 12 maalitud täistalalae konserveerimisaruanne. Koost M. Limberg. Tallinn 2001. TKVA s N. 12. 321.

Tallinn, Pikk tn 68. Maalingutega puitlagede konserveerimistöde aruanne. Koost Eva Mölder. Tallinn 2000. TKVA s N. 12. 272.

Rahukohtu 4 maalitud täistalalae konserveerimisaruanne. Koost M. Hoonetekompleksi Kolm õde maalitud talalagede restaureerimistöde koondaruanne. Koost Svea Volmer, Kristi Koppel. TKVA s N. 9. 2362. B.

Rataskaevu tn.16, II korruse täistalalagede konserveerimistöde aruanne. Koost S. Volmer. OÜ Vana Tallinn. Tallinn 2001. TKVA s N. 9. 1111.

Tallinn, Suur-Karja 4. Rokokoostilis laemaalingu restaureerimistöde aruanne. Teostajad A. Vali, I. Nõmme. Tallinn 1983. TKVA s N. 3. 3134.

Tallinn, Suur-Karja 4. Laemaalingute uurimis-fikseerimistöde aruanne. Koost A. Pantelejev. Tallinn 1984. TKVA s N. 3. 3136.

Tallinn, Suur-Karja 8 arhitektuuriajaloolised eritingimused. Koost L. Künnapu, T. Linna. Tallinn 1997. TKVA s N. 1. 785.

Tallinn, Suur-Karja 8 fassaadi ja interjöörielementide restaureerimine. Aruanne. Tööde teostaja Jaan Mass. Tallinn 2000. TKVA s N. 9. 377.

Tallinn, Vene tn. 1 II korruse laemaalingute restaureerimise aruanne. Koost J. Saron, A. Maasik. AS Vana Tallinn. Tallinn 1995. TKVA s N. 3. 1472.

Maalingute väliuurimise aruanne. Koost J. Saron. AS Vana Tallinn. Tallinn 1995. TKVA s N. 3. 1471.

Tallinn, Vene 27-2. Tänavapoolse ruumi maalitud talalae konserveerimistööde aruanne. Koost R. Arman. Tallinn 1990. TKVA s N. 3. 1250.

Tallinn, Vene 27-2. Hoovipoolse ruumi maalitud talalae restaureerimistööde aruanne. Tallinn 1990. Koost R. Arman. TKVA s N. 3. 1249.

Tallinn, Vene tn 12. Diele uuringud ja restaureerimiskontseptsioon. Arhitekt Aet Maasik, juhataja Kalli Holland. Tallinn 2000. TKVA s N. 9. 196. A.

Tallinn, Suur-Karja 4. Rokokoostilis laemaalingu restaureerimistööde aruanne. Teostajad A. Vali, I. Nõmme. Tallinn 1983. TKVA s N. 3. 3134.

Tallinn, Suur-Karja 4. Laemaalingute uurimis-fikseerimistööde aruanne. Koost A. Pantelejev. Tallinn 1984. TKVA s N. 3. 3136.

Dunkri 4,6 asuvate talalagede ja seinamaalingute konserveerimise aruanne. Koost Lea Jäger, Merike Limberg, Svea Volmer. OÜ Vana Tallinn. Tallinn 2005. TKVA s N. 9. 3370.

Tallinn, Lai tn. 35 maalingujälgedega laelaudise restaureerimistööde aruanne. Koost Vaike Vahter. Tallinn 2009. TKVA s N. 9. 6135.

Tallinn, Rahukohtu 5. Hoonete /A1/A2/ väliuurimise I etapi aruanne. Koost H. Uuetalu. Tallinn 1997. TKVA s N. 1. 662.

Rahukohtu tn. 5. Muinsuskaitse eritingimused hoonekompleksi restaureerimiseks eluruumideks, kauplusteks, restoraniks. Koost Silvi Pihlak. Tallinn 2011. TKVA s N. 9. 7000.

Tallinn, Rahukohtu t 5. Muinsuskaitse eritingimused. Koost A. Pantelejev. Tallinn 2003. TKVA s N. 9. 2465. A.

Maalitud laudislae konserveerimine-restaureerimine Tallinna vanalinnas Rahukohtu 5. Tallinn 2013. Koost H. Hiiop, E. Tammekivi. TKVA s N. 9. 8393.

Pikk tn 54, 56, 58 maalitud talalagede restaureerimistööde aruanne. Koost Kristi Koppel. Tallinn 2005. TKVA s N. 9. 3134. B.

Tallinna vanalinna maalitud talalagede kataloog. Koost Kais Matteus, Reesi Soodla. Tallinn 2007. N. 9. 5583.

Muinsuskaitseameti arhiiv (MKA)

Tallinna talalagede inventeerimine 1990. aastal. Köide IV. Koost Krista Kodres. Tallinn 1990. MKA s A-2835.

Tallinna talalagede inventeerimine. Tallinna ruumimaalingute arenguloolisi jooni. Maalingute nimestik ja restaureerimisettepanekud. Köide I. Koost Krista Kodres, fotod Peeter Kraas. MKA s A-1638.

Talalagede inventeerimine 1986. a. Maalingute nimestik ja restaureerimisettepanekud. Tallinn 1986. Koost K. Kodres. MKA s A-1638.

Värv Eesti arhitektuuris. Köide II, 1. Maalingutega talalad. Polükroomia keemiline analüüs. Koost Krista Kodres, Elve Ilves. Tallinn, 1982. MKA s A-858.

Tallinna raeapteek ja selles leiduvad maalitud palklaed. II osa, köide I. Täiendavad uurimused. Koostanud Helmi Üprus. Tallinn 1953. MKA s P-14.

Tallinna talalagede inventeerimine 1989. aastal. Köide III. Koost Krista Kodres. Tallinn 1990. MKA s A-2665.

Tallinna maalingutega talalagede inventeerimine 1987. a. Tallinna interjööride värvikujundus 17. ja 18. sajandil. MKA s A-2310.

Tallinn, Rahukohtu 5 hoonetekompleksi ajalooline ülevaade. Koost Silvi Lindmaa. Tallinn 1988. MKA s A-2240.

Rahukohtu tn 5. Õiend hoone kasutamiseks andmiseks ENSV Teatriühingule. Koost H. Uuetalu, 1985. MKA arhiiv, s P-7295.

Tallinna Linnaarhiiv (TLA)

Inventariseerimise toimik nr. 9509. TLA, f R-413, n 5, s 8175.

Eesti Ajaloo Arhiiv (EAA)

Rahukohtu t. 5. 1859. aasta Chr. A. Gableri ümberehitusprojekt. EAA, f 33, n 3, s ü 501, leht 4.

Kasutatud kirjandus

Aleksejev, V. Analüütiline keemia. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1963. Tõlkinud T. Tomson (ptk. I–VII) ja E. Harduva (ptk. VIII–XIV).

Brandi, Cesare. Theory of restoration. Firenze: Nardini Editore, 2005.

Bristow, I.C. Interior house-painting colours and technology : 1615-1840. New Haven: Yale University Press, 1996.

Dorge, Valerie. Painted wood: history and conservation. Sümpoosiumi ettekanded, 11–14. nov, Virginia. 1994. Los Angeles: The Getty Conservation Inst, 1998.

Flink, Selja. Runebergin koti: rakentamisesta restaurointiin. [Helsinki]: Museovirasto, rakennushistorian osasto, 2006.

Gettens, R. J; Kühn, H; Chase, W. T. Lead White – Artists' Pigments. A Handbook of Their History and Characteristics. Volume 2. Toim A. Roy. Washington: National Gallery of Art (Oxford University Press), 1997 [1993].

Hiiop, Hilikka; Randla, Anneli. Eesti kirikute keskaegsete seinamaalingute uurimisest ja restaureerimisest, lk 9–44.

Hiiop, Hilikka, Tammekivi, Eva. A Newly Conserved Plafond Painting Enriches the Old Town of Tallinn. – Baltic Journal of Art History 6. Peatoim Juhan Maiste. Tartu: Tartu Ülikool, 2013, lk 185–192.

Ilves, Elve; Arman, Rita. „Conservation of polychrome beamed ceilings”. – Architectural monuments in Estonia and Scandinavia. Konverentsi materjalid. Toim Anne Lass, Juhan Maiste. Tallinn: [Eesti Ehitusmälestised], 1993 (Tallinna Raamatutrükikoda), lk. 142–157.

Innes, Jokasta. Scandinavian painted decor. London: Cassell, 1997.

Jokilehto, Jukka. Arhitektuuri konserveerimise ajalugu. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2010.

Kodres, Krista. Ruumimaalingud elamute kaunistajana 16.–18. sajandil. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1520–1770. Toim Krista Kodres. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2005, lk 152–164.

Kodres, Krista. Esitledes Iseend. Tallinlane ja tema elamu varauusajal. Tallinn: TLÜ Kirjastus, 2014.

Kaasik-Aaslav, Urve. Tallinna Meditsiinikooli/Tallinna Tervishoiu kõrgkooli ämmaemanda eriala ajalugu ja areng. – Tallinna Tervishoiu Kõrgkool 1940–2010: artiklite kogumik. Koost Ülle Ernits, Alar Sepp (toim.). Tallinn: Tallinna Tervishoiu Kõrgkool, 2010.

Mäeväli, Sulev. Ehitus- ja kunstimälestisi Tallinnas. Tallinn: Perioodika, 1986.

Peets, Heige. Tsükloodekaan ja selle kasutamine paberi konserveerimises. Metoodiline juhend 1. Tallinn: Ennistuskoda KANUT [trükikoda Spin Press].

Pöldla, Liina; **Sepp**, Alar; **Sepp**, Helena. Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli eelkäijad. – Tallinna Tervishoiu Kõrgkool 1940–2010: artiklite kogumik. Koost Ülle Ernits, Alar Sepp (toim.). Tallinn: Tallinna Tervishoiu Kõrgkool, 2010.

Sibul, Kriste. Traditsiooniline ja kaasaegne materjal polükroomsete puitobjektide konserveerimises. II osa – Renovatum. Toim. Kriste Sibul. Tallinn: Ennistuskoda Kanut, 2006; lk. 10–15.

Sibul, Kriste. Traditsiooniline ja kaasaegne materjal polükroomsete puitobjektide konserveerimises. I osa – Renovatum. Toim. Kriste Sibul. Tallinn: Ennistuskoda Kanut, 2004; lk. 65–74.

Strupule, Vija. Plafond paintings in Riga in context with European traditions. Fourth quarter of the 17th century – first half of the 18th century. Publitseerimata teadusartikkel. Artikkel autori valduses.

Tali, V. Kvalitatiivse poolmikroanalüüsi praktikum. Viies, ümbertöötatud trükk. Tallinn: Valgus, 1969.

Tammekivi, Eva. Sauna tn 4 maalitud laudade konserveerimismetoodika, laudislae digitaalne rekonstruktsioon. Kursusetöö. Tallinn: EKA muinsuskaitse ja restaureerimise osakond, 2011. Kättesaadav EKA muinsuskaitse ja restaureerimise osakonnas.

Tojana, Račiunaite. Lithuanian baroque. Vilnius: Baltos lankos, 2005.

Publitseerimata käsikirjad

Palginõmm (Alttoa), Eve. Polükroomsete talalagede restaureerimine 1960–1988. Diplomitöö. Tartu 1990. Kättesaadav TÜ-s.

Kodres, Krista. Tallinlane ja tema maja. Jõuka Tallinna kodaniku elamu ca 1600–1770. Maja, planeering, kaunistused ja sisustus. Monograafia käsikiri, esitatud filosoofiadoktori kraadi

taotlemisks. Köide IA. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia (edaspidi EKA) kunstiteaduse instituut, 1999. Kättesaadav EKA raamatukogus.

Matteus, Kais; **Soodla**, Reesi. Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine ja katalogiseerimine. Bakalaureusetöö. Tallinn: EKA muinsuskaitse ja restaureerimise osakond, 2006. Kättesaadav EKA muinsuskaitse ja restaureerimise osakonna raamatukogus.

Strupule, Vija. Plafond paintings in Riga in context with European traditions. Fourth quarter of the 17th century – first half of the 18th century”. Vilniuse konverentsi ettekanne, 09. IV. 2013. Materjalid töö autori valduses.

Interneti allikad

Murray, Ailsa. E-conservation journal, 10, (2009). Scottish Renaissance Timber Painted Ceilings”, lk. 44–59, http://www.e-conservationline.com/component/option,com_docman/task,cat_view/gid,81/Itemid,242/, vaadatud 6. XII 2013.

Pest Ekspert. Boracol Special *1L*, http://www.pestekspert.ee/Boracol_Special_1_L/p2036934_9396612.aspx, vaadatud 14. V 2013.

Thuer, Chantal-Helen. Scottish Renaissance Interiors: Facings and adhesives for size tempera painted wood. Historic Scotland Technical Paper 11, <https://docs.google.com/viewer?url=http://www.historic-scotland.gov.uk/technicalpaper11.pdf>, vaadatud 6. XII 2013.

Suulised allikad

Vestlus Great Yarmouth Preservation Trust'i (Inglismaal) esimehega, 20., 21. XI 2013. Märkmed töö autori valduses.

Vestlus Heli Tuksamiga Tartu Kõrgemas Kunstikoolis, 15. I 2014. Märkmed töö autori valduses.

Vestlus Heige Peetsiga, 24. IV 2014, Ennistuskoda KANUT. Märkmed töö autori valduses.

Intervjuu Aleksandr Pantelejeviga 17. X 2013. Transkriptsioon ja helifail autori valduses ning EKA muinsuskaitse ja konserveerimise osakonnas

Vestlus animatsioonistuudio *Birds of paradise* töötajaga, 20. II 2014. Märkmed töö autori valduses.

Vestlus Hedi Kardiga, 2011. Märkmed töö autori valduses.

Vestlus Hilikka Hiiopiga, nov 2013. Märkmed töö autori valduses.

Elektroniline kirjavahetus

Elektroniline kirjavahetus Krista Kodresega, 5. III 2014. Kirjavahetus töö autori valduses.

Elektroniline kirjavahetus Heige Peetsiga, 07. IV 2014. Kirjavahetus töö autori valduses.

Elektroniline kirjavahetus Vija Strupulaga, 29. IV 2013. Kirjavahetus töö autori valduses.

Elektroniline kirjavahetus Heige Peetsiga, 21. IV 2014. Kirjavahetus töö autori valduses.

Elektroniline kirjavahetus Aleksandr Pantelejeviga, 16. IV 2014. Kirjavahetus töö autori valduses.

Elektroniline kirjavahetus prof Krista Kodresega, 21. IV 2014. Kirjavahetus töö autori valduses.

ILLUSTRATSIOONIDE NIMEKIRI

Töö autori fotod, kui pole märgitud teisiti.

Ill 1 Jan Tajchman'i joonis nr 27. Tasapinnalised laed. J. Tajchman, Holzdecken in Polen. Probleme ihrer Systematik und ihrer denkmalpflegerischen Behandlung.- Oldenburg, 1990, - nr.27. Illustratsioon saadud Vija Strupulelt kasutamiseks

Ill 2 Jan Tajchman'i joonis nr 29. Tüübeltala/palklaed – tasapinnalised ja profileeritud. J. Tajchman, Holzdecken in Polen. Probleme ihrer Systematik und ihrer denkmalpflegerischen Behandlung.- Oldenburg, 1990, nr 29. Illustratsioon saadud Vija Strupulelt kasutamiseks

Ill 3 Rootsi, Froskog'i kirik, 1739. Heli tuksami loengumaterjal: Lagi. Pdf.

Ill 4 Rootsi, Baggensgat 17 ja maaling Stockholmis. Vija Strupule materjalid, saadetud autorile e-mailiga, 29. X 2013.

Ill 5 Rootsi, Läckö loss. Vija Strupule materjalid, saadetud autorile e-mailiga.

Ill 6 Riia, Dannensterni maja. Vija Strupule materjalid, saadetud autorile e-mailiga.

Ill 7 Forshemi kirik, Rootsi. Heli Tuksami loengumaterjal: Rootsi kirikud. Pdf.

Ill 8 Mariestad'i muuseum, Rootsi. Vija Strupule materjalid.

Ill 9 Vadstena loss, Rootsi. Heli tuksami loengumaterjal: Lagi. Pdf.

Ill 10 Bredsäter'i kirik, Gotland

Ill 11 Vene 16. Talavahede laudis on paralleelselt taladega

Ill 12 Vene 12. Laudis paikneb taladega

Ill 13 Toom-Rüütli 10 talalgi, mille talavahesid täidab nn poola laudis

Ill 14 Albu mõis. Laudisplafoon ning seinamaalingud puidul. Foto: Kadi Särgava.

Ill 15 Loodi mõis. Maalitud talalagi. Nn kalasabamuustriga vahelaudis

Ill 16 Toomkooli 23 maalitud lagi. Foto päritolu: K. Matteus; R. Soodla. Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine ja katalogiseerimine. Bakalaureusetöö. CD. Tallinn: EKA muinsuskaitse ja restaureerimise osakond, 2006.

Ill 17 Müürivahe tn 33, kassettlagi

Ill 18 Dunkri tn 4/6, I korruse plafoon

Ill 19 Dunkri tn 4/6, II korruse plafoon. Foto päritolu: K. Matteus; R. Soodla. Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine ja katalogiseerimine. CD.

- III 20 Dunkri tn 4/6, II korruse plafoon
- III 21 Lai tn 35 plafoon
- III 22 Lai tn 35 plafoon (ruum a)
- III 23 Lai tn 35 plafoon (ruum b)
- III 24 Lai tn 35. Köögi maalitud aknasillus
- III 25 Lai tn 35. Köögi laesondaaž, millel on näha,
- III 26 Pikk tn 7 plafoon
- III 27 Pikk 54, 56, 58 II korruse korter. Foto päritolu: K. Matteus; R. Soodla. Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine ja katalogiseerimine. CD.
- III 28 Pikk tn 12 plafoon
- III 29 Pikk tn 12 plafoon
- III 30 Pikk tn 68 I korruse plafoon
- III 31 Pikk tn 68 II korruse plafoon
- III 32 Rahukohtu tn 4 plafoon. Foto päritolu: K. Matteus; R. Soodla. Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine ja katalogiseerimine. CD.
- III 33 Pikk tn 71/Tolli 2 plafoon
- III 34 Raekoja plats 11 / Apteegi 1 (Raeapteek) tn plafoon
- III 35 Rataskaevu tn 16. Foto päritolu: K. Matteus; R. Soodla. Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine ja katalogiseerimine. CD.
- III 36 Rataskaevu tn 16, Foto päritolu: K. Matteus; R. Soodla. Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine ja katalogiseerimine. CD.
- III 37 Üleval: Sauna tn 4 laemaalingu digitaalne rekonstruktsioon; all: detailfotod rekonstruktsioonist. Foto: M. Siplane.
- III 38 Suur-Karja tn 4 plafoon
- III 39 Suur-Karja tn 4 plafoon.
- III 40 Suur-Karja tn 4 korter nr 1. Plafoon eluruumis a
- III 41 Suur-Karja tn 4 korter nr 1. Plafoon eluruumis b
- III 42 Tolli tn 3 plafoon. Foto päritolu: K. Matteus; R. Soodla. Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine ja katalogiseerimine. CD.
- III 43 Vene tn 1 II korruse koridor. Foto päritolu: K. Matteus; R. Soodla. Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine ja katalogiseerimine. CD.

- III 44 Vene tn 1 II korruse ruum a. Foto päritolu: K. Matteus; R. Soodla. Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine ja katalogiseerimine. CD.
- III 45 Vene tn 1 II korruse ruum b. Foto päritolu: K. Matteus; R. Soodla. Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine ja katalogiseerimine. CD.
- III 46 Vene tn 1 II korruse ruum c. Foto päritolu: K. Matteus; R. Soodla. Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine ja katalogiseerimine. CD.
- III 47 Vene tn 12 plafoon
- III 48 Plafoonmaaling Rahukohtu tn 5.
- III 50 Suur-Karja 8, plafooni tuulepraod on kaetud lõuendiga ja maalitud
- III 51 Sauna tn 4 maalitud laudade äärtes on säilinud paberiribad, mis olid kinnitatud laudise üleminekukohtadele ning olid ülemaalitud
- III 49 Näidislauad, mis on maalitud
- III 52 Pikk tn 7 plafoon
- III 53 Dunkri tn 4/6, I korruse plafoon
- III 54 Suur-Karja tn 4 plafoon
- III 55 Suur-Karja tn 4 – eksponeeritud originaalne maalingufragment
- III 56 Dunkri 4/6 II korruse laemaalingu detailid
- III 57 Vene tn 12 II korruse esik
- III 58 Vene tn 12 II korrus, korter
- III 59 Rahukohtu tn 5 hoone Patkuli vaateplatvormi juures
- III 60 Vaade Rahukohtu 5 hoone lõunafassaadile
- III 61 Rahukohtu tn 5 asendiplaan (TKVA arhiiv, s N. 1. 659: Tallinn, Rahukohtu 5. Väliuurimistöõde programm. Tallinn 1996.)
- III 62 Vaade vaheseinale põhjapoolsest (väiksemast) ruumist
- III 63 Vaade vaheseinale lõunapoolsest (suuremast) ruumist
- III 64 Hammaskarniis
- III 65 Roomati jäänused lael
- III 66 Laemaalinguga ruum, eemaldatud põrandakonstruktsioon
- III 67 Laemaaling 1997. aastal. Fotod: Peeter Säre

- III 68 Maalingu detailfotod (lõunapoolne ruum),
- III 69 Maalingufragmendid Rahukohtu 5 II korruse laudislael. Maalinguga lauad võeti alla, kuid nende saatus pole teada. Foto: A. Pantelejev.
- III 70 Rahukohtu 5 laudismaaling
- III 71 Dunkri tn 4/6 plafoon
- III 72 Sauna tn 4 maalitud lauad
- III 73 Üleval: Sauna tn 4 maalinguga laelaud, millel on näha maalingut ääristavat kahte paralleelset joont; all: Rahukohtu 5 laemaaling, kus on näha sarnased jooned
- III 74 Rahukohtu 5 laemaaling. Detail: maalingu äärmist osa (marmoreeringut) ääristavad kaks paralleelset joont
- III 75 Pikk 68 laemaaling. Detail: maalingu ääres kaks paralleelset joont.
- III 76 Detail: Sauna tn 4 maaling
- III 77 Detail: Rahukohtu 5 laemaaling
- III 79 Toomkooli tn 23 suure toa aknasillus. Foto päritolu: K. Matteus; R. Soodla. Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine ja katalogiseerimine. CD.
- III 80 Toomkooli tn 23 köögi aknasillus Foto päritolu: K. Matteus; R. Soodla. Tallinna vanalinna maalitud talalagede inventariseerimine ja katalogiseerimine. CD.
- III 81 Pikk tn 68 I korruse laemaaling
- III 82 Pikk tn 68 II korruse laemaaling
- III 78 Sauna tn 4 maalitud laelaud
- III 83 Detail: Vene tn 16 talamaaling
- III 84 Vene tn 12 Katariina Gildi I korruse aknasillus
- III 85 Suur-Karja tn 8, ukseillus
- III 86 Mencendorfi majamuuseum (Riia), lillevaasid
- III 87 Audeju 10 maalingud (Riia), Vija Strupule saadetud e-mailiga, 29. X 2013.
- III 88 Proov nr 1 (ühest proovitükist teostati 2 mikrolihvi) – sinine
- III 89 Värviproov nr 1, sinine. Ristlõige, suurendus: $10 \times 2 \times 2$ (ülal); $10 \times 3 \times 2$ (all)
- III 90 Foto värviproovi eemaldamise piirkonnast. Fotol on näha tõenäoliselt valge krundikihi peal olevat helehalli taustakihti

- III 91 Värviproov nr 6, hall III 92 Värviproov nr 6, hall. Ristlõige, suurendus: $10 \times 5 \times 2$
- III 93 Proov nr 2 (fotol tähistusega RK. 1. 1) – sinine
- III 94 Värviproov nr 2, sinine. Ristlõige, suurendus: $10 \times 2 \times 2$
- III 95 Proov nr 3 (fotol tähistusega RK. 2) – punane
- III 96 Värviproov nr 3. Ristlõige, suurendus: $10 \times 3 \times 2$
- III 97 Proov nr 4 (fotol tähistusega RK. 3) – kollane
- III 98 Värviproov nr 4. Ristlõige, suurendus: $10 \times 4 \times 2$
- III 99 Proov nr 7 – roheline
- III 100 Värviproov nr 4. Ristlõige, suurendus
- III 101 Proov nr 5 (fotol tähistusega RK. 4) – must
- III 102 Värviproov nr 5. Ristlõige, suurendus: $10 \times 4 \times 2$
- III 103 Laemaaling enne konserveerimist-restaureerimist (märts 2013), foto: M. Siplane.
- III 104 Maaling enne konserveerimist-restaureerimist (märts 2013)
- III 105 Maalikihikaod
- III 106 Laudise veekahjustused
- III 107 Putukakahjustused
- III 108 Hallitus
- III 109 Suur „seenekolle”
- III 110 Fotol on näha kõmmeldunud laudis, allavajunud lauaotsad
- III 111 Puidukaod
- III 112 Katkised laudiseservad
- III 113 Lakke kinnitatud raudpolt
- III 114 Naelad
- III 115 Mikroorganismide (seene) poolt kahjustatud vahesein
- III 116 Vaade laemaalingule; tulevase vaateakna asukoht.
- III 117 Paigaldatud vaateaken

- III 118 Lae toestamine (4. märts. 2013)
- III 119 Ehitusperioodiks kinnikaetud maaling
- III 121 Maalingu kuivpuhastus
- III 122 Maalingu puhastatud (üleval) ja puhastamata (all) pind.
- III 120 Laudisevahede puhastamine
- III 123 Maalingukihi kinnitamine
- III 124 Punasega tähistatud alas on maalikiht kinnitatud
- III 125 Takuga täidetud laudisevahed
- III 126 EKA muinsuskaitse ja restaureerimise osakonna tudengid laemaalingut ja hammaskarniisi konserveerimas-restaureerimas
- III 127 Naelte eemaldamine ja naelaaukude kruntimine
- III 128 Uute puiduplommide paigaldamine (3. juuni. 2013)
- III 129 Paigaldatud puiduplommid
- III 130 Toneeritud puiduplommid
- III 131 Laudise deformatsioonid
- III 132 Lae tasapinda integreeritud kõmmeldunud lauad
- III 133 Seenekolde mehhaaniline eemaldamine
- III 134 Vaid peamiste arhitektooniliste elementide rekonstrueerimine
- III 135 Retušeeritud maaling
- III 136 Toneeritud (vasakul) ja toneerimata (paremal) maalingupiirkond
- III 137 Toneeritud (vasakul) ja toneerimata
- III 138 Punase joone sees on näidisala, mis on toneeritud; seda ümbritseb puhastamata maalingupind. Foto: M. Siplane.
- III 139 Detail: toneeritud maaling
- III 140 Laudismaaling enne konserveerimist-restaureerimist
- III 141 Retušeeritud maaling; rekonstrueeritud maalingudetail
- III 142 Laudismaaling enne konserveerimist

III 143 Retušeeritud maaling

III 144 Rahukohtu 5 plafoon enne konserveerimist- restaureerimist; pärast konserveerimist- restaureerimist. Fotod: M. Siplane, Peeter Säre.

III 145 Vahesein (1859)

III 146 Hallikassinine värviproov (nr 4). Lämmastikhappega reageerides toimus intensiivne keemiline reaktsioon

III 147 Proov nr 4

III 148 Proov nr 4. Ristlõige

III 149 Sinakashall laudise-äär; krohvi alt paistab sarnase tooniga seinaviimistluskiht

III 150 Suurem ruum. Hilisema paksu krohvi alt paistab seinaviimistlus, mis oli oletatavasti laemaalinguäegne

III 151 Vasakul: intarsiaga 2. korruse põrandalauad keldrikorruse laematerjaliks kasutatuna. Paremal: intarsiaga põrandalaud

III 152 Detail: intarsiaga põrandalaud

III 153 Tapeedikogumi tagakülje krohvist puhastamine

III 154 Tapeedikihtide eemaldamine

III 155 Vasakul: detail konserveeritud tapeedifragmendist;

III 156 Laemaalinguga suurem ruum enne konserveerimis-restaureerimistöid. Akende all 19. sajandist pärinevad lambriid. Foto: A. Pantelejev.

III 157 Kollase ookri ja musta värvi viimistluskiht krohvil. Näha on ka trafarettmaalingu-fragmente (paremal ülanurgas)

III 159 Vasakul: väiksema ruumi põhjapoolne sein.

Joonis 160 Väiksema ruumi idasein

Joonis 161 Suurema ruumi idasein, millel näha täpelist viimistluskihti

III 158 Punased trafarettmaalingu fragmendid

LISAD

Lisa 1 Rahukohtu tn 5

C. A. Gableri 1859. aasta projekt

2. korruse ruumide plaanid

Lisa 2 Tabel – Tallinna vanalinna puitplafoonide konserveerimine-restaureerimine

Lisa 3 Maalitud laudislae kahjustuste kaardistus

Lisa 4 Sondaažikaardid

Lisa 5 Fotodokumentatsioon

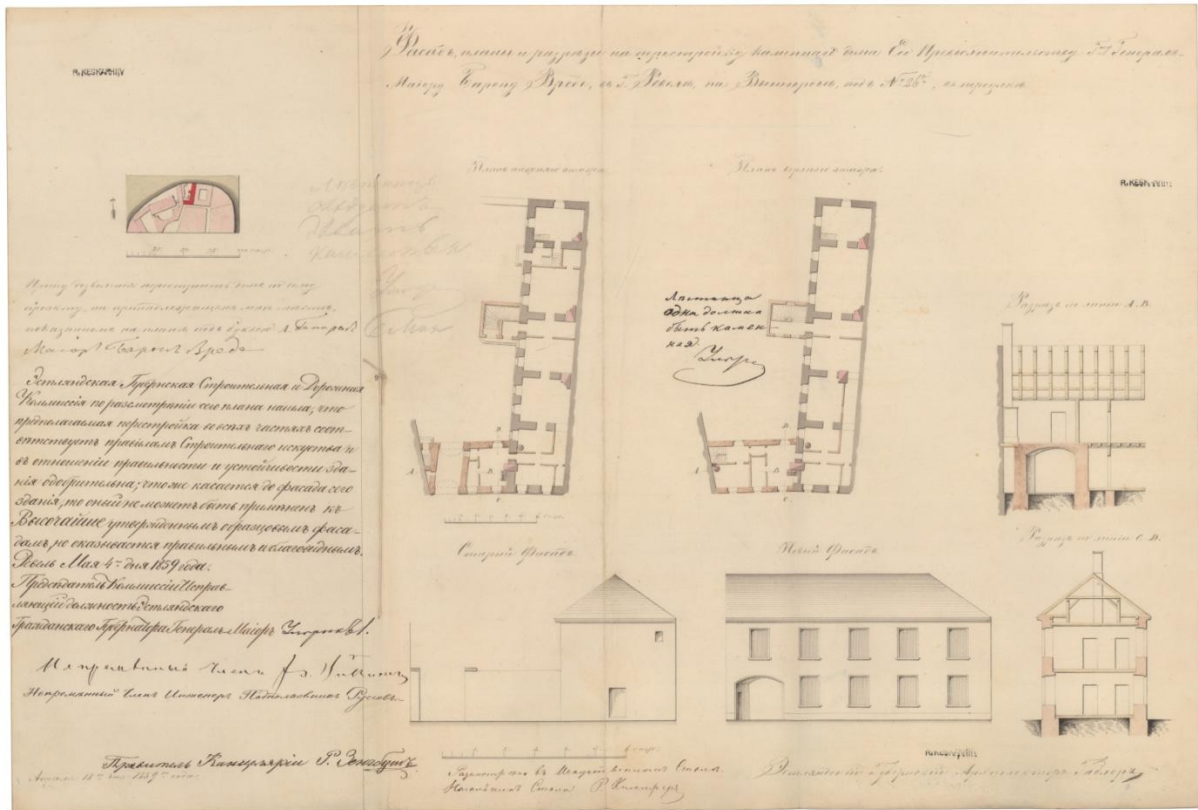
Lisa 6 Laemaalingu konserveerimis-restaureerimistöde kaart

Lisa 7 Rahukohtu 5 II korruse laemaalinguga ruumi tapeedi konserveerimistöde kaart

Lisa 8 Lisa 8 DVD-l olev magistritöö, film Rahukohtu 5 laudislae konserveerimisest-restaureerimisest, aruanne: Maalitud laudislae konserveerimine-restaureerimine Tallinna vanalinnas Rahukohtu 5. Tallinn: 2013. Koost H. Hiiop, E. Tammekivi. TKVA s N. 9. 8393

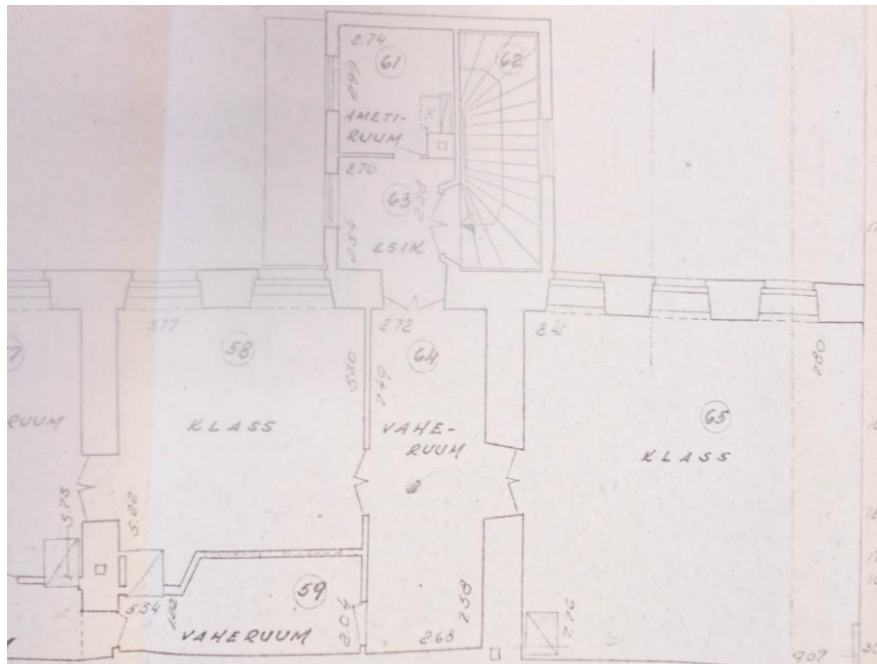
LISA 1 RAHUKOHTU TN 5

C. A. Gableri 1859. aasta ümberehitusprojekt

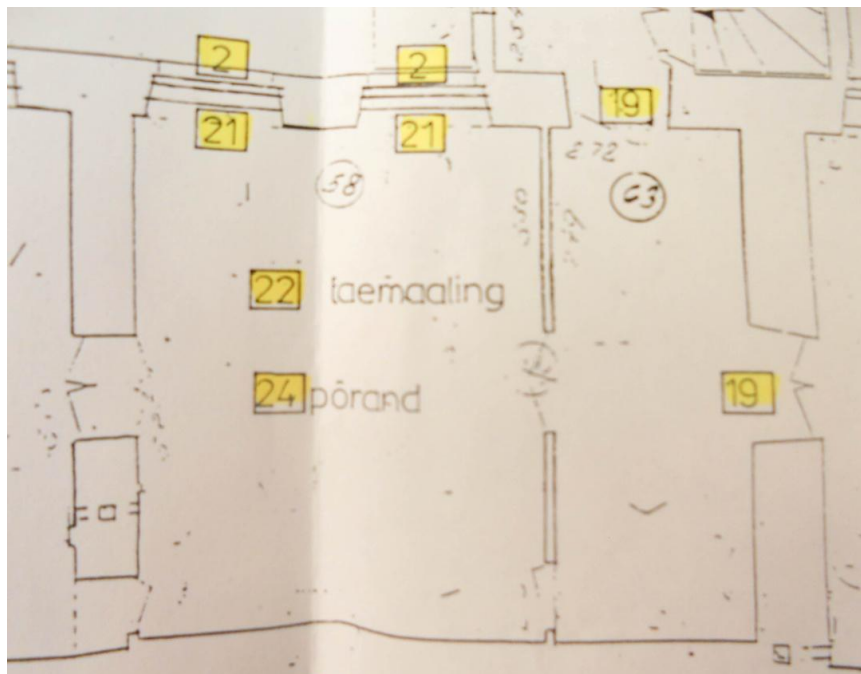

1. Rahukohtu t. 5. 1859. aasta Chr. A. Gableri ümberehitusprojekt. Eesti Ajaloo Arhiiv f 33, n 3, s ü 501, leht 4.

2. korruse plaanid

2. Tallinn, Rahukohtu 5 hoonekompleksi ajalooline ülevaade. Tallinn 1988. MKA s A-2240, pagineerimata.

3. Pärast väliuurimisi ja sekundaarsete vaheseinte eemaldamist korrigeeritud II korruse inventariseerimisplaan. Laemaaling asub plaanil ruumides 58 ja 63.

Rahukohtu tn. 5... . TKVA s N. 9. 7000, pagineerimata.

LISA 2 MAALITUD LAUDISLAE KAHJUSTUSTE KAARDISTUS

LISA 3 TALLINNA VANALINNA PUITPLAFOONIDE KONSERVEERIMINE-RESTAUREERIMINE (TABEL)

Tabel on A3 formaadis järgnevatel lehtedel.

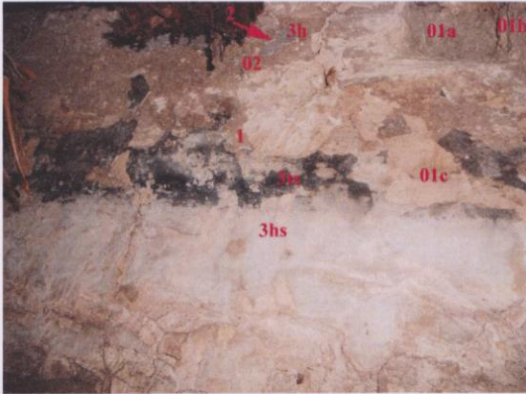
LISA 4 SONDAAZIKAARDID

Järgnevatel lehekülgedel on Rahukohtu tn 5 laemaalinguga ruumide siseviimistlusuuringute sondaazikaardid.

UURINGU TEOSTAJA EVA TAMMEKIVI	KUUPÄEV 12.10, 12.11.2012	KAART NR. 63-N-K-1
OBJEKT Rahukohtu tn. 5, Tallinn	VALMIMISAEG 17. saj. lõpp– 18. saj. algus / 15. saj.?	SONDAAZI PAIKNEMINE PLAANIL
RUUMI NR. 63	SONDAAZI ASUKOHA KIRJELDUS Põhjapoolse seinas, uksest u. 53 cm kõrgemal. Mõõtmed: kõrgus 23 cm, laius 29, 5 cm.	

JRK NR	VIIMISTLUSKIHID	FOTOD / JOONISED / MÄRKUSED
01a	krohv (punakate laikudega C9.11.72)	 <p>MÄRKUSED</p> <p>A-ga on tähistatud need kihid, mis asuvad karniisi laiemas osas ning b-ga kitsamas. Kuna kiht nr. 3 mõlemal ühtib, siis ilmselt ka 4a-ga tähistatud kiht on olnud kitsamal karniisilõigul.</p>
01b	pahtel / krohv	
1a	valge	
1b	valge	
2a	hall (SN.02.80)	
2b	kollane (F4.27.81)	
3a	rohekashall (KN.02.76)	
3b	rohekashall (KN.02.76)	
4a	helekollane (F8.13.83)	
5	valge	

UURINGU TEOSTAJA EVA TAMMEKIVI		KUUPÄEV 01.–12.10.2012, 12.11.2012	KAART NR. 63-N-K-2 (2)
OBJEKT Rahukohtu tn. 5, Tallinn		VALMIMISAEG 17. saj. lõpp– 18. saj. algus / 15. saj.?	SONDAAŽI PAIKNEMINE PLAANIL
RUUMI NR. 63		SONDAAŽI ASUKOHA KIRJELDUS Põhjapoolses seinas, karniisi kohapeal (all). Sondaaži kogumõõtmed: laest sondaaži alumise ääreni u. 110 cm; laius u. 1 m.	
JRK NR	VIIMISTLUSKIHIID	FOTOD / JOONISED / MÄRKUSED	
01a	kivi		
01b	krohv		
01c	krohv (kollakas)		
1	beež (F1.04.73)		
02	krohv (kõikjal polnud)		
2	valge		
3hs	helesinine (R9.05.83)		
3ts	tumesinine / hall (R9.30.25)		
3h	hall (R8.15.55)		
		MÄRKUSED Et näha 3. kihi peal olevaid kihte, vt. sondaaž nr. 63-N-K-2 (1). Kihid 3hs, 3ts ja 3h – üks kiht (värvitoonide eristamiseks dokumenteeriti nad eraldi).	

UURINGU TEOSTAJA EVA TAMMEKIVI		KUUPÄEV 12.10.2012	KAART NR. 63-N-S-1
OBJEKT Rahukohtu tn. 5, Tallinn		VALMIMISAEG 17. saj. lõpp– 18. saj. algus / 15. saj.?	SONDAAŽI PAIKNEMINE PLAANIL
RUUMI NR. 63		SONDAAŽI ASUKOHA KIRJELDUS Põhjapoolses seinas ukse kohal, u. 8 cm kaugusel. Sondaaž u. 18 cm kõrge, 2, 5 cm lai.	
JRK NR	VIIMISTLUSKIHID	FOTOD / JOONISED / MÄRKUSED	
01	krohv		
1	punakaspruun (D2.20.19)		
2	vanarosa (C3.03.79)		
3	lillakasroosa (WN.02.70), mille peal on roosad fragmendid / muster? (A7.12.67)		
4	lillakassinine (S2.03.71)		
5	valge		
6	helebeež / roosa (E4.06.79) vt. sondaaži 63-N-S-4, kus selle kihi peal on näha ka roosakasoranžid värvilaigud.		
7	lillakaspruun (E0.08.62)		
8	kollane (F4.27.75)		
9	heleroheline (H0.05.71)		
010	pahtel		
10	kollane (F2.30.67)		
011	pahtel		
11	roosa (D1.07.83)		

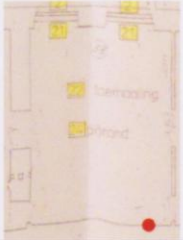
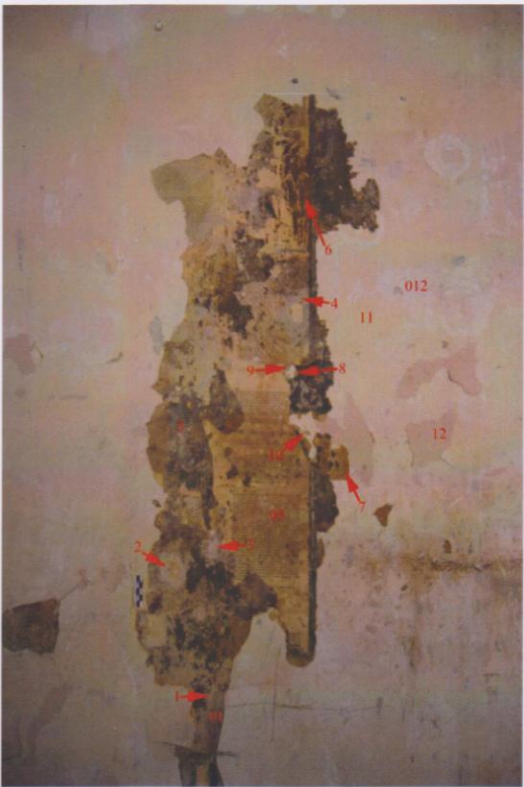

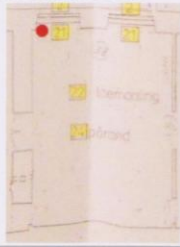

UURINGU TEOSTAJA EVA TAMMEKIVI		KUUPÄEV 12., 15.11.2012	KAART NR. 63-N-S-3
OBJEKT Rahukohtu tn. 5, Tallinn		VALMIMISAEG 17. saj. lõpp– 18. saj. algus / 15. saj.?	SONDAAŽI PAIKNEMINE PLAANIL
RUUMI NR. 63		SONDAAŽI ASUKOHA KIRJELDUS Põhjapoolses seinas uksest paremal pool (kaugus uksest 35 cm), põrandast u. 229 cm kõrgusel. U. 16 cm lai ja 20 cm kõrge.	
JRK NR	VIIMISTLUSKIHID	FOTOD / JOONISED / MÄRKUSED	
01	kivi krohv		
1	beež (F1.04.73)		
2	helesinine (R9.05.83)		
03	krohv		
3	beež kiht (F4.09.78), mille sees oranžid laigud (E6.26.61)		
04	pahtel		
4	valge		
5	helebeež / roosa (E4.06.79)		
6	lillakaspruun (E0.08.62)		
7	kollane (F4.27.75)		
8	heleroheline (H0.05.71)		
09	pahtel		
9	kollane (F2.30.67)		
10	roosa (D1.07.83)		

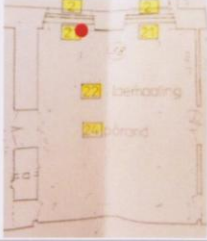

UURINGU TEOSTAJA EVA TAMMEKIVI		KUUPÄEV 01.–12.10.12, 12.11.2012	KAART NR. 63-N-S-4
OBJEKT Rahukohtu tn. 5, Tallinn		VALMIMISAEG 17. saj. lõpp– 18. saj. algus / 15. saj.?	SONDAAŽI PAIKNEMINE PLAANIL
RUUMI NR. 63		SONDAAŽI ASUKOHA KIRJELDUS Põhjapoolses seinas ukse kohal, uksest 10 cm kõrgemal, põrandast u. 262 cm kaugusel. Pikimate külgede mõõtmed: u. 33 cm × 64 cm.	
JRK NR	VIIMISTLUSKIHD	FOTOD / JOONISED / MÄRKUSED	
01	krohv		
1a	punakaspruun (D2.20.19) mille sees oranžid laigud (E6.26.61)		
1b	beež kiht (F4.09.78), mille sees oranžid laigud (E6.26.61)		
2	vanaroots (C3.03.79)		
3	lillakasroosa (WN.02.70), mille peal on roosad fragmendid / muster? (A7.12.67)		
4	lillakassinine (S2.03.71)		
5	valge		
6	helebeež / roosa (E4.06.79)		
7	roosakasoranž (D5.26.61)		
8	lillakaspruun (E0.08.62)		
9	kollane (F4.27.75)		
10	heleroheline (H0.05.71)		
011	pahtel	MÄRKUSED Kihti nr. 1b katab ühes piirkonnas (tähistatud punase piirjoonega) sinine kiht. Kihi nr. 1b on kohati sees rohelist toonit.	
11	kollane (F2.30.67)		
012	pahtel		
12	roosa (D1.07.83)		

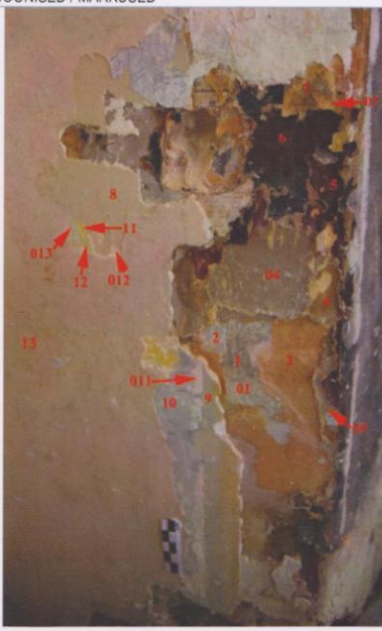

UURINGU TEOSTAJA EVA TAMMEKIVI		KUUPÄEV 09.08.13	KAART NR 63-S-S-5
OBJEKT Rahukohtu tn 5, Tallinn		VALMIMISAEG 17. saj lõpp – 18. saj algus / 15. saj?	SONDAAŽI PAIKNEMINE PLAANIL
RUUMI NR 63		SONDAAŽI ASUKOHA KIRJELDUS Idapoolsest nurgast 38, 5 cm kaugusel, maast u 226 cm kõrgusel. Sondaaži mõõdud: 14 cm × 3 cm.	
JRK NR	VIIMISTLUSKIHID	FOTOD / JOONISED / MÄRKUSED	
01	krohv		
1	beež (E4.06.79)		
2	lillakaspruun (Z6.04.59)		
3	kollane (F4.27.75)		
4	heleroheline (H0.05.71)		
05	pahtel		
5	kollane (F2.30.67)		
6	roosa (D1.07.83)	<p>MÄRKUS Krohvil on näha 2 eri tonaalsusega beeži värvikihti (heledamad kihid: 1a, 1b; tumedam kiht (2b) heledama beeži peal). Kihi 2b peal on pruun värvilaik.</p>	

UURINGU TEOSTAJA EVA TAMMEKIVI		KUUPÄEV 06.06.13	KAART NR 58-O-S-1
OBJEKT Rahukohtu tn 5, Tallinn		VALMIMISAEG 17. saj lõpp – 18. saj algus / 15. saj?	SONDAAŽI PAIKNEMINE PLAANIL
RUUMI NR 58		SONDAAŽI ASUKOHA KIRJELDUS Idapoolses seinas, 125 cm põrandast ja 86 cm kaugusel vaheseinast; sondaaži kõrgus 117 cm, laiem läbimõõt 43 cm.	
JRK NR	VIIMISTLUSKIHID	FOTOD / JOONISED / MÄRKUSED	
01	krohv		
1	kollakas-beež (F5.12.79)		
2	roosa (D7.03.85)		
3	helesinine (R2.05.83)		
4	hall (G4.04.74)/FN.02.73		
05	makulatuur		
5	musta taustaga tapeet, millel valge muster		
6	punakas-pruun (D3.20.30)		
7	pruun tapeet		
8	oranž (D8.29.62)		
9	roheline (K6.18.72)		
10	beež (H0.05.81)		
11	elevandiluu (E9.07.85)		
012	pahtel		
12	roosa (D1.07.83)		

UURINGU TEOSTAJA EVA TAMMEKIVI		KUUPÄEV 06.06.2013	KAART NR 58-W-S-2
OBJEKT Rahukohtu tn 5, Tallinn		VALMIMISAEG 17. saj lõpp– 18. saj algus / 15. saj?	SONDAAŽI PAIKNEMINE PLAANIL
RUUMI NR 58		SONDAAŽI ASUKOHA KIRJELDUS Lääneseinas lõunapoolse akna kohal, karniisist 3 cm kaugusel. Lõunapoolsest seinast asub 19 cm kaugusel. Sondaaži laius 43 cm, kõrgus 25 cm.	
JRK NR	VIIMISTLUSKIHID	FOTOD / JÕONISED / MÄRKUSED	
01	krohv		
1a	kollane ooker (E6.26.61)		
1b	must		
2	sinakas tapeet		
3	hall värv (WN.00.63)		
4	punane trafarettmaaling (B8.35.52)		
05	makulatuur		
5	türkiis tapeet (P5.41.29)		
6	pruunikas tapeet		
7	pruunikas tapeet		
08	pahtel	MÄRKUS Kõige pealmise pahtlikihi peal on tõenäoliselt olnud roosa värvikiht.	

UURINGU TEOSTAJA EVA TAMMEKIVI		KUUPÄEV 06.06.2013	KAART NR 58-W-S-3
OBJEKT Rahukohtu tn 5, Tallinn		VALMIMISAEG 17. saj lõpp – 18. saj algus / 15. saj?	SONDAAZI PAIKNEMINE PLAANIL
RUUMI NR 58		SONDAAZI ASUKOHA KIRJELDUS Lääneseinas lõunapoolse akna kohal, u 70 cm. Sondaaži laius 56 cm, kõrgus 25 cm.	
JRK NR	VIIMISTLUSKIHID	FOTOD / JOONISED / MÄRKUSED	
01	krohv		
1a	kollane ooker (E6.26.61)		
1b	must		
2	hall värv (WN.00.63)		
3	punane trafarettmaaling (B8.35.52)		
04	makulatuur		
4	musta taustaga tapeet, millel valge muster		
5	pruunikas tapeet ruudulise taustaga		
6	türkiisi värvi tapeet (P5.41.29)		
07	pahtel		

UURINGU TEOSTAJA EVA TAMMEKIVI		KUUPÄEV 06.06.2013	KAART NR 58-S-S-4
OBJEKT Rahukohtu tn 5, Tallinn		VALMIMISAEG 17. saj lõpp – 18. saj algus / 15. saj?	SONDAAŽI PAIKNEMINE PLAANIL
RUUMI NR 58		SONDAAŽI ASUKOHA KIRJELDUS Ruumi lõunapoolse ukse idapoolse uksepõse kõrval. Asub põrandast u 22 cm kõrgusel; laius u 18 cm ja kõrgus u 47 cm.	
JRK NR	VIIMISTLUSKIHID	FOTOD / JOONISED / MÄRKUSED	
01	krohv		
1	sinakashall (S7.15.55)		
2	hall (S2.03.71)		
3	oranž (D5.26.61)		
04	makulatuur		
4	helepruun tapeet		
05	makulatuur		
5	lillakaspunane tapeet (A8.29.13)		
6	tumehall ruuduline tapeet		
07	makulatuur		
7	rohekas ruuduline tapeet		
8	beež (F6.12.69)		
9	pastelne roheline (L1.05.78)		
10	helesinine (S6.11.73)		
011	pahtel	MÄRKUSED Sondaažist üleval pool seinaosas on näha, et tumehalli ruudulise tapeedi (nr 6) peal on veel ka makulatuur ja türkiisi värvi (P5.41.29) tapeet ning beeži (nr 8) kihi peal on seal lisaks pruuni taustaga valge lillemustriga tapeet (vt kõrval fotot).	
11	kollane (F6.41.76)		
012	pahtel		
12	erkroheline (H0.33.73)		
013	pahtel		
13	roosa (D1.07.83)		

LISA 5 FOTODOKUMENTATSIOON

1. Rahukohtu 5, 2. korruse väike ruum

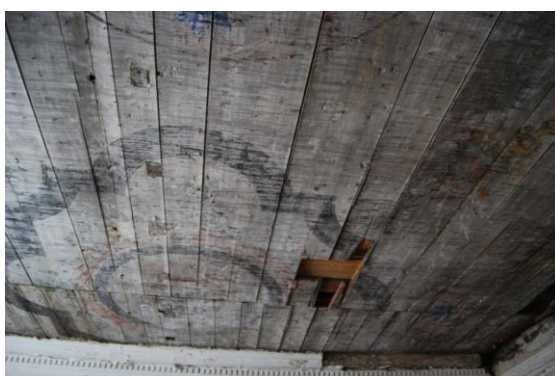
2. Puidukaod (väike ruum)

3. Paksu krohvi alt paistab oletatav laemaalingu -aegne seinaviimistlus (sinakashall vööt)

4. Mustusekiht laepinnal

5. Maaling enne konserveerimist-restaureerimist

6. Tõenäoliselt mikroorganismide poolt kahjustatud laemaali piirkonnad
 Ülemine rida: väikese ruumi kahjustunud laudis (laudisel seenekolle);
 all vasakul: väikese ruumi seenekolle; all paremal: suure ruumi kahjustunud laudis

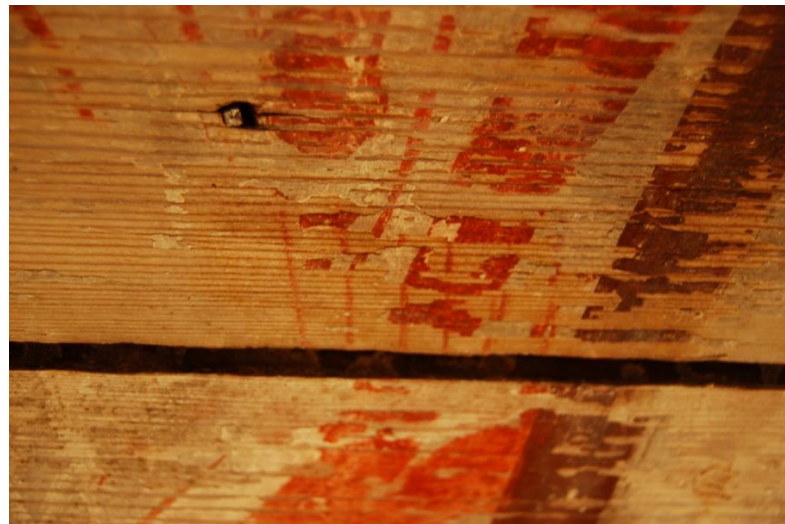
7. Hammaskarniis (suures ruumis).
 Nähtaval karniisi aluskarkass

8. Laemaalingu detail enne
 konserveerimist-restaureerimist

9. Kompositsiooni abijoon?

10. Laudisepinnal punased jooned

11. Maalingutega lagi konserveerimis-restaureerimistöõde käigus. Suurema ruumi lagi on üle poole (paremal pool punast joont) toneeritud. Foto: Martin Siplane, 8. V 2013

12. Uued puiduplommid, mis on toneerimata

13. Uued puiduplommid, mis on toneeritud

14. Maaling enne konserveerimist-restaureerimist (suures ruumis)

15. Konserveeritud-restaureeritud maaling (suures ruumis). Vaade lõunaseina poole

LISA 6 LISA 6 LAEMAALINGU KONSERVEERIMIS- RESTAUREERIMISTÖÖDE KAART

Objekt :	Rahukohtu tn 5, Tallinn, Harju maakond. Maalitud laudislagi
Autor, koolkond, töökoda:	-
Dateering :	1730-40. aastad

Foto enne konserveerimist

Foto pärast konserveerimist

Materjal :	Maaling puidul
Tehnika :	Tõenäoliselt maalitud liimvärvidega
Mõõtmed :	(8, 64 × 7, 49) 64, 7 m ²

Konservaatorid/ juhendajad :	Hilkka Hiiop, Phd Merike Kallas, MA
Töodes osalesid:	Eesti Kunstiakadeemia muinsuskaitse ja restaureerimise osakonna endised ja praegused tudengid: Kristina Aas, Anita Jõgiste, Johanna

	<p>Lamp, Kaisa-Piia Pedajas, Hanna Schutting, Allan Talu, Eva Tammekivi.</p> <p>1., 2., 3. kursuse bakalaureuseõppe tudengid osalesid stukkide ja maalingute restaureerimises lühiajaliste õpitubade raames.</p>
--	--

Tulme kuupäev :		Tööd alustatud :	18. märts. 2013
Tähtaeg :	18. mai 2013		
Tööd lõpetatud :	6. juuni 2013	Tagastatud omanikule	

Tööde kokkuvõte, soovitused edaspidiseks hoiustamiseks ja eksponeerimiseks :	<p>Edaspidi tuleks ruumides hoida stabiilset sisekliimat, soovitatav temp. 18–20°C ning õhuniiskus vahemikus 50– 55%.</p> <p>Vältida õhu saastatust ning ruumid hoida võimalikult tolmuvabad.</p> <p>Niiskuse kõikumised kahjustavad puitu oluliselt. Kui stabiilne õhuniiskus on tagatud, võib temperatuur olla ka madalam.</p> <p>Edaspidi tuleks maalingupinda puhastada kuiva pintsliga (kuna maalitud on veetundlike liimvärvidega), maalitud pinnaga toimida õrnalt.</p>
---	--

Objekti dokumentaalandmed

Töö kirjeldus:	<p>Hallil taustal ornamentaalse maalinguga lagi, mille juures on kasutatud tugevaid ja erksaid toone. Maalitud on kohati barokile iseloomuliku lopsaka pintslitõmbega. Maalingu keskel asetseb tumepunane lilleõis ning selle ümber paikneb sõõr; viimane on omakorda ümbritsetud musta barokse ornamendimotiiviga. Laemaali servades on marmoreering ning maalingu nurkades ilutsevad lillevaasimotiivid ning musta värvi merikarbid (südakarbid). Marmoreeringu kõrval jookseb akantuste ja lilleõitega maalinguvöönd.</p>
Maali liik :	Ornamentaalne plafoonmaal (laudisel)

Kirjeldatav struktuur	Ülesehitus	Seisund
Alusmaterjal :	Puit. Laiad lauad kinnituvad ristipidi asetsevatele taladele.	Rahuldav. Esinevad suured puidukaod ja kahjustused.
Krunt :	Koostis pole teada. Visuaalse vaatluse põhjal üks krundi kiht.	Rahuldav.
Maalikihid :	Tõenäoliselt üks maalikiht.	Kehv. Esineb maalikihidadusi ning kohati on värvikiht pulbristunud.
Konserveerimis-ülesanne:	Stabiliseerida maalitud laudislae seisund, puhastada ja kinnitada maalikiht, teostada puiduparandused ning retušeerimise näol taastada kunstiteose esteetiline terviklikkus.	
Konserveerimiskava:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Laudisevahede puhastamine. 2. Maalingupinna kuivpuhastus. 3. Maalingu kinnitamine. 4. Laudisevahede takuga täitmine ning taku töötlemine (kinnitamine) Paraloid B 72 lahusega atsetoonis. 5. Maalingu esteetikat lõhkuvate roostes naelte osaline eemaldamine laudisest (osadel eemaldati ainult naelapead) ning naelaaukude kruntimine, sepanaelte töötlemine roostemuunduriga. 6. Puiduparanduste ja -plommide tegemine ning nende integreerimine maalingupinda. 7. Suuremate laudisedeformatsioonide integreerimine ümbritseva laudise suhtes. 8. Mikroorganismide poolt kahjustatud alade töötlemine. 9. Maalingu toneerimine. 	
Muudatused konserveerimise käigus:	Suurema ruumi keskel paiknevad nelinurksed puiduplommid vahetas välja objekti peatöövõtja Introcom Ehitus AS poolt määratud alltöövõtja (ehitusfirma) 2013. aasta juunis. Hiljem integreeriti uued puiduplommid laemaalingusse (toneeriti) konservaatori poolt.	

Konserveerimis- ja / või restaureerimistööd

Kuupäev	Tehtud tööd	Kulutatud aeg	Kasutatud materjalid
18. 03 – 23. 03	Laudisevahede puhastamine. Maalingupinna kuivpuhastus. Maalipinna kinnitamine.		Pahtlilabidas, tolmuimeja, pintsel, 5%-line paraloid B72 lahus atsetoonis, pintsel
25. 03 – 29.03.	Maalipinna kuivpuhastus. Naelte eemaldamine laudisest. Maalingu kinnitamine.		Pintsel, tangid, 5%-line paraloid B72 lahus atsetoonis, pintsel
01. 04 – 04. 04	Laudisevahedesse taku kinnitamine. Maalingu kuivpuhastus ja kinnitamine. Naelapeade korrosioonist puhastamine. Naelapeade katmine korrosioonivastase vahendiga; hiljem naelapeade toneerimine.		Takk, pahtlilabidas, pintsel, paraloid B72 lahus atsetoonis (5%), terashari, liivapaber, roostemuundur KURUST, Medium für Retuschen 20–50, pigmendipulbrid, pintsel, etanool.
09. 04 – 13. 04	Väikeses ruumis laudisevahede puhastamine. Maalingu kinnitamine. Seenekolde mehaaniline eemaldamine ja töötlemine seene- ja hallitusevastase vahendiga. Puiduparanduste- ja plommide tegemine.		Pahtlilabidas, tolmuimeja, pintsel, paraloid B72 lahus atsetoonis (5%), pintsel, pahtlilabidas, Boracol 1L, vana puitmaterjal, tööriistad, peenpahtel, PVA, saepuru.
15. 04 – 19. 04	Maalingu toneerimine.		Akvarellid, vesi, etanool, Medium für Retuschen 20–50, pigmendipulbrid, liimvärv (sideaine – jänesenahaliim). kuivpastellid.

22. 04 – 28. 04	<p>Puiduparanduste- ja plommide tegemine.</p> <p>Naelaaukude kruntimine ja toneerimine.</p> <p>Maalingu toneerimine.</p>		<p>Viimistluspahtel (Fine Pro Filler), PVA, saepuru, vana puit, tööriistad, viimistluspahtel, spaatel, pintsel, akvarellid, vesi, etanool, Medium für Retuschen 20–50, pigmendipulbrid, kuivpastellid.</p>
29. 04 – 04. 05	<p>Maalingu toneerimine.</p> <p>Naelte eemaldamine laudisest. Naelaaukude kruntimine ja toneerimine.</p> <p>Puiduparanduste (plommide) tegemine.</p>		<p>Pintsel, akvarellid, vesi, etanool, Medium für Retuschen 20–50, pigmendipulbrid, kuivpastellid, tangid, viimistluspahtel, spaatel, Medium für Retuschen 20–50, pigmendipulbrid, vana puit, tööriistad</p>
06. 05 – 11. 05	<p>Maalingu toneerimine.</p> <p>Puiduparanduste (plommide) reintegreerimine.</p>		<p>Pintsel, akvarellid, vesi, etanool, Medium für Retuschen 20–50, pigmendipulbrid, kuivpastellid, liimvärv.</p>
13. 05 – 14. 05	<p>Naelapeade korrosioonist puhastamine.</p> <p>Naelapeade katmine korrosioonivastase vahendiga; hiljem nende toneerimine.</p> <p>Laudisevahede takuga täitmine ja katmine (töötlemine) liimainega.</p> <p>Naelaaukude kruntimine ja toneerimine.</p> <p>Maalingu toneerimine.</p>		<p>Terashari, liivapaber, roostemuundur KURUST, Medium für Retuschen 20–50, pigmendipulbrid, takk, pahtlilabidas, Paraloid B72 lahus atsetoonis (5%), pintsel, viimistluspahtel, spaatel, Medium für Retuschen 20–50, pigmendipulbrid, etanool.</p> <p>Pintsel, akvarellid, vesi, etanool, Medium für Retuschen 20–50, pigmendipulbrid, kuivpastellid</p>

15. 05 – 25. 05	Maalingu toneerimine. Naelaaukude kruntimine ja toneerimine.		Pintsel, akvarellid, vesi, etanool, Medium für Retuschen 20–50, pigmendipulbrid, kuivpastellid, viimistluspahtel, spaatel
05. 06 – 06.06	Suurema ruumi keskel paiknevad nelinurksed puiduplommid vahetas välja objekti peatöövõtja poolt määratud alltöövõtja (ehitusfirma) 2013. aasta juunis. Uute puiduplommide toneerimine (integreerimine laemaalingusse).		Medium für Retuschen 20–50, pigmendipulbrid, etanool, pintsel.

Kuupäev: 16. 09. 2013

Koostajad:

Hilkka Hiiop

Eva Tammekivi

LISA 7 RAHUKOHTU 5 II KORRUSE LAEMAALINGUGA RUUMI TAPEEDI KONSERVEERIMISTÖÖDE KAART

Tapeedi dokumentatsiooni vorm

Objekt

Objekti nimetus:	Tapeet
Tootja/autor:	-
Dateering:	U 1850. aastad
Materjal:	Paber, liimvärv, makulatuur
Tehnika:	Plokitrükk
Mõõtmed:	Tapeedifragment mõõtmetega: kõige laiem läbimõõt 23 cm; kõrgus 60, 6 cm.
Omanik/haldaja:	-
Töö alustatud:	03. 02. 2014
Töö üleantud:	14. 04. 2014
Objekt säilitatakse:	Fondis: X Ekspositsioonis: Algses asukohas:
Soovitused objekti hoiustamiseks ja eksponeerimiseks:	Optimaalne temperatuur on säilitamiseks 2- 18 °C. Suhteline õhuniiskus võiks olla vahemikus 30- 50%. Valgustus peaks olema minimaalne, nt. 50 lux. Vältida looduslikku ja fluorestsentsvalgust, kasutada lampe, mis ei kiirga UV- kiirgust.

Objekti leiu- või asukoht

Hoone:	Rahukohtu 5	Korrus:	2
Ruum:	II korrus (eluruum)	Sein/lagi:	sein
Asukoht seinal:		Kiht:	Seitsmes kiht, altpoolt lugedes.
Eemaldamise kuupäev:	29. aprill 2013	Eemaldajad:	Kadri Kallaste, Maris Allik

Suuremõõtmelise fragmendi või seinal säilinud objekti kirjeldus:

Tapeedipaani moodsus:	Pole terviklikult säilinud.
Säilitatud paaniserv:	-
Mustrikorduse suurus:	Terviklikku mustrikordust polnud võimalik näha.
Mustri kirjeldus:	Mustal (tumehallil) taustal valged taimemotiivid ja voluudid
Seinale kinnitamise meetod:	Tapeet kinnitub otse seinale kleebitud makulatuurile
Kasutatud liimaine:	Uuring teostamata.
Tapeedi kihtide arv:	7 (koos makulatuurikihtidega 10).
Lisanduvad pealdised:	Informatsioon puudub.
Seinaskeemi kirjeldus:	-
Kasutatud pealdiste kirjeldus:	-

Muu informatsioon

Tootja / autori märgistused tapeedi paani serval:	Informatsioon puudub.
Märgid/tekstid tapeedi pinnal:	Informatsioon puudub.
Märgid/tekstid makulatuuril:	Ladinakeelne ja saksakeelne trükk.
Legend:	Kinnistu koos kõrvalhoonetega loodi algselt aadliresidentsiks ning see kuulus pikka aega Fersenite suguvõsale. Preaguse ilme omandas kompleksi peahoone pärast 1859. aasta ümberehitusprojekti teostamist (arhitekt C. A. Gableri projekti järgi), mil kinnistu omanikuks oli Aleksander von Wrede. Laemaalinguga ruumi (2. korrusel) ehitati vahesein. 1852. aastast alates kattis Soome Runebergi majamuuseumi söögisaali seinu analoogse mustriga tapeet (ainult teise värvilahendusega).
Bibliograafia/arhiiviallikad:	S. Flink, <i>Runebergin koti: rakentamisesta restaurointiin</i> . [Helsinki]: Museovirasto, rakennushistorian osasto, 2006. Nt. TKVA arhiiv, s N. 9. 2465. A: Tallinn, Rahukohtu t 5. Muinsuskaitse eritingimused. Tallinn 2003; TKVA arhiiv, s N. 9. 7000: Rahukohtu tn. 5. Muinsuskaitse eritingimused hoonekompleksi restaureerimiseks eluruumideks, kauplusteks, restoraniks. Tallinn 2011.
Andmed/märgid varasematest restaureerimistest:	Puuduvad.

Kasutatud materjalide kirjeldus /testimine

Pealismaterjalid

Värv:	Tõenäoliselt liimvärv.
Pigmentid:	Uuring teostamata.
Lakk:	Puudub.

Alusmaterjalid

Paber:	Masinatega valmistatud paber. Pinna kirjeldus: matt.
Vesimärk:	-
pH:	Uuring teostamata.
Ligniin:	Uuring teostamata.
Täiteaine:	Uuring teostamata.
Liimistus:	Uuring teostamata.
Paksus:	Uuring teostamata.
Kiud:	Uuring teostamata.
Makulatuur:	Ladinakeelsed ja saksakeelsed raamatulehed.
Muud uuringud:	Puuduvad.

Objekti kahjustuste kirjeldus

Mehaanilised:	Rebendid, augud.
Keemilised:	Tapeedi originaaltoonid on tuhmunud. Tapeedi aluspaber on rabe.
Bioloogilised:	-
Muud:	-

Konserveerimis- ja/või restaureerimistööd

Kuupäev	Teostatud tööd	Kasutatud materjalid	Kulutatud aeg
03. 02. 2014	Tapeedikogumi tagakülje puhastamine krohvist kuni viimistluskihini.	Skalpell, spaatel, pintsel, vesi krohvi (niisutamiseks).	
05. 02. 2014			
06. 02. 2014			
07. 02. 2014	Tapeedikogumi esi- ja tagakülje kuivpuhastus.	Wishab puhastuskäsn, pintsel, söekustukumm, spaatel, skalpell.	
10. 02. 2014			
12. 02. 2014			
13. 02. 2014	Tapeedikogumi tagakülje mehhaaniline puhastus viimistluskihtidest kuni makulatuurini.	Spaatel, skalpell, pintsel, atsetoon (värvikihi pehmendamiseks) , vatt.	
14. 02. 2014			
15. 02. 2014			
16. 02. 2014			
18. 02. 2014			

19. 02. 2014	Tapeedikogumi esikülje märgpuhastus. Tapeedikogumist tapeedikihtide mehhaaniline eemaldamine.	Vatt, vesi. Spaatel, vesi, pintsel.	
20. 02. 2014			
25. 02. 2014			
26. 02. 2014			
28. 02. 2014			
03. 03. 2014			
06. 03. 2014			
17. 03. 2014	Eelviimasele tapeedikihile (nr. 8) profülaktilise kleebise kinnitamine, et oleks kergem seda tapeedikihti järgmisest eemaldada.	Tylose MH 1000, vesi, õhuke jaapanipaber, pintsel.	
21. 03. 2014	Eelviimase tapeedikihi (nr. 8) eemaldamine.	Spaatel, pintsel, vesi.	
24. 03. 2014			
26. 03. 2014			
27. 03. 2014			
28. 03. 2014	Profülaktilise kleebise eemaldamine eelviimaselt tapeedikihilt, mis eraldati tapeedikogumist. Profülaktilise kleebise kinnitamine musta tausta ja valge mustriga tapeedile (nr. 7). Tapeedi tagapinnalt makulatuuri osaline mehhaaniline eemaldamine.	Vatt, vesi. Tylose MH 1000, vesi, õhuke jaapanipaber, pintsel. Spaatel, vesi, pintsel.	
29. 03. 2014	Kliistri keetmine. Üksteisest eraldatud tapeedi- ja makulatuurikihtide pressi alla panek.	Vesi: nisutärklis (3:1). Veeprits, vesi, raskused, filterpaber, Parafil RT 20.	

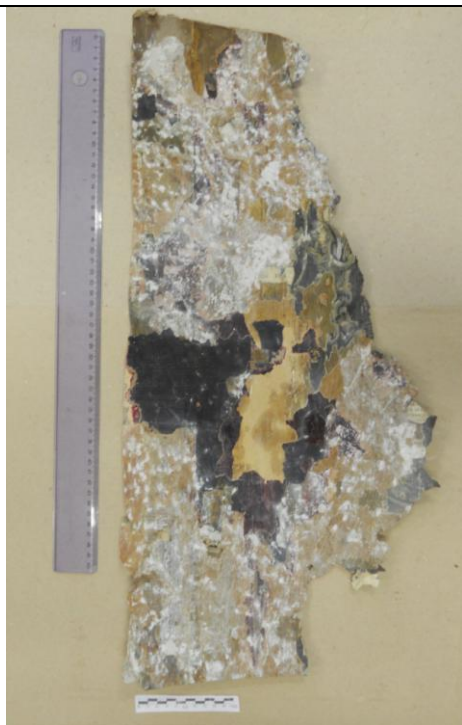
01. 04. 2014	Alumise tapeedikihi (nr. 7) esikülje märgpuhastus Paranduste teostamine, tapeedi pressi alla panek.	Vesi, vatt Jaapani paber, nisutärklise kliister, filterpaber, vesi, veeprits, voltluu, pintsel, Parafil RT 20, raskused.	
10. 04. 2014	Kliistri keetmine.	Vesi: nisutärklis (3:1).	
11. 04. 2014	Alumise (nr. 7) tapeedikihi paranduste teostamine, tapeedi pressi alla panek.	Jaapani paber, nisutärklise kliister, filterpaber, vesi, veeprits, voltluu, pintsel, Parafil RT 20, raskused.	

Tööde teostaja: Eva Tammekivi

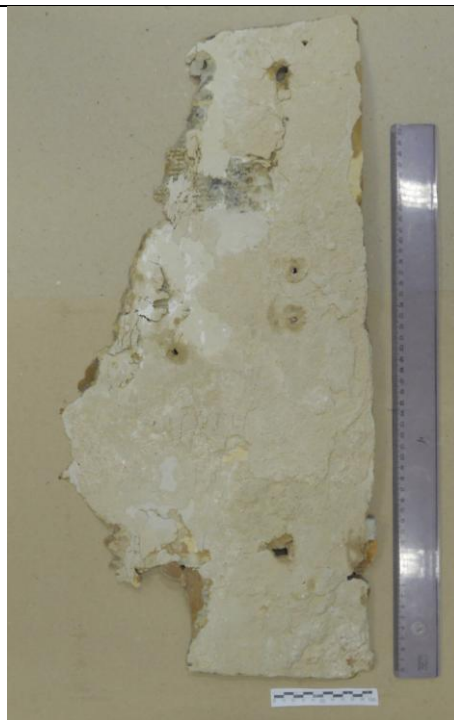
Juhendaja: Kadri Kallaste, Phd

Dokumentatsiooni fotod

Objekti esikülg enne konserveerimist

Objekti tagakülg enne konserveerimist

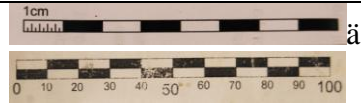
Tapeedi esikülg pärast konserveerimist

Tapeedi tagakülg pärast konserveerimist

Kasutatud
värvikaardid:

Tapeedi- ja viimistluskihtide dokumentatsioon

01 krohv

1. maalingujäljed krohvil (ooker, rohekas)
2. kohati on valge (järgmise kihi) all rohekat värvi, mille sees väikesed punased täpid/laigud
3. valge (pahtel?/värv?)
4. kollakas värv (helekollane)/ kohati ookritooni
5. roosa värv
6. sinakas-lilla värv
07. makulatuur (saksa-/ladinakeelne)
7. musta fooni ja valge mustriga tapeet
8. pruunikas tapeet, millel tõenäoliselt käsitsi trükitud muster
9. ookritooni tapeet
010. kohati näha makulatuur
10. pruun tapeet või pruun värv makulatuuril
11. rohekas tapeet
12. punakas-lilla tapeet
13. tumehall ruuduline tapeet
14. rohekas ruuduline tapeet
015. makulatuur (u 4 kihti)
15. pruunikas tapeet

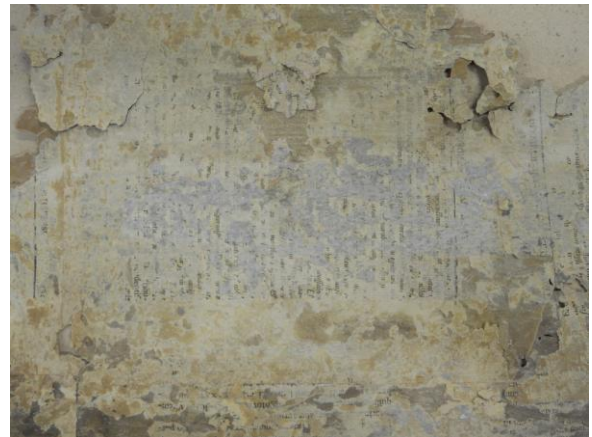
Tapeedi- ja viimistluskihtide fotodokumentatsioon

Detail tapeedikogumi tagaküljest, krohvil on näha kollast ookritooni (võib-olla mitut tooni) värvikiht

Näha on rohekat värvi, mille sees on väikesed punased täpid/laigud (kiht nr. 2); valge värv/pahtel

Viimistluskihid makulatuurikihi all (nähtaval: Sinakaslilla viimistluskiht (nr. 6) makulatuurikihi kollakas (nr. 4), roosa (nr. 5) ja sinakaslilla all värvikiht (nr. 6))

Fotod tapeedi/makulatuuri esi- ja tagaküljest

07

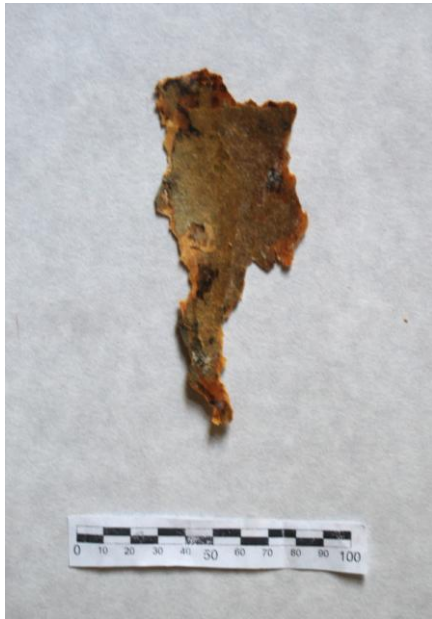

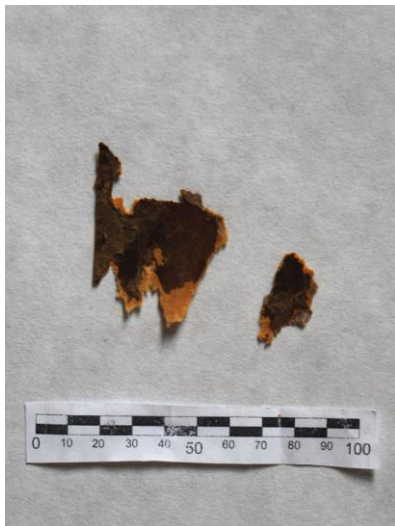
8

9

010

10

11

12

13

14

15; 015

Täiendav fotodokumentatsioon

Fragmendi (viimistluskihtide) eemaldamine seinalt koos krohviga. Fotol: Kadri Kallaste, Maris Allik

Seinalt eemaldatud viimistluskihtide kogumi tagakülje krohvist puhastamine

Pärast krohvihihi eemaldamist

Pärast esikülje esialgset kuivpuhastust

Tapeedikogumi tagakülj pärast värvi-kihtide eemaldamist (kuni makulatuurini)

Tapeedikogumi esikülj pärast kuiv-ja märgpuhastust

Tapeedikihtide üksteisest eemaldamine

Tapeedikihtide üksteisest eemaldamine

Nähtaval eelviimane tapeedikiht (nr. 8) pärast eelnevate tapeedikihide eemaldamist

Eelviimase (nr. 8) tapeedikihi katmine profülaktilise kleebisega

Tapeedikihi (nr. 7) eemaldamine alumiselt tapeedikihilt (mis konserveeritakse)

Nähtaval tapeedikihit, mis konserveeritakse

Tapeedikihi kinnitamine
profülaktilise kleebisega

Tapeedikiht koos tagaküljel
oleva makulatuuriga

Makulatuuri osaline eemaldamine
tapeedi tagaküljelt

Tapeedi esiküljelt profülaktilise kleebise eemaldamine

Tapeedi tagakülg pärast paranduste teostamist

Tapeedi esikülg pärast konserveerimist

Märkused

Konserveeritava tapeedi tagaküljelt ei eemaldatud makulatuurikihti täielikult, sest eemaldamine oleks seda oluliselt kahjustanud. Lisaks sellele on tõenäoliselt tegemist ajaloolist väärtust omava materjaliga, mida tuleks säilitada homogeenena. Objektilt (viimistluskihtide kogumilt) eraldatud tapeedifragmendid säilitatakse ümbrikus.

Tapeeti niisutati selle sirutamiseks ja kahjustuste parandamiseks. Peale seda asetati filterpaberi ja Parafil RT 20-ga kaetud tapeedifragment pressi. Pärast pressimist jäi tapeedipaber üksikutes kohtades laineliseks. See võib olla põhjustatud tapeedi läbiimbumisest loomse liimiga, mis niiskuse toimetel paberis aktiveerus ning pingeid tekitama hakkas.